زنجیرەی ئیسلام و زانست

1

قورئان و گەردونناسی

قورئان و زانست

1

ئامادەکردن

سەروەر رحمان

بەدواچوونەوەی زانستی

دکتۆر مەریوان احمد رشید

تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

تەفسیری نوور

قورئان و گەردوونناسی

زنجیرەی قورئان و زانست (٦)

قورئان و گەردووننناسی

ئامادەکردنی

سەروەر حەسەن

پێشەکی بەقەڵەمی

مامۆستا نەشئەت غەفور

سەرۆکی ناوەندی کوردستان بۆ ئیعجازی زانستی

پێداچوونەوەی زانستی

د.مەریوان ئەحمەد ڕەشید

یاریدەدەری پرۆفیسۆر لە گەردووننناسیدا

پێداچوونەوەی زمانەوانی

م. محمد شریف صالح

بەکالۆریۆسی زمانی کوردی

مافی لەچاپدانەوەی پارێزراوە بۆ
نوسینگەی تەفسیر

ناوی کتێب بەکوردی: قورئان و گەردوونناسی
ئامادەکردنی: سەروەر حەسەن
پێداچونەوەی زانستی: د.مەریوان ئەحمەد رەشید
پێداچونەوەی زمانەوانی: م. محمد شریف صالح
بڵاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوەو راگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی ناوەوە: جمعه صدیق کاکه
خەت: نەوزاد کۆیی
بەرگ: أمین مخلص
نۆرە و ساڵی چاپ: یەکەم ١٤٣٢ك - ٢٠١١ز
تیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٣٢٠) ساڵی ٢٠١١ پێدراوە

تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - زێڕ نوێیلی شیرین پالاس
ت : ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
موبایل : ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١ - ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

ناوەڕۆك

پێشەکی..... ٧
بەر لە دەستپێك..... ١٢
دیاردەی پێکبەستویی و لێکهەڵوەشان (الرتق والفتق)..... ١٥
تەقینەوە گەورەکە ٢٠
فراوانبوونی گەردوون ٢٣
هەموو تەنەکان لەڕێرەوی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن ٢٦
دەلاقەی ئاسمانی..... ٣١
ئەستێرە کونکارەکە..... ٣٥
دیاردەی خۆر گیران و مانگ گیران..... ٤٠
شوێنی ئەستێرەکان..... ٤٢
هەسارەکان..... ٤٥
شوهب ٤٦
ئەستێرەکلکدارەکان (المذنبات)..... ٤٧
گەشتە بۆشایی..... ٤٩
گەردیلە..... ٥٣
خێرایی ڕووناکی لە بۆشاییدا..... ٥٦
زۆریی ژمارەی خۆرەکان..... ٦٠
کۆتایی خۆر ٦١
ژیان لەسەر هەسارەکان..... ٦٣
کات لە نێوان زانست و قورئاندا ٦٥

تاریکی گەردوون..... ٧١
پێچانەوەی ئاسمان و زەوی ٧٦
هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر پێشبینی دەکرێت (١١) بن نەك (٩) ٨٢
خۆرو مانگ بە حسابی ورد دروستکراون..... ٨٤
حەوت ئاسمانی چین چین..... ٨٥
ڕێنمویی بەهۆی ئەستێرەکانەوەیە نەك هەسارەکان..... ٨٨
کۆتایی مانگ لە ڕۆژی دواییدا..... ٩٠
مردنی ئەستێرە ٩٢
خۆر گەورەترە لە مانگ ٩٤
خۆر دەجوڵێت و مەلە دەکات..... ٩٧
مانگیش لە جوڵەی بەردەوامدایە..... ١٠٠
شەفەقی جەمسەری ١٠١
لەتبوونی مانگ..... ١٠٣
ماددە و دژە ماددە ١٠٧
گواستنەوەی عەرشەکەی بەڵقیس ١١٤
سەرچاوەکان..... ١٢٠

به ناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

بەقەڵەمی مامۆستا نەشئەت غەفور
سەرۆکی ناوەندی کوردستان بۆ ئیعجازی
زانستی لە قورئان و سوننەتدا

لـە حـەفتاکانی سـەدەی ڕابـردوودا و لـەنێو دونیـای زانـین و زانیاریـدا چاومان کەوت بە کتێبی (الإنسان ذلك المجهول)، دەستمان بە خوێندنەوە و لێکۆڵینـەوەی کـرد و نهێنیـەکانی بەدیهێنـەر و مـەزنیی ئـەو زاتـەمان بـۆ دەرکەوت، ئەوەش لـە میانـەی زانینـی نهێنییـەکانی خانـەی زینـدەوەران و توێکاری مرۆڤەوە. ئیتر زانستی پزیشکی و توێکاریی بوونە میحرابی باوەڕ، خودی مرۆڤ خۆی موعجیزەیەکی زیندووە... لەڕاستیدا هەرچەند لە زانینـی نهێنیەکانیشدا پێشڕەوی بکەین هێندەش پەی بە ڕاستودروستی ئەو وتەیـە دەبـەین کـە مرۆڤـی هاوچـەرخ هـەر بەدەسـتی خـۆی خـۆی لـەناودەبات، شارسـتانیەتی مـاددیش مرۆڤـی گۆڕیـوە بـۆ تـەنها ئامێرێـك کـە خاڵیـە لـە خۆشەویستی و بەها باڵاکان.

بێگومـان ئەگـەر کامـەرانی و تـەواوێتیمان بوێـت، دەبێـت سـەرلەنوێ تەواوی کەسێتی مرۆڤ بگۆڕین و ئاسـودەیی خێـزان و ڕۆڵ بـۆ دایـك و بـاوك

بگێڕینەوە لە پەروەردە و گەشەی سۆزداریدا، دەبێت مرۆڤ بۆ بنچینەی ڕاستەقینەی خۆی بگێڕینەوە تاکو (نێر) نێر بێت و (مێ)یش مێ بێت، بەجۆرێکی ئەوتۆ کە بەهیچ شێوەیەك خەسڵەتەکانی ئەقڵ و ئارەزووە زایەندی و خواستەکانی ڕەگەزی بەرامبەر لەخۆیدا دەرنەخات.

بەباوەڕی من ناسینی مرۆڤ لە بەدیهێنانەوە لە ﴿مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ﴾ تاکو گواستنەوەی لەم ژیانەوە بۆ ژیانی بەرزەخی، دەبێتە هۆکاری نزیکخستنەوەی کەسەکە لە ناسینی ئیعجازی پەروەردگار لە بەدیهێنانیدا.

ئایا چاو موعجیزە نییە؟

ئایا زمان موعجیزە نییە؟

ئایا مێشك موعجیزە نییە؟

ئایا دڵ موعجیزە نییە؟

ئایا سوڕی خوێن موعجیزە نییە؟

ئایا خانەکانی جەستەی مرۆڤ کە بەشێوەی جۆراوجۆر هەن و هەریەکەیان ڕۆڵی تایبەت بەخۆیان دەگێڕن، موعجیزە نین؟

ئایا یادگا (زاکیرە)ی مرۆڤ موعجیزە نییە؟

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَفِيٓ أَنفُسِكُمۡۚ أَفَلَا تُبۡصِرُونَ﴾.

پێغەمبەر (ﷺ) پەرتوکی خوێنراوەی خوای گەورەی لەماوەی (٢٣) ساڵدا بۆ دابەزی، هەر بە قورئان تەحەددای ئەهلی ڕەوانبێژی و زمانی کرد، ئەوان بێتوانا و کەمدەست بوون لەوەدا کە هاوشێوەی قورئان بهێنن لەجیهانی هزر و ڕوونکردنەوە (بیان)دا، تەحەددیەکە بەردەوام بوو و تا ئەبەدیش هەر بەردەوام دەبێت.

﴿ قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴾الإسراء/٨٨.

مەعالیمەکانی هزر و ڕۆشنبیری مرۆڤ گۆڕاون و زانست بووەتە منارەی پێشکەوتن و ئاوەدانی، ئیتر تەحەددیکردن بە ئیعجازی زانستی لە پێگەکانی زانستدا دەستپێکرد.

هەروەها ئیعجازی یاسادانان لە بنچینە و بنەماکانی یاسا و سیستمەکاندا.

ئیعجازی پەروەردەیی لە بونیاتنانی قوتابخانە و پەیمانگاکاندا.

ئیعجازی گەردوونی لە گەردوونی بینراودا.

ئیعجازی پزیشکی لە نهێنییەکانی جەستە و دەروونداا.

ئیعجازی ژینگەیی لە هاوسەنگی ژینگەییدا.

ئیعجاز، قوتابخانەیەکی قورئانیی نوێی بانگەوازی ڕێی خوای میهرەبانە.

ئەمڕۆ مرۆڤایەتی لەوپەڕی پێویستیدایە بۆ باوەڕ و هاوسەنگی، بۆ بەها و ڕەوشتە باڵا و جوانەکان، بۆ ئایین و ڕێگای ڕاست و دروست.

دەبێت باوەڕ بە سادە و سانایی وەربگیرێت، وەك لەم ئایەتەدا کە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِى تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾البقرة/١٦٤.

ئەم هەشت پۆلە لە بەڵگە گەردوونییەکان لەسەر توانا و دەسەڵاتی خوای گەورە و خوێندنەوەی گەردوونی بینراو، ئەمە و دەیان نموونەی تر

لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز، بیرکردنەوە دەکەنە فەرزێکی ئیسلامی. ئایین بوونی نییە بەبێ ئەقڵ، بەبێ پەیبردن (إدراك) ئایین نییە.

ئایین بۆ ژیانە و لە بەرژەوەندی مرۆڤەکانە.

مرۆڤ هەمیشە ویردی سەر زمانیەتی، دەڵێت: ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾البقرة/٢٠١.

ئیسلام لە پاشماوەی ئایینەکانی تر جیاوازە، بەوپێیەی جەخت لە ئەقڵ و بیرکردنەوە و زانست و گەڕان و وردبوونەوە دەکات. لە قورئانی پیرۆزدا نزیکەی (١٠٠٠ ئایەت) هاتووە دەربارەی گەردووننناسی و زەویناسی و ژیانی مرۆڤ و بوارەکانی تری زانست.

پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ﴿داواکردن و گەڕان بەدوای زانستدا لەسەر هەموو موسڵمانێك فەرزە، هەموو شتێك داوای لێخۆشبوون بۆ داواکاری زانست دەکات، تەنانەت نەهەنگی دەریاش﴾.

لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە: ﴿باشترین کارەکان بوونی زانست و زانیارییە دەربارەی خوای گەورە، زانست سوودت پێدەگەیەنێت کاری کەمی لەگەڵدا بێت یان زۆر، نەزانی و نەفامیش سوودت پێناگەیەنێت کاری کەمی لەگەڵدا بێت یان زۆر﴾.

هەروەها فەرموویەتی: ﴿داواکردنی زانست و زانیاری لای خوا لە نوێژ و ڕۆژوو و حەج و جیهادکردن لەڕێی خوادا باشترە﴾.

لەڕاستیدا ئەو هەوڵانەی لە بواری ئیعجازی زانستیدا دراون ئەو ڕاستییە دووپاتدەکەنەوە کە پاش تێپەڕبوونی چواردە سەدە هێشتا قورئانی پیرۆز لەسەر شێواز و پیت و وشە و ئایەتەکانی خۆی پارێزراوە، خوای گەورە پەیمانی پارێزگاریکردنی داوە لە تێکدان (تحریف) و گۆڕین و شێواندن،

پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ﴾القيامـــة/١٧، يـــان فەرموويەتی: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴾الحجر/٩.

مرۆڤایەتی هەر لەباری پێویستییدا دەمێنێتەوە بە هۆکارێك کە ئارامی و سەقامگیری و ئاسایشی گیانی و دەروونی بۆ بگێڕێتەوە، ئەوەش تەنها لـــەڕێی یـــادی خـــوای مەزنـــەوە دەبێـــت: ﴿أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴾الرعد/٢٨.

گەردوون وەك پەرتوکی بینراوی خوا دەمێنێتەوە کە لێوانلێوە لە ئیعجازی بەدیهێنان و سیستمی پڕ لە سەراسیما، مرۆڤیش وەك هەڵگری چەندین وردەکاری بەدیهێنان و دەرخەری توانای بێسنووری پەروەردگار، ئەم ئایەتە پیرۆزەش هەمیشە بە درەوشاوەیی دەمێنێتەوە کە دەفەرموێت:

﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴾فصلت/٥٣.

نەشئەت غەفور سەعید

سلێمانی ٢٠/رەجەب/١٤٣١

بەر لە دەستپێك

سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورە، هەزاران درود وسلاو بۆ گیانی پاکی پێغەمبەری ئازیز و یارو یاوەرانی تا ڕۆژی دوایی...

قورئان پەرتوکی خوای گەورەیە و بۆ مرۆڤایەتی دابەزیوە و لێیەوە مرۆڤ فێری چۆنیەتی ژیان و ڕێکخستنی پەیوەندیی دەبێت لەگەڵ خود و خوا و خەڵك و گەردوون.

قورئان وتەی خوای میهرەبانە، لە قورئاندا خوای بە بەزەیی و بەخشندە بۆ مرۆڤ دواوە، وتەی خۆیی بۆ ناردووە، لە هەندێك مەسەلەدا ئەو زاتە مەزنەی توانای بێسنووری بەسەر هەموو نهێنی و ئاشکراکاندا هەیە سوێندی بۆ مرۆڤ خواردووە، مرۆڤێك کە وەك قەوارە و هێز و زانست بەرامبەر پەروەردگار هیچ نییە، هیچ هیچ... ئەو خوایە ڕێزی لێناوە ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ﴾.

خوای گەورە وایکردووە ئێمە لە وتەکانی تێبگەین، ئەمەش یەکێکە لە گەورەترین بەخششەکانی بۆ مرۆڤ.

ئەم قورئانە هەموو لایەنەکانی پەیوەست بە ژیانی مرۆڤی گرتوەتەوە و هیچ لایەنێکی فەرامۆش نەکردووە (سیفەتێکی ئەم قورئانە ئەوەیە گشتگیرە و بۆ هەموو سەردەمەکانە). یەکێك لەو لایەنانە ئاماژە زانستییەکانی ئایەتە قورئانییەکانە کە ئێستا قوتابخانەی ئیعجازی زانستی لێکۆڵینەوەیان دەربارە دەکات.

جێی ئاماژەیە هەندێك لەو توێژینەوانەی دەربارەی ئەو ئایەتانە کە ئاماژەی زانستیان تێدایە، دەتوانرێت پێیبوترێت ئیعجازی زانستی قورئان، بەڵام هەندێکی تریان لەوە بەدەر نین کە ڕاڤەیەك یان خوێندنەوەی زانستی بن بۆ ئایەتەکان.

خوێنەری بەڕێز! ئەم کتێبەی بەردەستت یەکێکە لەو زنجیرە شەش بەرگیەی دەربارەی ئایەتە زانستییەکانی قورئانی پیرۆز (کە لەماوەی پێنج تا شەش ساڵدا) ئامادەکراوە: "قورئان و گەردووننـاسـی، قورئـان و زەویناسی، قورئان و دەروونناسی، قورئان و زانستی پزیشکی، قورئان و ئاژەڵناسی لەگەڵ قورئان و ڕووەکناسی"... ئێمە لەم زنجیرەیەدا خۆمان پەیوەست نەکردووە بەوەوە کە سەرجەم بابەتە هەڵبژێردراوەکان لەڕووی ئیعجازبوونیانەوە ساغ کرابنەوە، بەڵکو ئیعجازبوونی هەندێك لە باسەکانی ئێو ئەم زنجیرەیە سەلمێنراون و هەندێکی تریشیان تەنها خوێندنەوەیەکی زانستی و هاتنەوەی زانستە لەگەڵ ئایەتەکاندا.

لەڕاستیدا جگە لە "قورئان و دەروونناسی" کە وەرگێڕدراوی بەشێکی زۆر لە بابەتەکانی نووسراوێکی "ئەندازیار عبدالدائم الکحیل"ە کە توێژەر و چالاکێکی بواری ئیعازی زانستییە، سەرجەم بەرگەکانی تر ئامادەکراون (بابەتەکان لە کتێب و سیدی و پێگە ئەلیکترۆنییەکانەوە هەڵبژێردراون و وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی کوردی).

لەلایەکی ترەوە لەم زنجیرەیەدا خۆمان پەیوەست نەکردووە بەوەوە کە بابەتەکان بە دووروودرێژی و سەرجەم وردەکارییەکانیانەوە باس بکەین، بەڵکو زۆرینەی بابەتەکان کورت و پوختن، هەوڵماندراوە زۆربەی هەرە زۆری ئایەتە زانستییەکان لە بوارە دیاریکراوەکاندا لەخۆبگرن.

خاڵێکی گرنگ کە تایبەتمەندی ئەم زنجیرەیەیە، پێداچوونەوەی زانستی و زمانەوانییە لەلایەن پسپۆڕانی بوارەکانەوە. ڕێز و خۆشەویستی بێپایانم بۆ یەك یەکی ئەو بەڕێزانە هەیە کە ئەرکی پێداچوونەوەیان لەئەستۆگرت.

ئـەو مامۆسـتا و هـاوڕێ ئازیزانـەم کـە پێداچـوونەوەی زانسـتیان بـۆ بابەتەکان کرد، بەڕاستی کارەکەیان زیاتر زانستی کرد، تێبینی و سەرنجی ورد و زانسـتیانەیان دەربـارەی تـاك تـاکی بابەتـەکان پێـدام، یـان پێباشبوونیان پێوتم، خۆشحاڵبووم ئەو ئازیزانە بوونـە هاوکـاری ئـەم کـارە سادەیمان، دەبێت خوای گەورە خۆی پاداشتیان بداتەوە.

لەلایەکی تریشەوە ئەو خوشك و برایانەم کە پێداچوونەوەی زمانەوانیان بۆ زنجیرەکـە ئەنجامـدا گـەلێك جوانکـاری و ڕاسـتکاریان بـۆ کارەکـە کـرد، چاکنووسـی و جواننووسـیان بـۆ شـێوازی داڕشـتن و وشـە و دەربڕینـەکان پەسەندکرد، دەستخۆشی و نزای خێرم بۆیان هەیە.

لەگەڵ ئەوەشدا دیارە هەر کارێك خاوەنەکەی مرۆڤ بوو، لـە کـەموکوڕی بەدەر نییە. هەر هێنـدە دەتـوانین و دەزانـین داوای لێخۆشـبوون و پێـدانی حیکمەت لە خوای گەورە بکەین.

خوای گـەورە دڵسـۆزی و داناییمـان پێبـدات و بـەمیهرەبانی خـۆی ئـەو کارانەی کە خۆمان بەباشیان دەزانین، لێمان وەربگرێت.

سەروەر حەسەن

سلێمانی/ ٢٠١٠

دیاردەی پێکبەستویی و لێکهەڵوەشان

(الرتق والفتق)

کاتێـك مـرۆڤ دەڕوانێتـە درەخـت و بەروبوومـەکانی زەوی و بـەهار، دەپرسێت ئـاخۆ کـێ بەوشـێوە جوانـە ڕازاندویەتیـەوە؟ پاشـان دووبـارە لـەوەرزی زسـتاندا چـاودەگێڕێت، دوایـی پـاییز، دەپرسـێت: کـێ زەردی بـەدوای سـەوزیدا دەهێنێـت و گـەڵا زەردە وەریوەکـان بـەهۆی (بـا)وە بڵاودەکاتـەوە؟ لـە بـەهاری داهاتووشـدا ورد دەبێتـەوە، کـێ خەنـدەی بـۆ شەونمەکان گێڕایەوە و پێکەنینیش بـۆ بـەیانیانی باخچـە ڕازاوەکـانی سـەر زەوی؟

خـوای گـەورە وەڵام دەداتـەوەو دەفـەرموێت: ﴿ٱللَّهُ يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ﴾ الـروم/١١، واتـە: هـەر خـوا خـۆی دروسـتکراوان دەهێنێتـە مەیـدان و دوایـی وەك خۆیـانی لێدەکاتـەوە، سـەرەنجامیش گەڕانەوەتان (ئەی گرۆی ئادەمیزاد) هەر بۆ لای ئەو زاتەیە.

ئەمانەو مرۆڤ تەماشای گەردوونی کردووە و لێی کۆڵیوەتەوە، نموونـەی لەو نەیزەکانـە کۆکردۆتـەوە کـە کەوتونەتـە سـەرزەوی و نموونـەی لەتەنـە ئاسمانییـەکانی تـری وەك مـانگ وەرگرتـووە. ئەسـتێرەو گەلەسـتێرەکان لـەڕێگای وێنـەگرتنی ڕووناکییـەوە دەپشـکنێت، کـە لەدووریيـەکی زۆرەوە

ئـەنجام دەدرێـت و پاشـانیش هەڵدەسـتێت بـە شـیکارکردنی شـەبەنگە دەرچووەکان لەو ئەستێرانەوە و بـەوەش مـرۆڤ گەیشـتووەتە باوەڕێـك کـە هەنووکە هەموو بەرەنجامەکانی زانست پشتگیری لە ڕاستییەکەی دەکـەن، ئـەویش کـورت دەبێتـەوە لەمـەدا: گـەردوون بارسـتەیەکی هـەوریی گـازی دوکەڵیی کلپەسەندووی یەکگرتوو بووە.

سەرجەم پێکهاتەکانی گەردوون لە خۆر و مانگ و ئەستێرە و دار و بەرد و مـرۆڤ لـە سـێ ڕەگـەزی سـەرەکی پێکـدێن کـە ئـەلیکترۆن و پرۆتـۆن و نیوترۆنەکانن... ئەم یەکێتییە لە پێکهاتەی گەردووندا، دڵنیایی پتر لەسـەر بیرۆکەی یەکپارچەیی سەرەتا دەدات. گەردوون یەك یەکە بووە لە شـێوەی هەور و دووکەڵ، لەپاشان لەیەکتر جیابوونەتەوە بـۆ پێکهێنـانی ئەسـتێرەو گەلەستێرە و هەسارەکان و زەوی.

خـــوای پـــەروەردگار لـــە قورئـــانی پـــیرۆزدا دەربـــارەی چـــۆنیەتی جیابوونـــەوەی گـــەردوون دەدوێـــت و دەفـــەرموێت: ﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِىَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا ٱلسَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ ءَايَٰتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ الانبیـاء/٣٠-٣٣، واتـە: ئایـا کـافر و خوانەناسـان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبووەتەوە کـە ئاسمانـەکان و زەوی یەکپارچـە بـوون و لـەوەودوا لێکمـان جیاکردنەوە، لە ئاویش هەموو شتێکی زیندوومان فەراهەم هێنا، ئایا ئـەوان هەر باوەڕ ناهێنن، لەزەویشدا کەڕ و کێوەکانمان چەسپاندووە، تـا لاسـەنگ نەبێت و لارنەبێتەوە و هەڵیان نەگێڕێتەوە، لە لاپاڵی چیاکان و لە دۆڵەکاندا

ڕێبازمـان سـازاندووە، تـا خـەڵکی ژیـان بـۆ خۆیـان دابـین بکـەن و ڕێبـازی هیدایەت بگرنەبەر و ڕێیان لە گەنجینە و ناز و نیعمەتە شاراوەکان بکەوێت، ئێمە ئاسمانمان کردووە بە سـەقفێکی پـارێزەر کەچـی ئەوانـە ڕوویـان لـەو هـەموو نیشـانە و بەڵگانـە وەرگێـڕاوە. هـەر ئـەو زاتەیـە کـە شـەو و ڕۆژی بەدیهێناوە، خۆر و مانگیشی دروسـتکردووە، هەریەکـەیان لـە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە.

ئەم ئایەتانە کۆمەڵێك زانیاری ورد و دەقیقمان دەدەنێ، لەوانە:

١- ئاسمانـەکان و زەوی پێکەوەنوسـاو و یـەکگرتوو بـوون: ﴿كَانَتَا رَتْقًا﴾

٢- پاشان هەموو لێك جیاکراونەتەوە: ﴿فَفَتَقْنَاهُمَا﴾.

٣- ئەو زاتەی لێکی جیاکردوونەتەوە نەناسـراو نییـە، بـەڵکو ئـەو زاتـە (الله) یە کە لەسەرەتادا هەموو گـەردوونی بـەدیهێناوە: ﴿فَفَتَقْنَاهُمَا﴾ واتـە ئێمە لە یەکترمان جیاکردنەوە.

٤- یەکەم کەس ئـەم زانسـتە دەزانێـت و دەینوسـێت و بڵاویدەکاتـەوە ئەوانـــەن کـــە بێبـــاوەڕن: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، واتـــە: ئایـــا کـــافر و خوانەناسەکان نابینن؟

٥- ئاو دەچێتە پێکهاتەی ژیانی هەموو زیندەوەرێکەوە: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾، واتـە: لـە ئـاو هـەموو شـتێکی زینـدووەمان فەراهـەم هێنا... زانستی نوێش بەم زانیارییە گەیشتووە، هەتاکو ئەوەش زانراوە کە هۆکاری ژیانی ڤایرۆس و بەکتریاش هەر ئاوە.

٦- خـوای گـەورە لـە سـەرەتادا زەوی بـەدیهێناوە، پاشـان زەوی نـاجێگیر دەبـوو تـاکو خـوای گـەورە بـەهۆی شـاخەکانەوە جێگیریـی و هاوسـەنگی بـە زەوی بەخشـی: ﴿وَجَعَلْنَا فِي ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ﴾ واتە: لە زەویشدا کەژ و کێوەکانمان چەسپاندووە تـا لاسـەنگ نـەبێت و لار نەبێتەوە و هەڵیان نەگێڕێتەوە.

پاشـــانیش دوای ئـــەو لێکجیابوونەوەیـــە گـــەردوون بەســـەرجەم وردەکارییەکانییـــەوە دروســـتبوو: ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾.

٧- خـوای گـەورە سـەقفێکی پـارێزەری بـۆ زەوی دروسـتکردووە، سەرەتای ئەم سەقفەش بریتییە لە بەرگەهـەوای دەوری زەوی: ﴿وَجَعَلْنَا ٱلسَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ ءَايَٰتِهَا مُعْرِضُونَ﴾ واتـە: ئێمـە ئاسمانمـان کردووە بەسەقفێکی پارێزەر، کەچی ئەوانە ڕوویان لە هەموو ئەو نیشانە و بەڵگانە وەرگێڕاوە.

لەپێش دروستبوونی بەرگەهـەوا و پـێش دروسـتبوونی ژیـان، شـوهب و نەیزەکەکان و تیشکە زیانبەخشەکانی خۆر بەر زەوی دەکەوتن، بـەڵام ئـەو بەرکەوتنانە بەهۆی ئەم سەقفە پارێزەرەوە نەمان و کۆتاییان پێهات، دەنـا ژیانیش لەسەر زەوی بەم شێوەیە بەردەوام نەدەبوو.

٨- پاش هەڵوەشان و جیابوونەوەی گـەردوون، هەریـەك لـە هەسـارە و ئەستێرەکان شوێنی خۆیان وەرگرت، بەتەواوی وەك ئـەوەی خـوای گـەورە بۆی دیاری کردوون... دوای ئەوەی خۆر شوێنی خۆی گرت، تیشکەکانی بۆ کۆمەڵەکەی دەنێرێت و وەك فەرمانی پێکراوە کۆمەڵەکەی (کۆمەڵەی خـۆر)

بەهۆی هێزی کێشکردنەوە دەپارێزێت، تا شەوو ڕۆژ پێکدێنێت :﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ﴾، واتە: هەر ئەو زاتەیە کە شەو و ڕۆژی بەدیهێناوە.

٩- دوای ئەوەی هەریەك لە ئەستێرە و هەسارەکان شوێنی خۆیانیان گرت، لەو ناوچەیەی لە فەزادا بۆیان دیاریکراوە دەستیان بە مەلەکردن کرد، بەئاڕاستەیەکدا کە خوای گەورە فەرمانی پێکردوون: ﴿وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾، (خۆر و مانگی دروستکردووە هەریەکەیان لە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە).

وەك زانراوە گەلەستێرەکان تائێستاش (لە کاتی لێك جیابوونەوەکەوە) بە بەردەوامی لێك دووردەکەونەوە و گەردوون لەو کاتەوە بە یەکبینەیی لە فراوانبووندایە. ئەم فراوانبوونەش بەردەوامە و بەخێراییەکی زۆر گەورەیە و جوڵەکەشی وەك جوڵەی خۆر و کۆمەڵەکەیەتی، بەڵام ئەم جوڵە و فراوانبوونەی گەردوون تائەبەد بەردەوام نابێت، بەڵکو تاکو کاتێکی دیاریکراو و سنووردارە.

خوای گەورە بۆ هەموو شتێك ماوەیەکی دیاریکراوی داناوە و هەر ساتێکیش ماوەی جوڵە و فراوانبوونی گەردوون دواییهات، ئیتر گەردوون بۆ حاڵەکەی سەرەتای دەگەڕێتەوە (حاڵەتی پێکبەستوویی و دووکەڵی) بەتەواوی وەك سەرەتا کە دەستی پێکردووە.

هەروەك چۆن مرۆڤ تەمەنێکی دیاریکراوی هەیە و لەپاش ئەو تەمەنە ئیتر دەمرێت، گەردوونیش بەهەمان شێوە، خوای گەورە بۆ حاڵی سەرەتا کە بەدیهێناوە، دەیگێڕێتەوە. ئەوەش لە ڕۆژێکدا کە ئاسمانەکان وەك کتێبێکی کراوە بە فەرمانی خوایی دادەخرێن و دەپێچرێنەوە: ﴿ يَوْمَ نَطْوِى

ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴾الأنبياء/١٠٤، واتـه: ڕۆژێـك دێـت ئێمـه ئاسمـان دەپێچینەوە، وەکو چۆن کتێبی کراوە دادەخرێت و دەپێچرێتەوە، هەروەك چۆن لە سەرەتاوە دروستمانکرد، وەك ئەو ساتەی خۆی لێدەکەینەوە. ئەوە پەیمان و بەڵێنی ئێمەیە، بێگومان ئێمە ئەم کارە ئەنجام دەدەین.

تەقینەوە گەورەکە

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ﴾الأنبياء/٣٠، واتە: ئایا کافر و خوانەناسان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبووەتـەوە کـە ئاسمانـەکان و زەوی یەکپارچـە بـوون و لەوەودوا لێکمان جیاکردنەوە؟

دەکرێـت بـۆ یەکـەمین دیـدگای مـرۆڤ لەسـەر دروسـتبوونی گـەردوون بگەڕێینەوە بۆ چاخی بەردین، واتە پێش سەدان هەزار ساڵ بەر لـە ئێستا، ئەوکاتە کە خورافە دەستی گرتووە بەسەر خەیاڵ و هزری مـرۆڤ و گەشـەی ئـەقڵی لای میسـرییە کۆنـەکان و بابلیـەکان... لای ئـەوان پەیوەندییـەك دەردەکەوێت لەنێوان ئەزەلیەتی گەردوون و خواوەندە جۆراوجۆرەکان کـە لە هزری خۆیاندا دروستیان کردووە و دەسەڵاتدارن بەسەریانەوە.

فەیلەسـوفە ئیغریقـی و ڕۆمانییـەکان هـەوڵی دانـانی تیۆریـان داوە بـۆ دیـاردە گەردوونیـەکان، لەکاتێکـدا کـە ئەسـتێرەگەریی لـە هـەردوو

شارستانیەتی هیند و چینیدا بەتەواوی بلاوبووەتەوە.

ئـەو خاسـیەتە گشـتییەی تەسـەوراتی گـەردوونی لای شارسـتانیەتە کۆنەکان چەسپاندووە، پەیوەستیەتی بـە جیهـانی خواوەنـدەوە و بـاوەڕی پتەوی بە بوونی جیاوازی بنـەڕەتی لـەنێوان زەوی و ئاسمانـدا، کـە ڕێ بـە دانانی تیۆرە نـادات دەربـارەی گـەردوون و چۆنیەتی دروسـتبوونی، بـەلام دوای ئەو گەشەسەندنە گرنگەی لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا مرۆڤایـەتی لەبواری فەلەکناسی تیۆرییەوە (Cosmology) بەخۆیەوە بینی، هاوکات لەگەڵ سەرهەڵدانی بیردۆزی ڕێژەیی گشتی کە چوارچێوەی ڕاستەقینەی بۆ لێکۆڵینەوەی گەردوون دانا، سەرباری تێڕوانین و چاودێریکردنی گەردوون و دۆزینـەوەی نایـاب لـە فـەزادا، دەبـوو تیـۆرێکی گشـتی دابنرێـت ئـەو دەرهاوێشتانە ئاوێتـە بکـات بـۆ پێشکەشـکردنی تێڕوانینێکـی یـەکگرتوو و هاوتـا بـە مەبەسـتی ڕاڤـەکردنی گـرنگترین دیـاردە گەردوونییـەکان و لـەو دیاردانەش دروستبوونی گەردوون.

لەڕاسـتیدا مەسـەلەی سـەرەتای دروسـتبوونی گـەردوون یەکێکـە لـەو مەسـەلانەی فەیلەسـوف و زاناکـان لێـی دواون، بـەلام بەشـێوەیەکی ورد و تێروتەسەل و یەکلاکەرەوانە نەبوو، هەربۆیە ژمـارەی تیـۆر و بۆچـوونەکان زۆر بـوون، تـاکو زانـای بـەلجیکی گـەردوونناس "جـۆرج لیماتـەر" لەسـاڵی (١٩٢٧ز)دا دەربارەی سەرەتای دەسـتپێکردنی گـەردوون دوا و وتـی: "لـە سـەرەتای دروسـتبوونیدا گـەردوون بارسـتەیەکی گـازی بـووە، چـڕی و درەوشانەوە و گەرمییەکەی زۆر بەرز و مەزن بوون".

پاشان لەم بارستەیەدا و بەکاریگەری ئـەو پەسـتانە گەورەیـەی لـە پلـە گەرمییە بەرزەکەیەوە دروستبوو، تەقینەوەیـەکی گـەورە ڕوویـدا و پـەرتی کرد و بەشەکانی بەهـەموو ئاراسـتەیەکدا بلاوەپێکـرد. لەگـەڵ تێپـەڕبوونی کاتیشـدا ئەسـتێرە و هەسـارە و گەلەسـتێرەکان دروسـتبوون. هەنـدێك لـە

زانایان ئەم بیردۆزەیان بە بیردۆزی تەقینەوە گەورەکە (The Big Bang Theory) ناوناوە.

بەڕای زانایانی فیزیای گەردوون لە بەشێك لەملیار ملیار بەشی چرکەیەك (10^{-34} چرکە) و بەر لە زیاد لە چواردە ملیار ساڵەوە گەردوون بارستەیەکی مەزنی پلە گەرمی زۆر بەرز بووە و بەقەبارەی گۆیەکیش بووە تیرەکەی ناگەیشتوەتە بەشێك لە هەزار بەشی سانتیمەترێك.

لەساڵی (١٩٤٠ز)دا زانای ئەمریکی بە ڕەگەز ڕووسی (پسپۆڕ لە بواری گەردووننـاسی) "جۆرج گامۆف" پاڵپشتی تیۆرەی تەقینەوە گەورەکەی کردووە. ئەمەش ڕێی خۆش کرد لە بەردەم هەردوو زانا "بانزیاس" و "ویلسون" لەساڵی (١٩٦٥ز) دا کە شەپۆلە ڕادیۆییەکان لە هەموو بەشەکانی گەردوونەوە وەربگرن، بەجۆرێك کە لە هەر جێگایەکدا تۆمار بکرانایە هەمان خاسیەت و سیفەتی فیزیاییان هەبوو و بەپێی کات و ئاڕاستەش نەدەگۆڕان. ئەم شەپۆلانە ئەوانەن کە لە سەردەمە دوورەکانەوە هاتوون و پاشماوەی ئەو تەقینەوە گەورەیەن لە چرکە سەرەتاییەکانی ڕوودانیدا کە بەدوایدا دروستبوونی گەردوون دێت.

لەساڵی (١٩٨٩ز) دا ئاژانسی بۆشایی ئەمریکی (ناسا) مانگی دەستکردی (Cobe explorer)ی بۆ بۆشایی ئاسمان نارد کە لە دوای سێ ساڵ زانیاری زۆر وردی بۆ زەوی نارد. زانیارییەکان دڵنیایی تەواو لەسەر ڕاست و دروستی تەقینەوە گەورەکە دەدەن.

ئەم ڕاستییە زانستییە لە قورئانی پیرۆزدا ئاماژەی پێدراوە، لەئایەتی ٣٠ ی سورەتی (الأنبیاء)دا هاتووە: ﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ﴾.

مانای ئایەتەکە بەمجۆرەیە: زەوی و ئاسمانەکان بە ئەستێرە و هەسارە

و گەلەستێرەکانەوە کە هەموویان پێکەوە ئەم گەردوونەی تیایدا دەژین پێکدێنن، لەبنەڕەتدا بریتی بوون لە تەنها یەك بارستەی پێکەوەلکاو، پاشان ئەو بارستەیە تەقیوەتەوە و لەدوای ئەوە ئەستێرە و هەسارە و گەلەستێرەکان دروستبوون، ئەمەش زانایانی گەردوون لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا دۆزیویانەتەوە... هەردوو زانا "بانزیاس" و "ویلسۆن" لەساڵی (١٩٧٨ز)دا خەڵاتی نۆبڵیان لە فیزیادا لەسەر ئەم دۆزینەوەیەیان وەرگرت.

فراوانبوونی گەردوون

لەساڵی (١٩٢٩ز) دا دۆزینەوەیەکی گەورەی زانستی ئاشکرا کرا، کاتێك کە لە ناوەندە زانستییەکاندا بڵاوکرایەوە دەنگدانەوەیەکی گەورەی هەبوو. تا ئەوکاتە باوەڕ وابوو گەلەستێرەکان بە جوڵەیەکی هەڕەمەکی وەك جوڵەی گەردی گازەکان دەجوڵێن کە هەندێکیان لەیەکتر نزیك دەکەونەوە و هەندێکی تر لە حاڵەتی لێك دوورکەوتنەوەدان، بەڵام دۆزینەوەکە ئەو بڕوایەی بەتەواوی پێچەوانە کردەوە.

"هابل" دۆزییەوە، هەموو ئەو سەدان بلیۆن گەلەستێرەیەی لە گەردووندا هەن بە بەردەوامی بەخێراییەکی زۆر گەورە لەیەکتری دووردەکەونەوە کە لەهەندێك خاڵدا لەوانەیە خێراییان بگاتە چەند بەشێکی خێرایی ڕووناکی. بەگوێرەی ئێمەوە هەموو ئەو گەلەستێرانەی لە دەوروبەرماندا دەیانبینین (جگە لە ئەندرۆمیدا و هەندێك گەلەستێرەی تری نزیك)، سەرجەمیان لە دورکەوتنەوەیەکی بەردەوامدان لێمانەوە.

مانای دۆزینەوەکە بەم جۆرەیە: مادام هەموو یەکەکانی ئەم گەردوونە لە حاڵەتی لەیەکتر دوورکەوتنەوەیەکی هەمیشەییدان، ئەمە تەنها ئەوە دەگەیەنێت کە گەردوون لە کشانێکی قەبارەیی یان فراوانبوونێکی یەکبینەدایە. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيْنَٰهَا بِأَيْيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾الذاريات/٤٧، واتە: ئێمە ئاسمانمان بە دەستی پڕ دەسەلاتی خۆمان دروستکرد، بەردەوامیش گەورەو فراوانی دەکەین.

وەك دەزانین ڕووناکی لە حەوت ڕەنگ پێکهاتووە و هەریەك لەو ڕەنگانە شەپۆلێکی تایبەتیان هەیە بە درێژی و لەرەلەرێکی دیاریکراو، کورتترین شەپۆل (بەرزترین لەرەلەر) شەپۆلی ڕەنگی شینە، درێژترینیان و کەمترین لەرەلەریش شەپۆلی ڕەنگی سوورە.

کاتێك "هابل" لێکۆڵینەوەی لەو ڕووناکییە کرد کە لە گەلەستێرەکانەوە دەردەچن، بینی لە هەموو حاڵەتەکاندا (جگە لە ئەندرۆمیدا و هەندێك گەلەستێرەی تری نزیك) لادانێك لە ڕووناکیەکەدا بەرەو ڕەنگی سوور ڕوودەدات. چەندەش بڕی لادان ڕووەو سوور زیادبکات هێندەش دووری گەلەستێرەکە لێمانەوە زیاترە.

لەپاش ئەم دۆزینەوەیە بەڵگەی بوونی ژمارەیەك کونی زۆر تاریك لە گەردووندا دەرکەوت کە لەپشت ئەم کونانەوە هێزێکی کێشکردنی گەورە هەیە لادانی ڕووەو ڕەنگی سوورمان پیشان دەدات. (گەردوون دەکشێت و فراوان دەبێت لە خاڵی سەرەتاوە بۆ تیشکی سوور).

ئێستا و لەپاش گەیشتنی زانست بەو ڕاستییەی گەردوون سەرەتایەکی هەیە تیایدا دەستی بە کشان و فراوانبوون کردووە، ڕوونتر لە مانای ئەو ئایەتە پیرۆزە تێدەگەین: ﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ خوای گەورە دەفەرموێت ئێمە

ئاسمانەکانمان دروستکردووەو ئێمەش فراوانـی دەکـەین... ئەمـە دەقێکـی ڕوونە و تەئویل هەڵناگرێت، هـەر ئەوەیـە ئێسـتا لـە گەردووندا ڕوودەدات، بەڵکو چەندین بلیۆن ساڵە ئەم فراوانبوون و کشانە بەردەوامە.

ئاسمانەکان فراوان دەبن و گەردوون دەکشێت. وەك تێبینیمان کرد ئەم ڕاسـتییە تـەنها تیـۆر و گریمانـە و نموونـە نییـە، بـەڵکو بینینـەکان ئـەم ڕاستییەیان سەلماندووە و تەبایی و هاوشێوەی ئەو تاقیکردنەوانەی زۆرێـك لـە گەردوونزانـەکان لـە کـات و شـوێنی جیـاوازدا ئـەنجامیان داوە و ئـەم تیۆرەیـان کردووەتـە ڕاسـتییەکی زانسـتی سـەلمێنراو. تـا ئێسـتاش هـیچ دژایەتییەك یان هیچ شتێك نییە لە دروستی ئەم ڕاستییە کەم بکاتەوە.

هەموو تەنەکان
لەڕێرەوی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن

یەکێك لەخاسیەتەکانی گەردوون ئەوەیە هەر توخمێك لە توخمەکانی و هەموو گەردیلەکانی ئەم توخمانە (تەنانەت ئەگەر کێشەکەی هێندەی ئەتۆمێکیش بێت)، لە جوڵەیەکی یەکبینەدان و تائەبەد ناوەستن مەگەر بە فەرمانی خوا نەبێت، خوای بەدیهێنەری زەوی و ئاسمانەکان و هەرچی لە نێوانیاندا هەیە.

بەدڵنیاییەوە ئەم جوڵەیە بە ڕێکەوت نییە، یان بەو جۆرە نییە مادده خۆی هەر لەخۆیەوە ئەو کارە بکات (وەك بێباوەڕان بانگەشەی دەکەن)، بەڵکو جوڵەیەکی بەیاساکراو و دیاریکراوە لەلایەن پەروەردگارێکی کارزانەوە، چونکە جوڵەی تەنەکان لە گەردووندا لەدەرەوەی یاساکانی زانستی دانراون کە مرۆڤ داینـاون و زانیونی و لە دەوروبەری خۆیدا و لەزەوی و گەردووندا دۆزیونیەتەوە.

هەریەکە لە ئەستێرە و هەسارە و گەلەستێرەکان بە جوڵەیەکی تەوەرەیی بەدەوری خۆیاندا و بەجوڵەیەکی جێگۆڕکێ لە خولگەکانیاندا دەسوڕێنەوە. زیاتر لەوەش هەموو گەردوون بەدەوری چەقێکدا دەسوڕێتەوە کە زانستی مرۆڤ (کەم تا زۆر) هیچی لەبارەوە نازانێت و تەنها لە زانستی خوای تاك و تەنهادایە.

گەرچی مرۆڤ بتوانێت هەندێك لە یاسا دەربارەی جوڵەی تەنەکانی سەر زەوی و نزیك زەوی بزانێت، بەلاّم هەر کەمدەست و بێتوانا دەبێت لە زانینی زۆرێك لە مەسەلە شاراوەکانی جوڵەی تەمگەلەکان و هەسارەکان و گەلەستێرە و ئەستێرە کلکدارەکان و...هتد. ئەو دیاردانەی مرۆڤ لەسەر ڕووی زەوی دەیانبینێت و وا دەزانێت جێگیر و وەستاون و جوڵەیان نییە (وەك شاخەکان و بان و دەریاکان)، لەڕاستیدا هەموو ئەوانە لەجوڵەیەکی بەردەوامدان بە هاوکاتی لەگەڵ جوڵەی زەوی خۆیدا، بە جوڵەیەکی تەوەرەیی و جێگۆڕکێ و جوڵەکانی تریش.

ئەم جوڵە بەردەوامە ڕێکوپێکەی سەرجەم پێکهاتەکانی ئەم گەردوونە فراوانە کە ماندووبوون و وەڕسبوون و هەڵە نازانن، تەسبیح و سوژدەن بۆ پەروەردگاری مەزن و بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی لەنێوانیاندایە، بەلاّم مرۆڤ بەو کەمە زانستە سنووردارەی هەیەتی لەو جۆرە تەسبیحاتە تێناگات.

لە جوڵەی هەر بەشێك لە بەشەکانی ئەم گەردوونەدا سوود و بەخشش و بەرەکەت هەیە بۆ مرۆڤ (دانیشتوی سەر ڕووی هەسارەی زەوی)، چونکە بە فەرمانی خوای گەورە و میهرەبان هەموو پێکهاتەکانی گەردوون بۆ خزمەتی مرۆڤ و ئاسانکردنی ڕێگاکانی ژیانی لەسەر زەوی هێنراونەتە بوون.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ یس/ ٤٠، واتە: نە خۆر بە مانگ دەگات و نە شەویش پێش ڕۆژ دەکەوێت، بەڵکو هەریەکەیان لەڕێڕەوی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن .

هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾الأنبياء/٣٣، واتە: هەر ئەو زاتەیە شەو و ڕۆژی بەدیهێناوە، خۆر و مانگیشی دروستکردووە، هەریەکەیان لە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە و مەلەدەکەن.

لەئەنجامی جوڵەی تەوەرەیی ئەستێرە و هەسارەکاندا چەقە هێزێکی دوورخستنەوە (قوة طرد مركزي) دروستدەبێت کە دەبێتە هۆی هێشتنەوەی ئەستێرە یان هەسارەکە لە خولگە تایبەتییەکەی خۆیدا (هێشتنەوەی دووریی نێوان ئەو هەسارە و ئەستێرەیە لەگەڵ ئەستێرەی دایکدا لە دووریيەکی جێگیر و نەگۆڕدا). ئەو هۆکارانەی کار دەکەنە سەر بەردەوامبوونی پەیوەستی ئەستێرە و هەسارەکان پێکەوە، لەم خاڵانەدا دەردەکەوێت:

- بارستایی ئەستێرە (خۆر)ی دایك.
- سوڕانەوەی تەوەرەیی خۆر.
- هێزی ڕاکێشانی خۆر.
- بارستایی هەموو هەسارە پاشکۆکانی خۆر.
- بەردەوام سوڕانەوەی تەوەرەیی هەریەك لە هەسارەکان بەخێرایی نەگۆڕ.
- هێزی دوور خستنەوەی ناوەند (سەنتەر)ی هەریەك لە هەسارەکان.
- دووریی نێوان خۆر و هەسارەکان.

سەرەڕای ئەو هۆکارانە و درێژ خایاندنی کارەکەی لەسەرەتای دروستکردنیەوە تاکو ئەمڕۆ کە بە چەندین بلیۆن ساڵ مەزەندە دەکرێت، ئەو خۆر و ئەستێرە و هەسارانە بەبێ هەڵە و لادان و تێکچوون جوڵاون،

چـونکە ڕامبوونیـان بـە فـەرمانی خـوای پـەروەردگاری مەزنـە و ملکەچـی ڕێکەوت و بێسەرەوبەرەیی نین. ڕوودانـی لادانێکـی زۆر بچـووك لـە هەریـەك لەو هۆکارانـەی باسـکران دەبێتـەهۆی نـەمانی هێـزی نێـوان خـۆری دایـك و هەسـارەکانی، لەمەشـەوە تەقینـەوە و پـەرتبوون و لـەتبوون ڕوودەدات، ئەمەش تەنها کاتێك ڕوودەدات بەدیهێنەری گەردوون فەرمانی ڕوودانی بدات (لە هاتنی قیامەتدا).

ڕۆژی قیامـەت ئـەو ڕۆژەیـە کـە گـەردوون حاڵـەتی هاوسـەنگی خـۆی لەدەست دەدات و ئەسـتێرە و هەسـارە و مانگـەکان بـە فـەرمانێك لەلایـەن خواوە بەهیچ جۆرێـك لـەت نـابن، زەویـش بـەڕوودانی ئـەو زەمینلەرزەیـەی پـەیمان دراوە ڕووبـدات کاریگـەر دەبێـت، هـەموو مـادده کانزاییـەکان لـە ناواخنیانـەوە دێنـەدەرەوە و بـەوەش هاوسـەنگی و هێـزی کێشـکردنی و شوێنەکەی لە بۆشایی ئاسماندا لە دەستدەدات.

لەئەنجامی جوڵەی تەوەرەیی خۆر، ئەو گازانەی بەڕێگەی ناوکی کارلێك دەکەن، لەناواخنیدا چڕدەبنەوە و هێزێکی گەورەی کێشکردنی لێوەدروست دەبێت (بە هۆی بارستاییە زۆر گەورەکەیـەوە کـە بـە ٣٣٣هـەزار هێنـدەی بارسـتایی زەوی مەزەنـدە دەکرێـت)، ئەمـەش کاریگەرییـەکی زۆری هەیـە لەسـەر هێـزی کێشـکردنی هەسـارە پاشـکۆکانی و پەیوەسـتکردنی بـە خولگەکەیەوە و دروستکردنی کۆمەڵە یان سیستمی خۆریی.

تیشـکی خـۆر تواناکـەی لـەو وزە زۆرە مەزنـەوە وەردەگرێـت کـە لـە کارلێکە ناوەکییەکانی ناواخنی خۆردا ڕوودەدەن، وزەی خـۆر لـە ئـەنجامی یەکگرتنی گەردیلەکانی هایدرۆجینی سوکەوە پەیدا دەبێت.

بەبێ بەردەوامبوونی جوڵەی تەوەرەیی خـۆر، دروسـتبوونی وزەی خـۆر دەوەستێت و لەگەڵ کاتدا نوێ نابێتەوە. ئەگەر ئەو جوڵەیەی نەبوایە خـۆر

بـەر لـە هـەزاران ملیـۆن سـاڵ دەبـووە ئەسـتێرەیەکی مـردوو و هێـزی کێشکردنی ون دەکرد و هۆکارەکانی پەیوەستبوونی نێوان خۆر و هەسـارە پاشکۆکانی لە بۆشایی ئاسماندا هەڵدەوەشـان... هـەر ئـەو پەیوەسـتیەی نێوان هەسارە و ئەسـتێرەکانە شـوێن و خولگـەی هەریەکـەیان لەئاسمانـدا دەپارێزێـت. خـوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ۝٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ﴾الواقعة/٧٥-٧٦، واتـە: سـوێندم بـە شـوێنی ئەستێرەکان، ئەو سوێندە گەر بزانن سوێندێکی زۆر گەورەیە.

لێکۆڵینەوە لە شوێنی ئەستێرەکان و ئایەتە خواییـەکان لـە گەردوونـدا، دەبنە بەڵگەی یەکلاکەرەوە لەسەر بوونی هاوسـەنگییەکی بێوێنـە لـەنێوان سەرجەمیاندا. جیاوازی لە قـەبارەی ئـەم ئەسـتێرە و هەسـارانە و چـڕیی و پێکهاتە گازی و کانزاییەکانیان و بارستەو وزە و خێراییان لە خولگەکانیاندا و دوورییـە زۆرەکـانی نێوانیـان، بەڕاسـتی جیاوازییەکـە دەچـێتە خانـەی موعجیزەوە.

دەلاقەی ئاسمانی

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾الرحمن/٣٥، واتە: (ئەم ئایەتە باس لەوە دەکات کە ئەگەر لە سنوور دەرچوون) ئەوا بڵێسەی ئاگر و مسی تواوەیان بۆ دەنێرین، ئیتر شکست دەخۆن و سەرکەوتوو نابن.

هەروەها خوای گەورە لەسەر زمانی پەری (الجن) دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾الجن/٨، واتە: ئێمە بەرەو ئاسمان کشاین و هەست و هۆشمان خستەکار، (سەرنجماندا) پڕە لە پاسەوانی بەتوانا و بێشوومار، و شوهبیش.

زاناکـان دۆزیانـەوە کـە بۆشـایی ئاسمـان بارگاوییـە بـە گـەردە بـەئایۆنبووەکان (پلازمـا)، هـەروەها پشـتێنەیەکی گـەورە لـە تیشـکی مەترسیداریان ئاشکرا کردووە (شواظ من نار) کە لە دوو چیندا دەوری گۆی زەوی داوە و لەزانستدا بە "پشتێنەی ڤان ئەلن" ناسراوە... ئەم تیشکانە پێکهاتوون لە ئەلیکترۆن و پۆزیترۆنی بارگاوی کە بەخێراییەکی زۆر گەورە دەجوڵێن، ئەمە جگە لە تیشکەکانی گاما و تیشکە گەردوونییەکان.

لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا تێبینی کرا هەوا بەئایۆن دەبێت، گەرچی جیاکراوە بێت و لەنێو دەفری داخراویشدا بێت. تێبینی ئەوەش کرا ئەم دیاردەیە (بەئایۆنبوونی هەوا) هەر ڕوودەدات تەنانەت ئەگەر ئەو دەفرە داخراوانە بە چینێکی ئەستوری قورقوشمیش داپۆشرابن کە تیشکی گاما

نایانبڕن. لێرەدا زانایان گەیشتنە ئەو بڕوایەی دەبێت تیشکێکی تر ئەو کارە بکات کە لە بۆشاییەکانی گەردوونەوە بەرەو زەوی دێت، ئەو تیشکە ناونرا " تیشکی گەردوونی " کە بەشێوەیەکی بەردەوام لەبۆشایی دەرەوە دەگاتە زەوی. ئەم تیشکە وزەیەکی زۆر مەزنی هەیە بەشێوەیەك کە تێکڕای وزەی تیشکی گەردوونی نزیکەی (١٠هەزار ملیۆن) ئەلیکترۆن ڤۆڵتە بۆ هەر تاکە تەنۆلکەیەك، ئەم تیشکە پێکدێت لە پرۆتۆن (بەڕێژەی٩١,٥٪) و تەنۆلکەکانی ئەلفا (بەڕێژەی ٧,٨٪) کە هەموو تەنەکان دەبڕێت گەرچی ئەستوری و سروشتیان هەرچەندێك و هەرچۆنێك بێت.

زانایان (کلارك، هارلۆ، دیمۆند، هیل، فزیل) کە گەورەترین زانایانی ئەم سەردەمەن، ئەوەیان دۆزییەوە کە (پاسەوانی بێتوانا و بێشومار و شوهبیش) ﴿حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾، واتە چەندین شوهب و نەیزەکی دەرچوو لە ئاسمانەوە... کۆمەڵێکی زۆر لە زانایانی گەردوون و فیزیای گەردوونی نزیکە لەسەر ئەستەمیەتی بڕین و تێپەڕینی ئاسمانەکان ڕێکبکەون، لەبەر ئەم هۆیانە:

١. توندیی و بڕی تیشك لە پشتێنەی ڤان ئەلندا کە دەوری زەوی داوە لە بەرزاییە جیاوازەکاندا، زۆر بەهێز و مەترسیدارن، بەشێوەیەك کە تێپەڕبوونی تەنێك بەو بەربەستە تیشکییەدا و کاریگەرنەبوونی بەتیشکە مەترسیدارەکانی زۆر ئەستەمە، بە هەزاران جار مەترسیدارترن لەو تیشکانەی لەئەنجامی تەقینەوە ناوەکییەکانەوە دەردەچن.

٢. بەهۆی وزە و توندی تیشکە گەردوونییەکان لەبەرزاییە زۆرەکانی ئاسماندا کە مەترسی گەورە لەسەر تەنە زیندووەکان دروستدەکەن.

٣. مەترسی کاریگەری ئەو شێواندنەی بە بەردەوام ڕوودەدات لە بەرزاییەکانی بەرگەهەوادا کاریگەری هەر دەمێنێت، چونکە چڕی هەوا زۆر

کەمە و ناتوانێت هەڵیانمژێت یان پێچەوانەیان بکاتەوە.

٤. ئەو شوهب و نەیزەکانەی لێرەولەوێ لە ئەستێرە و هەسارەکانەوە دەردەچن، چەند بەرزبینەوە بۆ سەرەوە ئەوەندەش ڕێژەیان چەند جار دەبێت... زاناکان مەترسی نەیزەکەکان بە گرنگترین مەترسییەکان دادەنێن کە دەگونجێت ڕووبەڕووی کەشتییە ئاسمانیەکان ببنەوە و تێکیان بشکێنن، چونکە لە ناوچە بەرزەکانی بۆشایی ئاسماندا نەیزەکی پەرتەوازە و بڵاو هەن کە هەندێکیان بینراون و هەندێکی تریشیان نەبینراون و بریتین لە بارستەی گەورە لە ئاسن و ماددەی کانزایی تر کە کێشیان دەگاتە هەزاران تەن.

٥. چەند بەرەو بۆشایی بەرزبینەوە، توندی تیشکی سەرووەنەوشەیی مەترسییەکەی زیاددەکات.

پشتێنەی "ڤان ئەلن" هەردوو زانا "فیرنوف"ی ڕوسی و "ڤان ئەلن"ی ئەمریکی دۆزیانەوە. ڕوونیان کردەوە کە زەوی لە ناوچەی هێڵی یەکسانیدا بە سێ چین دەورەدراوە و تەنۆلکە بارگاوییەکان لە تیشکە گەردوونییەکاندا بەهۆی بواری موگناتیسی زەوی (کە بۆارێکی نارێکوپێکە و لە جەمسەرەکاندا چڕترە) کۆنترۆڵ دەکرێن... کاتێك تەنۆلکەکان دەگەنە ئەم پشتێنەیە ناچاری دوو جۆر جووڵە دەبن:

١. بەدەوری خۆیاندا خول دەخۆن.

٢. بەدرێژایی ئەو هێڵانە خول دەخۆن.

بەڵام زاناکان ئەوەیان دۆزیوەتەوە چەند ناوچەیەك هەن بەتاڵن لە تەنۆلکە کوشندەکان کە وزەیەکی زۆر بەرزیان هەیە: ﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلْخَلْقِ غَٰفِلِينَ ﴾المؤمنون/١٧، واتە: بەڕاستی ئێمە لە ڕاسەرتانەوە حەوت چین ئاسمانمان دروستکردووە و ئێمە هەرگیز

لە دروستکراوان غافڵ و بێئاگا نین.

ئـەم ناوچـەیە کـە تێپـەڕین پیایـدا ڕێپێـدراوە و دەلاقـەی ئاسمانییـە، لەسـەر شـاری (قـودس)ەوەیـە و چـوونە ژوورەوە لێیـەوە بـەرەو بۆشـایی دەرەوە گونجاو و ئاساییە بەبێ توشبوون بـە هـەر گرفتێـك، ئـەم کـارەش لەڕێی مانگە دەستکردەکانەوە دەبێت کە ئاسمـان دەپشـکنن و پاشـان لـە ناوچـەیەکی سـەنتەریەوە کـە دەکەوێتـە سـەرو قودسـەوە بەرزدەبنـەوە، چونکە ئاسانترینی ناوچەکانە بۆ دەرچوون بەرەو بۆشایی ئاسمان.

بەرەنجامـــە زانســـتییە نوێیـــەکان دوپاتیـــان کردووەتـــەوە مانگـــە دەســتکردەکان بەســەر شـاری قودسـدا دەسـوڕێنەوە و پاشـان لێیـەوە دەردەچـن، ئەمـەش دڵنیـایی ئـەو موعجیزەیـەی پێغەمبـەری مـەزن (ﷺ) دەدات لە ڕووداوی شەوڕەوی و بڵندبوونەوەدا کـە لـە مەککـەوە بـۆ قـودس ڕۆیشت، پاشـان لـە مزگـەوتی ئەقسـاوە کـە لـە قودسـدایە بـەرەو ئاسمـان بەرزکرایەوە.

شایانی ئاماژە بۆکردنـە خـاڵی سـەرەتا کـە بـڕی تەنۆلکـە کوشـندەکان دەست بەکەمبوون دەکەن دیسانەوە دەکەوێتـە سـەرو شـاری قـودس و بـە هێڵێکی لار ڕووەو سەرەوەی ناوچـەی جەمسـەری بـاکور درێژدەبێتـەوە... هیچ کەشتییەکی ئاسمـانی ناتوانێـت بـەهێڵێکی ڕاسـت بەرزبێتـەوە، بـەڵکو دەبێت لەکاتی بەرزبوونەوەیدا بـەدەوری خۆیـدا بسـوڕێتەوە. ئەمـەش ئـەو ڕاسـتییەیە کـە قورئـانی پـیرۆز ئامـاژەی پێـدەدات و دەفـەرموێت: ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّواْ فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴾الحجـر/١٤، واتـــە: (ئـــەو بێباوەڕانە) ئەگەر دەروازەیەکمان لە ئاسمانەوە بۆ بکردنایەتەوە تـا پیایـدا سەربکەون و تێپەڕ ببن (عروج بکەن) و (نهێنی دروستکراوانی ئێمـە ببیـنن، هەر باوەڕ ناهێنن).

ئەستێرە کونکارەکە

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ۝٢ ٱلنَّجۡمُ ٱلثَّاقِبُ﴾الطارق/١-٣، واتە: سوێند بە ئاسمان و بە (طارق)، تۆ چوزانی (طارق) چییە؟ ئەستێرە کونکەرەیە تیشکی تاریکی دەبڕێت.

پەروەردگار سوێند بە ﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ﴾ دەخوات... هەر کەس لەسەرەتادا گوێی لەم سوێندە بێت نازانێت مەبەست لە (الطارق) چییە، بەلاّم لەدواییدا خوای گەورە ڕوونیدەکاتەوە بەوەی کە ئەستێرە کونکەرەکەیە (النجم الثاقب).

لێرەدا پرسیار ئەمەیە کە ئایا چۆن دەبێت ئەستێرەیەك (طارق) و (ثاقب)یش بێت؟ ئایا شرۆڤەیەکی زانستی بۆ ئەم حاڵەتە هەیە؟ ڕاڤەکاران ڕاڤەی تیشکی ئەستێرەکەیان کردووە کە کونکەرە و تێپەڕبووە، بەلاّم سیفەتی (طارق) بە دەگمەن باسی لێوەکراوە.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ﴾النجم/١، واتە: سوێند بەو ئەستێرەیەی لە شوێنی خۆی دەترازێت و بەخێرایی بەردەبێتەوە.

ئەم سوێندەیان تایبەتە بە دیاردەیەکی تری گەردوونی کە ئەویش دیاردەی ترازان و بەربوونەوەی ئەستێرەیە. لێرەدا پێویستە جیاوازی بکەین لەنێوان ئەم دیاردەیە و دیاردەی کەوتنەخوارەوەی ڕۆژانەی

شوهبەکان. شوهب ڕۆژانە دێتە نێو بەرگەهەوا و لێکخشاندنی بە هەوای کەش دەبێتەهۆی بەرزبوونەوەی پلەگەرمییەکەی و لەپاشان سوتانی، ئەمە وێڕای ئەوەی هەندێك لە شوهبەکان دەکەونە سەر زەوی. خوای مەزن سوێندی بە شوهبە کەوتووەخوارەوەکان بۆ سەر زەوی نەخواردووە، سەرەڕای ئەوەش کە لە قورئانی پیرۆزدا زیاتر لە جێگایەکدا ئاماژەی پێدراوە.

بارستایی ئەستێرە نیوترۆنییەکان زیاترن لە بارستایی خۆر بەنزیکی (١,٤) هێند. لەسەرەتادا کە ئەستێرەکە دەست بەچوونەوەیەك دەکات بەسەرخۆیدا، بەخێرایی دێتەوەیەك و پەستان لەسەر گەردەکانی ماددەکەی پتردەبێت، بەمەش گەردەکانی تێکدەشکێن و شلگازی ئەلیکترۆنی (المائع الألكتروني) دروستدەبێت و ئەستورییەکەی زیاددەکات و توانای بەرگەگرتنی ئەو پەستانەی نامێنێت کە بەهۆی قورسایی ئەستێرەکە و کێشکردنیەوە بەرهەم دێت. ئەنجامی ئەمەش هەرەسهێنانی هێزی کێشکردنی ئەستێرەکەیە (شلگازە ئەلیکترۆنیەکە) کە لەلایەن گەردەکەوە تێکشکاوە و هەرەسهێنانی ئەستێرەی زەبەلاحی سووریش بەسەرخۆیدا بەردەوام دەبێت. ئەلیکترۆنەکان دەلکێن بە پرۆتۆنەکانەوە و پاشان لەگەڵیدا یەکدەگرن و نیۆترۆنی نوێ دروستدەبێت.

ئەمە بەردەوام دەبێت (بەرامبەر هێزی قورسی ئەستێرەکە) و لەکۆتاییدا سەرجەم ئەلیکترۆنەکان لەگەڵ پرۆتۆنەکان یەکدەگرن و ئەودەمە ئەستێرەکە بریتی دەبێت لە نیوترۆنی پەستێوراو لەسەریەکتر، بەبێ بوونی هیچ بۆشاییەك، بەشێوەیەك چڕی ئەستێرەکە دەگاتە ژمارەیەکی پێوانەیی ئەوتۆ کە وێناکردنی زۆر ئەستەم دەبێت.

بەمجۆرە ئەستێرەی زەبەلاحی سوور دێتەوەیەك تا پێكهێنانی ئەو تەنەی پێیدەوترێت "ئەستێرەی نیوترۆنی".

ئەستێرەی نیوترۆنی چڕییەكەی زۆرە، بەجۆرێك كە قەبارەی تەنها تۆپێكی پێ لەماددەی ئەم ئەستێرەیە كێشەكەی دەگاتە (٥٠ هەزار بلیۆن) تەن. ئەگەر ئەم تۆپە بخرێتە سەر ڕووی زەوی یان هەر تەنێكی ئاسمانی تر، ڕووەكەی بەرگەی ئەو كێشە زۆر گەورەیە ناگرێت و تۆپەكە بەنێو زەوی یان تەنە ئاسمانیەكەدا تێپەڕ دەبێت و لەدوای خۆیەوە كونێك بەجێدەهێڵێت كە لەگەڵ قەبارەی تۆپەكەدا هاوڕێژە دەبێت.

چیرۆكی دۆزینەوەی ئەستێرەی نیۆترۆنی چیرۆكێكی سەرنجڕاكێشە. لەساڵی (١٩٦٨ز)دا كچە قوتابیەكی ئەمریكی چەند ئاماژەیەكی بێتەلی بەهۆی ئامێرێكی نوێوە وەرگرت (ئەو ئامێرە پێیدەوترێت تەلەسكۆبی بێتەل یان ڕادیۆیی–Radio telescope) و ئاماژە بێتەلەكان لە قولایی ئاسمان و دووریی سەدان ساڵی ڕووناكییەوە وەردەگرێت و تۆماریان دەكات.

لە سەرەتای حەفتاكانی سەدەی بیستەمدا گەردووناسەكان توانییان چاودێری چەندین ئەستێرە بكەن كە سەرجەمیان خاوەن سیفەتی ناردنی ئاماژەی بێتەلی ڕێكوپێكن. ئاماژەكان بە پچڕپچڕی دەگەن: (لە شێوەی: بیب...بیب...بیب). هەر ئاماژەیەك چەند بەشێكی چركەیەك دەخایەنێت و هەر چركەیەك یان زیاتر دووپات دەبنەوە.

ئەوەی ناوی ئەم ئەستێرانەی ناوە (كە ئاماژەی بێتەلی ڕێكوپێك دەردەكەن) بەناوی ئەستێرە پرتەدارەكان بە ئەستێرەی (الطارق الثاقب) ئایەتێكە لە ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز كە تیایدا خوای گەورە سوێندی پێدەخوات: ﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ۝٢ ٱلنَّجْمُ ٱلثَّاقِبُ﴾.

(الطـارق) تـەنێکی ئاسمانییـە و دوو سـیفەتی تـری هەیـە، ئـەوانیش ئەسـتێرەیی و کونکارییـە، خۆئەگـەر لەسـەر بنـەمای ئـەم خاسـیەتانە بەراوردی تەنە ئاسمانییەکان بکەین، دەبینین تەنها ئەستێرەی نیۆترۆنییـە ئـەم سـیفەتانەی تێدایـە، ئەسـتێرەو کونکـار و (طـارق)، پرتـە و لێـدانی ڕێکوپێکیان هەیە. (الطارق) لێدانی ڕێکوپێکی پچڕپچڕ دەردەکـات (تـك... تـك...) بەتـەواوی وێکچـووی ئـەو داتایانەیـە کـە بێتەلەکـە گوێزاویەتیـەوە بۆمان و سەرچاوەکەی ئەستێرەی نیوترۆنییە.

زاناکـــان گەیشـــتوونەتە ئـــەو ڕاســـتییەی کـــە ئەســـتێرەی نیـــوترۆنی لەنزیکبوونەوەی لەدایکبوونیدا پرتەی خێرای هەیـە، بـەهۆی وزەی خێرایـی سوڕانەوەکەیەوە. ئەستێرەی نیوترۆنی بەتەمەن ئاماژەی هێواش و هێـدیی هەیـە و مـاوەی نێـوان ئاماژەیـەك بـۆ ئاماژەیـەکی تـر درێـژترە، ئەمـەش لەکاتێکدایـە کـە ڕێـژەی وزەکـەی دادەبـەزێت و خێرایـی سوڕانەوەکەشـی کەمدەکات.

پاکوبێگـەردی بـۆ پـەروەردگاری مـەزن کاتێـك ئـەم ئەسـتێرەیەی بـە کونکەر (الثاقب) وەسف کردووە و سوێندی پێخواردووە.

لە مەزنی سوێندەکەوە درکی گەورەیی سـوێندپێخوراوەکەش دەکـەین، چڕیی ئەستێرەی نیوترۆنی کونکار بەرزترین بڕی چڕیی ناسراوی ماددەیە و کێشەکەشی لە کێشی گۆی زەوی زۆر زیاترە (وێڕای بچـوکی قەبارەکـەی). ئەم ئەستێرەیە، ئەستێرەیەکی کونکارە. کاتێك ئەم ئەستێرەیە لەسەر هەر تەنێکی ئاسمانی دابنرێت یاخود تەنها بەریبکەوێت، ئەو تەنـە لەبەردەمیـدا خۆی ناگرێت، تەنانەت خۆریش. هۆیەکەشـی ئـەو چـڕییە زۆرەیـە کـە ئـەم ئەستێرە نیوترۆنییە هەیەتی.

ژمارەی ئەستێرە نیوترۆنییەکان لە گەلەستێرەکەماندا (گەلەستێرەی ڕێـی کاکێشـان) بەسـەد هـەزار ئەسـتێرە دادەنرێـت. ئاشـکرایە ملیۆنـان گەلەستێرەی تریش بە سەدان هەزار ئەستێرەی نیوترۆنی لێدەر و کونکاری تێدایە و ئاسمان پڕیەتی لەم ئەستێرانە.

پەروەردگار هەر لەدوای ئـەو ئایەتانـەوە دەفـەرموێت: ﴿إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ﴾الطارق/٤، واتـە: "(سوێند بەوانـە) هـەر هـەموو کەسێك چـاودێری هەیـە". هـەموو کەسـێك چـاودێری دەکرێـت، تـاکو لـە مەترسـی ئەوانـە بپارێزرێت.

دیاردەی خۆر گیران و مانگ گیران

قورئانی پیرۆز پتر لە جیگایەکدا لەبارەی دیاردەی خۆر گیران دواوە، لەوانە: خوای مەزن دەفەرموێت: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ ٱلظِّلَّ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهُۥ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا ٱلشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَٰهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا﴾ الفرقان/٤٥-٤٦، واتە: ئایا نابینیت چۆن پەروەردگارت سێبەر درێژ دەکاتەوە، ئەگەر بیویستایە جێگیری دەکرد، پاشان خۆریشمان کردووە بە بەڵگە و نیشانە لەسەر سێبەر، لەوەودوا بەشێنەیی ئەو سێبەرە بۆ لای خۆمان دەگێڕینەوە و دەیگرینەوە.

یان دەفەرموێت: ﴿إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾التكوير/١، واتە: کاتێك خۆر دەپێچرێتەوە و ڕووناکی نامێنێت.

لەو ئایەتە پیرۆزانەدا ئاماژەیەکی زانستی هەیە کە پەیوەندییەکی پتەوی کردووە لەنێوان دیاردەی سێبەر و خۆردا، بەجۆرێك کە خۆر بووەتە بەڵگە لەسەر سێبەر و سێبەریش بەڵگە لەسەر خۆر.

زانایانی گەردووننناسی دەڵێن: کاتێك مانگ دەکەوێتە نێوان خۆر و زەوییەوە و هەرسێکیان لەسەر یەك هێڵی ڕاست دەبن، سێبەر لەپشت مانگەوە بۆ سەر زەوی بەشێوەی قوچەکێك درێژدەبێتەوە تا کۆتایی بە ناوچەیەکی تاریك (ڕەش) دێت لەسەر زەوی پانیەکەی نزیکی (١٠٠ میل) دەبێت... ئەودەمەی خۆرگیرانی تەواوەتی دەبێت ئەو ناوچە ڕەشە

دەجولێت و دوورییەك دەبڕێت لە دوورکەوتنیەوە بۆ دیارنەمانی لە چوار کاتژمێردا، زۆر بەدەگمەن خۆرگیرانی تەواوەتی (٧,٥ خولەك) زیاتر بخایەنێت... لەو حاڵەتەدا کە مانگ زۆر دوور بێت لەزەوییەوە، ئەو ناوچە ڕەش و تاریکەی باسکرا ناگاتە زەوی و بەوەش خۆرگیرانی تەواوەتی ڕوونادات.

خۆرگیرانی تەواوەتی تەنها (٣٠٠ ساڵ) جارێك ڕوودەدات، بە جیاواز لە خۆرگیرانی کەلی (ناتەواو) کە زۆرجار ڕوودەدات.

جێی باسە گونجانی دوورییەکانی نێوان هەریەکە لە خۆر و مانگ و زەوی دەرئاسایەکی گەردوونی گەورەیە، لەسەر بنەمای ئەو دووریانە دیاردە سروشتییەکان ڕوودەدەن، هەر لەسەر ئەو بنەمایانەیە ژیان جێگیر و بەردەوامە.

شوێنی ئەستێرەکان

پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ﴾الواقعة/٧٥-٧٦، واتە: سوێندم بە شوێنی ئەستێرەکان، بێگومان ئەو سوێندە گەر بزانن سوێندێکی زۆر گەورەیە.

گەردووننـاسـیی سـەلماندوویەتی: "قورئـانی پـیرۆز یەکـەمین پـەرتوکی جیهانە ئاماژەی بە بایەخی ئەستێرەکان دابێـت وەك نیشـانەگەلی ڕێنـوێنی ڕێبـوار لـە وشـکایی و دەریـادا. زیـاتر لـەوە ئەسـتێرەکان گـرنگترین بایەخپێـدراون لەلایـەن پـەیمانگاکانی کەشـتییەوانیەوە، گـرنگترین کـاری سەرقالأنە بە کاروباری گەشت و هاتوچۆوە".

لەبـەر گرنگـی شـوێنی ئەسـتێرەکانە پـەروەردگاری مـەزن سـوێندی پێخـواردوون، ئـەوەش بـۆ دەرخسـتنی بایـەخ و گرنگـی ئـەو شـوێنانە... دووریی نێـوان ئەسـتێرەکان دەگەنـە ڕادەیـەك کـە ئیـدی خـەیاڵ ناتوانێـت وێنای بکات، بۆنموونە نـزیکترین ئەسـتێرە لێمانـەوە لـە کۆمەڵـەی خـۆردا، خۆرە کە نزیکەی (١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) لێمانەوە دوورە.

شوێنی ئەستێرەکان واتایەکی زانستی دیکـەی هەیـە، بۆنموونـە شـوێنی زەوی بەجێگایەکی تا ئەوپەڕ ورد و نایاب دادەنرێت لەبەر ئەم هۆیانە:

یەکەم: ئەگەر زەوی دوو هێنـدی دووریـی ئێسـتای لـە خـۆرەوە دوورتـر بوایە، ئەوکاتە بڕی ئەو گەرمییەی دەگەیشتە زەوی دەبـووە چـارەکی ئـەو

بڕەی ئێستا دەمانگاتێ، لەلایەکی تریشەوە زەوی کاتێکی زیاتری دەویست بۆ سوڕانەوەی بەدەوری خۆیدا، ئەوەش دەبووەهۆی درێژبوونی وەرزی زستان و دوابەدوای ئەوە بەستنی بوونەوەرە زیندوەکانی سەر ڕووی زەوی.

دووەم: ئەگەر زەوی لەخۆر نزیك دەبووەوە بۆ نیوەی دووریی ئێستای، ئەودەمە ئەو گەرمییەی لەخۆرەوە دەگەیشتە زەوی دەبووە چوار هێندی ئەوەی ئێستا پێمان دەگات، خێرایی سوڕانەوەی زەوی بەدەوری خۆردا دووئەوەندە زیادی دەکرد و وەرزەکان نەدەمان و ژیانیش لەسەر زەوی ئەستەم دەبوو.

سێیەم: لێکۆڵینەوەی شوێنی ئەستێرەکان ڕەهەندی قوڵی هەیە، تا هەنوکەش زانایان کەمدەستن لەبەردەمیدا و ناتوانن بەدوایدا بڕۆن.

ئێستا با چاوێك بخشێنین بە گەورەیی هەسارەکان و تەنەکانی کۆمەڵەی خۆردا :

١. نزیکترین تەنی گەردوونی لە زەوییەوە مانگە کە (٤٠٠ هەزار کیلۆمەتر) لەزەوییەوە دوورە.

٢. خۆر نزیکەی (١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) لێمانەوە دوورە، ئەم دووریە کەمێك دەگۆڕێت، چونکە ڕێڕەوی جوڵەی زەوی بەدەوری خۆردا شێوە هێلکەییە.

٣. زوهرە و مەریخ دورییان لە کاتێکەوە بۆ کاتێکی تر زۆر جیاوازە، نزیکبوونەوەی هەسارەی زوهرە لە زەوییەوە دەوروبەری (٢٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) دووردەکەوێتەوە. مەریخیش بەهەمان شێوە هەموو (١٥-١٧ساڵێك) نزیکەی (٧٠ کیلۆمەتر) لە هەسارەی زەوی نزیکدەبێتەوە.

دووریی هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر لە خۆری دایکەوە بەمجۆرەیە:

عەتارد ٨٥ ملیۆن کیلۆمەتر لە خۆرەوە دوورە – زوهرە ١٠٨ ملیۆن کیلۆمەتر – زەوی ١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر – مەریخ ٢٢٨ ملیۆن کیلۆمەتر – موشتەری ٧٧٤ ملیۆن کیلۆمەتر – زوحەل ١,٤١٨ملیار کیلۆمەتر – ئۆرانۆس ٢,٨٥٤ ملیۆن کیلۆمەتر – نیپتۆن ٤,٤٧٢ ملیۆن کیلۆمەتر.

ڕەنگە ئەم دووریانە بۆ خوێنەر خەیاڵی بن، جا ئەوە دووریی نێوان تاکە خێزانێکن کە لە بۆشایی گەردوونـدا لەدەوری یەك دایك (خۆر) کۆبوونەتەوە. لەڕاستیدا بە بەراوردی دووریی نێوان خۆر و کۆمەڵە خۆریەکانی ترەوە، ئەم دووریانە زۆر کەم و بچوکن گەر بەراورد لەنێوان خۆری خۆمان و خۆرەکانی دیکەدا بکەین، ئەوکاتە هیچ مانایەك بۆ ملیۆن و ملیاران کیلۆمەتر نامێنێتەوە و ناچاری بەکارهێنانی پێوەری "ساڵی ڕووناکی" دەبین. ساڵی ڕووناکیش ئەو دوورییەیە کە ڕووناکی لەماوەی ساڵێکدا دەیبڕێت و یەکسانە بە ٩,٤٦٠,٨٠٠,٠٠٠,٠٠٠ نۆ ترلیۆن و چوار سەدو شەست ملیار و هەشت سەد ملیۆن کیلۆمەتر.

نزیکترین ئەستێرە لەخۆرەوە (ئەلفاسنتۆری)ـە کە چوار ساڵی ڕووناکی و سێیەکی ساڵێك لێمانەوە دوورە. ئەستێرەی (گەلاوێژ) زیاتر لە شەش ساڵی ڕووناکی دوورە. ئەمە لەکاتێکدا کە ئەستێرەی تر هەن بە سەدان و هەزاران و ملیۆنان ساڵی ڕووناکی لێمانەوە دوورن.

خوێنەری بەڕێز! ئایا ئێستا لەگەڵ ئەوەدا نییت کە ئەوەی خوای گەورە سوێندی پێدەخوات (شوێنی ئەستێرەکان) بەڕاستی سوێندێکی زۆر گەورەیە.

زانای گەردوونی "جەیمز جێنز" دەڵێت: "لێکۆڵینەوە لە شوێنی ئەستێرەکان، کلیلی جوانترین دیمەنمان دەداتێ کە چاوی مرۆڤ بینیویەتی

یان دەیبینێت، وامان لێدەکات تەماشای ئاسمانی سەرنجڕاکێش بکەین و لەو مانایانە تێبگەین کە پێشتر تێی نەگەیشتووین".

ئێمە دەپرسین: کێ هەواڵی نهێنی دووریی ئەستێرەکان و هەقیقەتی شوێنی ئەو ئەستێرانەی بە محمد (ﷺ) داوە؟ بێگومان ئەوە وەحیی خواییە، قورئانی پیرۆز.

هەسارەکان

خـــــوای پـــــەروەردگار دەفـــــەرموێت: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِزِينَةٍ ٱلْكَوَاكِبِ﴾الصافات/٦، واتە: بێگومان ئێمە ئاسمانی دونیامان بە جوانی و ڕۆشنی هەسارەکان ڕازاندووەتەوە.

زانستی نوێ سەلماندوویەتی: "هەسارە گەڕۆکەکان تەنی ئاسمانی ناکڵپەسەندون، جگە لەخۆر، ئەو هەسارانە بڕی گەورەی بەرد و کانزایـــــان تێدایـــــە و هەنـــــدێکیان بەرگەهەوایشیان هەیە. هەسارەکان ڕووناکی خـــۆر دەدەنـــەوە، هـــەروەك ئاوێنـــە، بـــەلام بەپلـــەی جیـــاواز، ئـــەوەش بەنـــدە لەســـەر سروشـــتی ڕووەکانیـــان و پێکهاتـــەی بەرگـــە هەواکانیان ".

شـــوهـــب

خـــوای پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ۝٨ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا﴾الجن/٨-٩، واتە: ئێمەش (واتە پەرییەکان) بەڕاستی بەرەو ئاسمـان کشـاین و هەسـت و هۆشمـان خستەکار، سـەرنجماندا پـڕە لـە پاسەوانی بەتوانا و بێشومار، نەیزەکیش بە هـەموو لایەکدا دەکشـا، ئێمـە جـاران لەهەنـدێك شـوێنی ئاسمانـدا خۆمـان حەشـار دەدا بـۆ گـوێگرتن و دەنگوبـاس بیسـتن، بـەلام ئێسـتا ئـەوەی بیـەوێت گـوێ بگرێـت یەکسـەر نەیزەکێکی بۆ ئامادەیە و بۆی دەهاوێژرێت.

زاناکان دەڵێن: " نەیزەك تەنی ئاسمانین قەبارەی جیاوازیـان هەیـە کـە بەخێرایی (٢٢٥٠کیلۆمـەتر/چـرکە بـەرەو زەوی دێـن. لـە شەویشـدا بـەهۆی لێکخشـاندنیان لەگـەڵ گـەردەکانی بەرگەهـەوای زەوی بـە درەوشـاوەیی دەبینرێن". هـەرکاتێك هـەمووی سـوتا بـە شـوهب ناودەبرێـت و کـاتێکیش بەشێکی مایەوە و کەوتە سەر زەوی ئەوە نەیزەکی پێدەوترێت.

ئەستێرەکلکدارەکان (المذنبات)

خـــــوای پـــــەروەردگار دەفـــــەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ١٥ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ﴾التكوير/١٥-١٦، واتـە: سوێند بـەو ئەستێرانەی پـەنهان دەبـن و لەچاو وندەبن، یاخود بەهۆی سوڕانەوەی زەوی و خۆیانـەوە وندەبن، بـەو هەسارانەی کە پەنادەگرن و دیارنامێنن.

خوای مەزن سوێند بە هەسارە خۆشارەوە لەچاوەکان دەخوات، یـاخود ئـەوەی لـە زانسـتی گەردووننـاسـیدا پێیـدەوترێت کلکـدارەکان (المـذنبات)، هەرئەوەیە قورئانی پیرۆز بـە ﴿بِٱلۡخُنَّسِ﴾ ئامـاژەی پێـدەدات، کـە بەڕاسـتی نزیکترین وەسفە بۆ کلکدارەکان.

ڕووی ئیعجازی زانستی لە دوو ئایەتەکەی پێشوودا بەمجۆرەیە:

کلکـدارەکان لـە ئەنـدامانی کۆمەڵـەی خـۆرن، ڕێڕەوەکانیـان بـەدەوری خۆردا درێژکۆلەیە، هەندێکیان بە بۆشاییدا دەکشێن بۆ دوورییـەکی زۆر کـە دەیان ساڵ دەخایەنێت تـاکو سـوڕێك تـەواو بکـەن، بـەوەش ڕێڕەوەکـەیان دوور دەبێت لـە خـۆر بەڕادەیـەك کـە بەتـەواوی لـە بینینـەکان دووردەبـن، هەروەك ئەوەی دەیان ساڵ ون ببن و لەپاشان بگەڕێنەوە نزیك خۆر.

" کلکداری (هالی) بەناوبانگترینی کلکدارەکانە و هەموو (٧٦-٧٩ساڵ) جارێك دەگەڕێتـەوە و پاشـان دووبـارە ئـەو ماوەیـە وندەبێت و لـە فـەزای گەردوونیدا دیارنامێنێت".

نهێنی ئیعجازی قورئانی پیرۆز لەوەدایە کە کلکدارەکانی بە "خُنّس" و "الجَوارِ الکُنّس" ناوبردووە کە دواتر زانایانی گەردووننناس دروستی و وردی وەسفەکە و لێکچواندنەکەیان بۆ دەرکەوت.

یەکێکی تر لە ئەگەرەکانی مانای ئەو دوو ئایەتەی پێشوو ئەم لێکدانەوەیە:

لەم گەردوونەدا تەنی گەورەی وەها هەن کە بە کونە ڕەشەکان ناسراون، چڕیی ماددەی ئەم کونەڕەشانە دەگاتە (٢٥٠ هەزار تۆن) لە هەریەك سانتیمەتر سێجایەکدا. ئەم کونەڕەشانە هێزێکی کێشکردنی ئێجگار گەورەیان هەیە و هەموو ئەو تەنانەی لێیان نزیك دەبنەوە دەمودەست هەڵی دەلوشن، تەنانەت ڕووناکیش کێش دەکەن!

ئەو تەنانە تاریکن و نابینرێن، ئەوەش وەهای کردبوو زانایان لەبوون و نەبونیان گومانیان هەبێت، تاکو لەم دواییانەدا بوونی ئەو کونەڕەشانە سەلمێنرا و یەکلایی کرایەوە و هیچ گومانێك لە بوونیان نەماوە.

وەك ئاماژەی پێدرا لە ئایەتەکەدا خوای گەورە سوێند بە (الخُنس) دەخوات کە لەزمانی عەرەبیدا بە شتێکی نادیار و شاراوە دەوترێت، (الکُنّس)یش بە مانای ڕووپێوکردن و ماڵین دێت. لەڕاستیدا ئەو کونەڕەشانە لەکاتی جوڵەیاندا هەرچییەك بێتە بەردەمیان و بچێتە بواری کێشکردنیانەوە، هەڵی دەلوشن و بەرەو خۆیان کێشی دەکەن، ئەوەش مانای ڕامالینی شتەکان دەگەیەنێت.

زانایەکی ئەمریکی ڕەنگە هەر قورئانیشی نەخوێندبێتەوە، کونەڕەشەکانی ناساندووە بەوەی ئەستێرەی زەبەلاحی بۆشایی گسکدەرە (وەك گسکێکی کارەبایی زەبەلاح)!!

گەشتە بۆشایی

خـــوای پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ إِنِ ٱسۡتَطَعۡتُمۡ أَن تَنفُذُواْ مِنۡ أَقۡطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ فَٱنفُذُواْۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلۡطَٰنٖ ﴾الـرحمن/٣٣، واتـــە: ئـــەی گـــرۆی پـــەری و ئـــادەمیزاد! ئەگـــەر دەتـــوانن بـــە بەشـــەکانی ئاسمانەکان و زەویدا دەرچن، ئەو کارە ئەنجام بدەن، دڵنیاش بن ئەو کارە بەهۆی دەزگای ماددی و توانای مەعنەوییەوە نەبێت ئەنجام نادرێت.

مرۆڤ بەدابەزینی لەسەر ڕووی مانگ گـەورەترین دەسـتکەوتی زانسـتی و کرداری بەدەستهێنا، بەهۆی داهێنان و ئـامێرە نوێیەکانـەوە تـوانی بەسـەر ڕووەکەیدا بڕوات و لە گەڕانەوەیدا نموونەی بەرد و خۆڵەکـەی لەگـەڵ خـۆی بهێنێتەوە تاکو شییان بکاتەوەو توخمەکانی بزانێت.

زانستی نوێ دەڵێت مانگ (کە مـرۆڤ بـەهۆی کەشـتی ئاسمانیـەوە پێـی گەیشـتووە) تـــەنێکی بچـــوکی پاشـــکۆی زەوییـــە، وەك ئەوەیـــە یـــەکێك لەناوچەکانی بێت، کە (٣٨٥٠٠٠کیلۆمەتر) دەبێت، ئیتر بزانـە ئـەو دوورییـە چـــەند کەمـــە بـــە بـــەراوورد لەگـــەڵ دووری بەشـــەکانی ئاسمانـــەکان کـــە دوورییەکانی لە زەوییەوە بەهەزاران ساڵی ڕووناکی دەبن؟

خێرایـــی ڕووناکی (٣٠٠٠٠٠ هـــەزار کیلۆمـــەترە لەچـــرکەیەکدا)، دەبێـــت ڕووناکی لـە خولەکێکدا چـەند کیلۆمـەتر ببڕێت، ئـەی لـە کاتژمێرێکدا... پاشان لە ڕۆژێکدا... لە مانگێکدا... لـە سـاڵێکدا؟! لـە سـاڵێکدا دوورییـەك

دەبڕێـت بـە ژمـارە ئامارییـەکانمان مەزەنـدە ناکرێـت، بـەڵکو ژمـارەی فەلەکین... خەیاڵین...

تەحـەددای بەدیهێنـەر بـۆ دەرچـوونی بـەدیهێنراوەکانی بـە بەشـەکاندا بەدوو ئاڕاستەیە:

١. ئاڕاستەی بەشەکانی ئاسمانەکان

٢. ئاڕاستەی بەشەکانی زەوی

تێبـینی دەکـەین (ئاسمـان) بـە دەسـتەواژەی (کـۆ) هـاتووە، ئـەوەش ئاماژەیەکی زانستی ورد و جوانە بـۆ بـوونی ژمارەیـەك پێکهاتـەی (بـوونی) ئاسمـانی لـەم گەردوونـە فراوانـەدا، دروسـت وەك ئـەوەی دۆزینـەوە گەردوونییە نوێیەکان دەیسەلمێنن.

بەڵام زەوی بە (تاك) ناوی هاتووە، ئـەوەش ئاماژەیـە بـەوەی زەوی لـە پێکهـاتن و سـیفەتەکانیدا بەتـەواوی نایـاب و جیـاوازە لـەنێوان سـەرجەم هەسارەکانی تردا. ئەمەش کتومت وێکچووی نوێترین زانیارییەکانی زانسـتی نوێیە.

ئیعجازی ئایەتەکە لە دەستەواژەی (إلاّ بِسُلطان)دایە، بەمانای ناتوانـایی لە دەرچوون بە بەشەکانیٔ ئاسمانەکان و زەویدا بەبوونی هێزێکی گـەورە و زۆر مەزن نەبێت... ڕەنگـە هێـزی کێشـکردنی زەوی بێـت، پێدەچـێت ئـەو خێراییـە بێـت کـە پێـی دەجـوڵێین، ناشـکرێت لـەخێرایی ڕووناکی نزیـك ببێتەوە.

خـەڵکی وەهـا گومـان دەبـەن مـرۆڤ بـە زانسـتەکەی توانیویـەتی بـە بەشـەکانی ئاسمانـدا دەربچـێت، ئـەو کـارەش بـە هـۆی (سُـلطان)ی زانستەکەیەوە ئەنجام داوە. لێرە هەڵەکـە لـە(سُلطان)ـەکەدایە، کـە وەهـا گومـان دەبـەن سـوڵتانی زانسـت بێـت، خـۆی لەڕاسـتیدا سـوڵتانی خـوای

پەروەردگارە کە لەشەوی میعراجدا پێغەمبەری (ﷺ) تێپەڕاند، چونکە هەر زاتی (الله)یە بەسەر ملکەچکردنی سوننەت و ڕێساکانی گەردووندا بەتوانا و دەسەلاتدارە.

بەو پێیە، زانستی نوێ نەیتوانیوە بگاتە ئەو هەسارە و گەلەستێرانەی بەهۆی ئامێرەکان و تەلەسکۆبە گەردوونییەکانەوە ئاشکرای کردوون، ئەمەش لە ئەستەمبوونی بەزاندنی بەشەکانی ئاسمانن.

لە لایەکی تریشەوە، بۆ مرۆڤ ئەستەمە بتوانێت بەشەکانی زەوی ببەزێنێت، لەبەر ئەم هۆیانە:

گرنگترینیان، چەند بەرەو نێو زەوی بچین پلەی گەرمی بەرزدەبێتەوە تا دەگەینە کرۆکی زەوی، لەوێدا زەوی دەبێتە دۆزەخێك کە گەرمییەکەی دەگاتە (٣٠٠٠پلەی سەدی). ئیتر کام ئامێر دەتوانێت هەموو ئەو چینانە ببەزێنێت، لەگەڵ ئەو پلە گەرمییە زۆر بەرزەدا کە سەرجەم کانزا ڕەقە ناسراوەکان دەتوێنێتەوە!

گەر بەزاندنی بەشەکانی وشکایی توێکڵی زەوی هێندە گران و ئەستەم بێت، دەبێت حاڵەکە چۆن بێت بەگوێرەی بەشی دەریایی گۆی زەوییەوە؟ لەکاتێکدا کە ڕێژەی وشکایی زەوی (٣٠٪) یە و ئەوی تری هەمووی دەریا داپۆشیوە.

مرۆڤ نەیتوانیوە قولایی دەریاکان ئاشکرا بکات تەنها لە سنوورێکی تەسکدا نەبێت، ئەوەش هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵێك فاکتەر کە گرنگترینیان زیادبوونی پەستانی هەوا و ئاو لەسەر کەسی نقوم بووی نێو قولاییەکان، هەر (١٦کیلۆمەتر) ڕۆچوون بۆ نێو دەریا ئەوا پەستانی بە ئەندازەی (١پەستانی کەش) زیاددەکات.

یەکێکی تر لە گرفتەکان نەمانی ڕووناکییە بەپلەپەندی، بەشێوەیەك کە لەقولایی (١١٠مەتر)دا دەریا دەبێتە تاریکییەکی شەوەزەنگ ئاسا، لەو قولاییەدا پەستان لەسەر کەس و ئامێرەکان ١٢هێندەی پەستانی کەشە.

لە هەموو ئەوانەوە دەبینین کە تەحەدداکە هێشتا لەبەردەم هەموو مرۆڤایەتیدایە و تاکو ڕۆژیی دوایی بەردەوامە. ئەوەش ئیعجازێکی ئیلاهیە کە زانستی نوێ نەیتوانیوە بە (سُلطان)ی زانست و نوێترین ئامێرەکانی ڕووبەڕووی ببێتەوە.

گـــەردیلـــە

خوای گەورە لـە قورئـانی پـیرۆزدا دەفـەرموێت: ﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴾يونس/٦١، واتە: (ئەی پێغەمبەر (ﷺ)) تۆ بـەهیچ کارێك هەڵناستیت، هیچ بەشێك لە قورئان ناخوێنیتـەوە (کـە ئێمـە ئاگـادار نـەبین، ئێـوەش ئـەی خەڵکینـە) بـەهیچ هەڵسـوکەوتێك هەڵناسـن ئێمە شـایەت نـەبین بەسـەریەوە لەکاتێکـدا ئـــەنجامی دەدەن و تیایدا ڕۆدەچـن، هـیچ شـتێکیش لە پـەروەردگاری تۆ ون نابێت لە پارچـە ئەتۆمێکـەوە بگـرە لـە زەوی یان لە ئاسمانـدا، بچـوکتر بێت یان گەورە تر، کە لە دۆسـیەیەکی تایبـەتی ئاشـکرادا لای ئێمـە تۆمـار نەکرابێت.

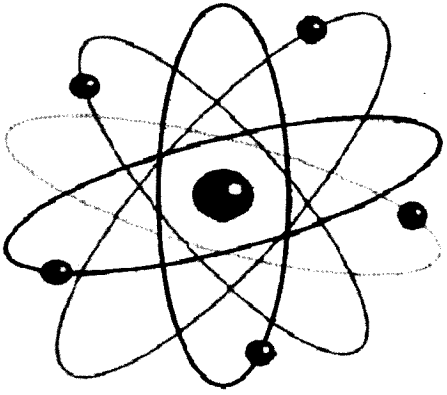

یـان دەفـەرموێت: ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ ۝٧ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ﴾الزلزلة/٨-٧، واتـە: جا ئـەوەی بەقـەدەر سەنگی گەردیلەیەك خێر و چاکەی ئەنجامْ دابێت دەیبینێتەوە، ئەوەش کـە بەقەدەر سەنگی گەردیلەیەك خراپەی هەبێت، دەیبینێتەوە.

لەکۆنـدا بـاوەڕ وابـوو گەردیلـە بچـوکترین شـتە، شـتێك نییـە کـێش و قەبارەی لە گەردیلە بچوکتر بێت، بەلاّم زانستی نوێ سەلماندی گەردیلـەش توانای بەشکردنی هەیە.

ئەوەیە قورئانی پیرۆز بەر لەزانسـتی نـوێ باسـی کـردووە... لـەکۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سـەدەی بیسـتدا ئـەو وتەیـە سـەلمێنرا، کاتێـك زانایـان ئاشـکرایان کـرد کـە گەردیلـەی هەنـدێك مـاددەی (وەك ڕادیـۆم و یۆرانیـۆم) هـەر خـۆی بۆخـۆی بـەش دەبێـت و لێیانـەوە تەنۆلکـەی بارگـە موجەب دەردەچـێت پێیانـدەوترێت (تەنۆلکـەی ئـەلفا) و تەنۆلکـەی بارگـە سالب کە پێیاندەوترێت (تەنۆلکەی دەلتا) لەگەڵ تیشـکێك کـە بـە (گامـا) ناودەبرێت.

تاهەنوکەش زانست لێکۆڵینەوەی بەردەوامە، تاکو گەیشـتە پـەرتکردنی گەردیلە، پەتکردنی دەستکرد لە سـاڵی (١٩٣٩ز): هـەر دوو زانـای ئـەڵمانی (هـاهن) و (اسـتتراسمان) لـە پـەیمانگای بـەرلین گەیشـتنە کـەرتکردنی گەردیلەی یۆرانیۆم بۆ دووبەشی گەورەو چەند بەشێکی تر.

ئـەم بـیردۆزەی قورئـانی پـیرۆز لەسـەدەی حەوتەمـدا لەسـەر زمـانی پێغەمبەرێکی نەخوێندەوار، لـە نەتەوەیـەکی نەخوێنـدەوار، کـە لـە سـارادا دەژیـا و هـیچ پەیوەندییـەکی بـەمجۆرە زانیاریانـەوە نـەبوو. ئایـا نابێتـە ئیعجازێکی جوان و سەرنجڕاکێش؟!

چەندین لێکۆڵینەوە سەلماندیان هەر توخمێك لە گەردیلە پێکدێت، ئەو گەردیلانەش لە پێکهاتەیاندا سادە نین، وەك گومان دەبرێت، بەڵکو لە تەنۆلکەی بچوك پێکدێت پێیدەوترێت (پرۆتۆن)، بە دەوریشیدا تەنۆلکەی بچوك هەن کە (ئەلیکترۆنەکان)ن، ئەم ئەلیکترۆنانە لە جوڵەیەکی بەردەوام و یەکبینەدان بەدەوری ناوکی گەردیلەکەدا (کە پرۆتۆن و نیۆترۆن پێکیدێنن).

پرۆتۆن بارگەی موجەبی هەڵگرتووە و ئەلیکترۆنیش بارگەی سالب. بارستایی پرۆتۆن ١٨٤٠هێندەی بارستایی ئەلیکترۆنە، بۆیە ڕاستە بوترێت زۆرینەی بارستایی تەن لە(پرۆتۆن) پێکدێت.

لەوانەوە دەردەکەوێت کە پێکهاتەیەك هەیە بچوکتر لە گەرد (گەردیلە)، دروست وەك ئەوەی خوای مەزن لە قورئانی پیرۆزدا لەبارەیەوە دواوە، ئەوەش بەدۆزینەوەیەکی زانستی دەژمێردرێت کە لەم دوادواییانەدا ئاشکرا کرا.

خێرایی ڕووناکی لە بۆشاییدا

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾السـجدة/٥، واتـە: ئـەو خوایـە لـەژوور ئاسمانـەوە کاروبـاری زەوی ڕێکـدەخات و سەرپەرشـتی دەکات، لەوەودوا ڕووداوەکان و بەسەرهاتەکان و کـاروکردەوەی بەنـدەکان دەگەڕێتەوە بۆلای لە ڕۆژێکدا کە بەرامبەر هەزار ساڵە بـەو حسـابەی ئێـوە دەیکەن.

لەسـاڵی (١٩٨٣ز)دا و لـەکاتی بەسـتنی کـۆنگرەی نێودەوڵـەتی پێوەرەکانـدا خێرایـی ڕوونـاکی لـە بۆشـاییدا بـە (٢٩٩٧٩٢,٤٥٨کیلۆمـەتر\چـرکە) دانـراو سـەلمێنرا. ئـەم زانیاریـە لـە کۆتاییـەکانی سـەدەی بیسـتەمدا زانایـان پێیگەیشـتن، هـەروەك لـە ئینسایکلۆپیدیای بەریتانیدا هاتووە.

گەر بگەڕێینەوە بۆ قورئانی پیرۆز دەبینین هاوکێشەیەکی وردی پێداوین دروستی ئەوە دووپات دەکاتەوە کە کۆنگرەی نێودەوڵەتی بـۆ پێوەرەکـان لەپاریس و لەساڵی (١٩٨٣ز)دا پێیگەیشت.

خاوەنی دۆزینەوەکە ئەمجارە زانایەکی موسوڵمانە و پسپۆڕی فیزیایـە، ئـەویش "د.محمـد دودح"ـە ڕاوێـژکار لـە "هيئـة الاعجـاز العلمـي". ئـەو دۆزینەوەیەشـی لـە ئایـەتی (٥)ی سـورەتی (السـجدة) هـەڵێنجاوە ﴿ يُدَبِّرُ

ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾. مەبەست لە (الأمر–کاروبار) بریتییە لە کاروباری گەردوونی فیزیایی لەژیانی دونیاماندا... "عەبدوڵڵای کوڕی عباس" ئەم چەمکەی باسکردووە، گێڕدراوەتەوە کە لە ڕاڤەی (الأمر)ی ئایەتەکەدا وتویەتی: "ئەوە لەدونیادا، لەبەر خێرایی تێپەڕبوونی (واتە کاروباری گەردوونی) هەزار ساڵ دەبڕێت لە ماوەی یەکێك لە ڕۆژەکانتاندا".

"أبوحيان التوحيدي"یش لە ڕاڤەی: ﴿مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾دا دەڵێت: "ساڵ لەسەر جوڵەی مانگ بوونیاتە". ئەوەش مانای ئەوەیە عەرەب لە ژماردنی کاتدا جوڵەی مانگیان کردووەتە پێوەر، دووریشیان بە کات گوزارشت لێکردووە، وەك ئەوەی بڵێن: دووریی سێ ڕۆژ. قورئانیش بە زمانی عەرەب هاتووە، فەرمویەتی: ﴿مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾.

لەژێر ڕۆشنایی ئەوەی ڕابورد و گەر زانیمان: (خێرایی تەن= دووری بڕاو ÷ کاتی خایەنراو) و بەراوردکردنی هاوکێشە زانستیەکە لەگەڵ هاوکێشە قورئانیەکە:

هاوکێشەی زانستی	هاوکێشەی قورئانی
کات	﴿فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ ﴾ کاتی ڕۆژێکی زەوی
دووری	﴿أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾ (بەکاتی مانگی)= ١٢٠٠٠سوڕی مانگ
خێرایی= دووری÷ کات	کاروباری گەردوونی= (هەزار ساڵی ئێوە حسابی دەکەن، واتە ١٢٠٠سوڕی مانگ) ÷ (کاتی ڕۆژی زەوی)

بەدانانی ژمارەکان لە هاوکێشەکەدا:

خێرایی کاری گەردوونی (الأمر الكوني) = هـەزار سـاڵ لـەوەی حسـابی دەکەن ÷ ڕۆژێك کە حسابی دەکەن

= ١٢هەزار سوڕی مانگ ÷ (٢٤کاتژمێر × ٦٠خولەك × ٦٠چرکە)

= ١٢٠٠٠× درێژی سوڕی مانگ بەدەوری زەویدا × ٨٦٤٠٠ چرکە

= ٣٣٤٠٥٦,٨ کیلۆمەتر\چرکە

کاتێك ئەم ژمارەیەی کۆتایی لێکبدەین لە هەریەکە لـە فاکتـەری مـانگی (المعامل الشهري) و فاکتەری ساڵانەیی (المعامل السنوي) مـانگ (هـەروەك د.منصور حسب النبي) پێشنیاری کردووە، دەگەینە:

٣٣٤٠٥٦,٨ × ٠,٩٢٥٢ × ٠,٩٧ = ٢٩٩٧٩٢,٥ کیلۆمەتر\ چرکە

ئەوەش خێرایی ڕووناکییە لەبۆشاییدا.

ئەو ژمارەیـەی لـە ئایەتـە پیرۆزەکـەوە بەدەسـتمان کـەوت بـۆ خێرایـی ڕووناکی تەواو نزیکە لە ژمارە نێو دەوڵەتییەکە کـە کـۆنگرەی نێودەوڵـەتی بۆ پێوەرەکـان بڕیـاری لەسـەرداوە. ئـەو ژمارەیـەی لـە کۆنگرەکـەدا دانـرا (٢٩٩٧٩٢,٤٥٨ کیلۆمـەتر\چرکە) لەکاتێکـدا ژمارەکـە کـە لـە ئایەتەکـەوە دەستخرا (٢٩٩٧٩٢,٥ کیلۆمەتر\چرکە)، ئەوەش بەتـەواوی وێکچـوون گـەر ئـەو هەڵـە ڕێپێـدراوەمان لەبەرچـاوگرت کـە لـە لێکـدانی فاکتەرەکانـەوە دروستدەبن.

ئـــەم لێکۆڵینەوەیـــە بـــە دەرەنجامـــە سەرنجڕاکێشـــەکەیەوە خرایـــە بەردەستی پسپۆڕانی فیزیای زانکۆی (ملك عبدالعزيز) لە سـعودیە، لـەدوای توێژینەوەی وردی پسـپۆڕان ڕاپـۆرتی ڕاسـت و دروسـتی لێکۆڵینەوەکـەیان لەڕووی زانستییەوە، پێشکەش کرد، بەهەمان شێوە لەڕووی زمان و ڕاڤـەی

ئایەتەکانیشـەوە لەلایـەن زانکـۆی (أم القـری) بەشـی زمـان و تەفسـیر لـە مەککە (سعودیە) جەختی لەسەر کرایەوە.

بەوەش لێکۆڵینەوەکە لە هەموو لایەکانەوە پەسەند کرا.

قورئانی پیرۆز دروستی گرنگترین ڕێسا دووپات دەکاتەوە کە مرۆڤایەتی لە سەدەی بیستەمدا ناسیویەتی، ئایا ئەوە پێشینەیەکی ئیعجازی نییە قورئانی پیرۆز باسی لێوەکردووە؟

﴿قُلْ إِي وَرَبِّيٓ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ﴾یونس/٥٣، واتـە: سـوێند بـە پـەروەردگارم بەڕاستی ئەوە هەقیقەتێکە.

زۆریی ژمارەی خۆرەکان

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمِنْ ءَايَـٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾فصلت/٣٧، واتە: لە نیشانە و بەڵگەکانی دەسەڵاتی خوای پەروەردگار شەو و ڕۆژ و خۆر و مانگە، هەرگیز نەکەن سوژدە بۆ خۆر یان مانگ ببەن، بەڵکو سوژدە تەنیا بۆ ئەو خوایە ببەن کە دروستی کردوون، ئەگەر ئێوە خۆتان بە بەندەی ڕاستەقینەی ئەو دەزانن و هەر ئەو دەپەرستن.

(ن)ی (نسوة) کە بۆ (کۆ)یە لە وشەی ﴿خَلَقَهُنَّ﴾دا ئاماژەیە بۆ زۆریی ژمارەی خۆرو مانگەکان. ئەوەش زانست سەلماندوویەتی.

لە گەردووندا چەندین کۆمەڵەی خۆر لەگەڵ هەسارەکانیاندا کە وەك خۆری خۆمان یا بچوکتر یان گەورەتریشن، هەن و دەجوڵێن. هەر هەسارەیەك مانگێك یان چەند مانگێکی پاشکۆی هەیە یاخود هەر خۆیەتی.

زانایانی فەلەکناسی ئاشکرایان کردووە کە ژمارەی خۆرەکان پترن لە دووسەد ملیۆن خۆر، ئەوە تەنها ئەو خۆرانەن کە ئاشکرا کراون، دەبێت چەندی تر هەبن و هێشتا مرۆڤ پەی پێ نەبردوون و ئاشکرای نەکردوون؟!

کۆتـایی خۆر

زانسـت سـەلماندوویەتی لـە هـەر چـرکەیەکدا خـۆر (٥٠٠٠٠٠٠تـەن) لـە کێشـەکەی ونـدەکات. ئـەی دەبێـت لـە خولەکێکـدا چـەند ونبکـات؟ لـە کاتژمێرێکـدا؟ لـە ڕۆژێکـدا؟ ئایـا لـەماوەی (٥٠٠٠ ملیـۆن) سـاڵی تەمەنیـدا چەندی ونکردووە؟! با پێکەوە حسابی بکەین:

خۆر لە خولەکێکدا کێشی کەم دەکات بەبڕی:

٥٠٠٠٠٠٠ × ٦٠ = ٣٠٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە کاتژمێرێکدا: ٣٠٠٠٠٠٠٠٠ × ٦٠ = ١٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە ڕۆژێکدا: ١٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ × ٢٤ = ١٥٧,٦٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە ماوەی پێنج هەزار ملیۆن ساڵدا:

١٥٧٦٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ × ٥٠٠٠٠٠٠٠٠ = ٧٨٨٤٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ تـــــەن

(حـەوت سـەد و هەشـتا و هەشـت ملیـۆن و چوارسـەد کوادریلیـۆن تـۆن) (کوادریلیۆن بریتیە لە ١ کە لای ڕاستیەوە ١٥ سفر هەبێت).

زانسـت سـەلماندوویەتی خـۆر کۆتـایی هەیـە، ئـەویش بـەهۆی ئـەو کەمبوونەی لە بارستەکەیدا ڕوودەدات، ئـەم ڕاسـتیە بـەڕوونی لـە قورئـانی پیرۆزدا ئاماژەی پێدراوە: ﴿وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ﴾القيامة/٩، واتە: خۆر و مـانگ کۆدەکرێنەوە و دەدرێن بەیەکدا.

بەڵام ئایا ئەو کۆکردنەوەیە کەی و چۆن دەبێت؟

﴿فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ۝٨ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمُسْتَقَرُّ﴾ القيامة/٧-١٢، واتە: کاتێک دێت، چاو ئەبڵەق دەبێت، مانگیش دەگیرێت و تاریک دەبێت (ئەویش هەڵدەوەشێت)، (یاسای بوونەوەر تێکدەچێت) خۆر و مانگ کۆدەکرێنەوە و دەدرێن بەیەکدا. ئەو ڕۆژە مرۆڤ دەڵێت: (ئەی هاوار) بۆ کوێ ڕابکەم، لەکوێوە خۆم ڕزگار بکەم. نەخێر ئیتر دەربازبوون نییە، تۆ دەبێت ئیتر لای پەروەردگارت ئامادەبیت و لەوێ ئۆقرە بگریتت (بۆ لێپرسینەوە).

زۆر ئایەتی تریش کۆتایی خۆر دەسەلمێنن:

﴿إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ﴾ التكوير/١-٢، واتە: کاتێک خۆر دەپێچرێتەوە و ڕووناکی نامێنێت، کاتێکیش ئەستێرەکان (لە خولگەی خۆیان) دەترازێن و دەدرێن بەیەکدا.

(قتادة) دەڵێت:(تكوير) لە ئایەتەکەدا واتە: ڕووناکی نامێنێت. کۆتایی ئەستێرەش وەك کۆتایی خۆر وەهایە، چونکە خۆریش یەکێکە لە ئەستێرەکان: ﴿وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ﴾، واتە: دەکەونە خوارەوە و درەوشانەوە و ڕوونی نامێنێت و بەخێرایی لەناودەچن و پەرش دەبنەوە.

ئەم ڕاستییە زانستییانە دەربارەی خۆر، قورئانی پیرۆز بە ڕوونی و ئاشکرایی باسی لێوەکردوون، ئایا ئەوە بەس نییە وەك بەڵگە لەسەر ڕاستی و دروستی و دوابەدوای ئەوەش لەسەر ڕاستی و دروستی هەموو ئەوەی لەقورئاندا هەیە؟

ژیان لەسەر هەسارەکان

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ مِن دَآبَّةٍ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴾النحـل/٤٩، واتـە: هەرچـی لـە ئاسمانـەکان و هەرچـی لـە زەویـدا هەیـە سـوژدە بـۆ خـوای بەدیهێنـەریان دەبـەن، هـەروەها هـەموو زینـدەوەران، فریشـتەکانیش بەتایبـەت سـوژدە دەبەن بۆ خوا و خۆ بەگەورە نازانن و لە هیچ فەرمانێکی خوا لانادەن.

بێگومان فریشتەکان وشەی (دابة) نایانگرێتەوە، چونکە بەسـەر زەویـدا بە پێ ناڕۆن. وشەی (دابة) ئەو زیندەوەرانـە دەگرێتـەوە کـە ئـاو ڕەگـەزی سەرەکی پێکهاتەی ئەندامیان پێکدێنێت، ئیتر ئەو (دابة)یـە هەرچـی بێـت، چونکە خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَٱللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّن مَّآءٍ ﴾النـور/٤٥، واتە: خوا هەموو زیندەوەرێکی (دابة) لە ئاوێکی تایبەت دروستکردووە.

هەنـدێك لـە زانایـانی گـەردوون دەڵـێن: "سـەیر نییـە هەنـدێك لـە تەنـە ئاسمانییەکان زیندەوەری لەسەر نیشتەجێ بێت، سەیر ئەوەیە بـەو جـۆرە نەبێت".

ئاژانسـی بۆشـایی ئـەمریکی (ناسـا) لـە کالیفۆرنیـا لەسـاڵی (١٩٧٠ز)دا ڕایگەیاند: ساڵی ڕابردوو نەیزەکێك لە ئوستورالیا کەوتوەتە خوارەوە ترشە ئەمینیـەکان لـە پێکهاتەیـدا هەیـە کـە بـەردی بناغـەی مـاددەی ئەنـدامی

زیندووە، ئەوەش ئەگەری بوونی ژیان لە دەرەوەی گۆی زەوی بەهێزتر دەکات.

لەساڵی (١٩٧٤ز)دا یەکەمین پەیام بۆ شارستانییە گەردوونییەکان نێردرا، کە پەخشەکەی سێ خولەکی خایاند. ئەم نامەیە وەها نەخشە کێشرابوو کە زانیاری بنەڕەتی لەبارەی شارستانییەتی زەوی و دانیشتوانەکەی لەخۆگرتبوو.

جێی باسە ئەم کارە ڕووبەڕووی ڕەخنەگەلی زۆر بووەوە بەو پاساوەی کارەکە هەموو مرۆڤایەتی دەگرێتەوە نەك تەنها ئەو کۆمەڵەی نامەکەیان نارد.

کات لە نێوان زانست و قورئاندا

لەچوار چێوەی چالاکییە ڕۆشنبیرییەکانی (کۆمەڵەی ئیعجازی زانستی لە قورئان و سوننەتدا) لە قاهیرە، کۆڕێك دەربارەی "کات لەنێوان قورئان و زانستدا" بەسترا، تیایدا "د.منصور حسب النبی" سەرۆکی کۆمەڵە و مامۆستای فیزیا لە کۆلێژی (بەنات)ی زانکۆی (عین شمس)، باسێکی پێشکەش کرد.

سەرەتا "د.حسب النبی" جەختی لەوە کردەوە کە قورئانی پیرۆز هەمیشە ئاسۆی زانستی نوێ لەبەردەم زانایاندا دەکاتەوە بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان... بەدڵنیاییەوە زانستی ڕاست و دروست دەبێتەهۆی باوەڕهێنانی مرۆڤەکان، هەرگیز نابێت دژایەتی لەنێوان ڕاستییە زانستییەکان و قورئاندا ڕووبدات مەگەر زاناکە لە تیۆرەکەدا هەڵەی کردبێت یاخود موفەسیرەکە لە تەفسیر و بۆچوونی لە ئایەتە قورئانیەکەدا دروست نەپێکابێت.

پاشان دکتۆر هاتە سەر ئەوەی قورئانی پیرۆز ئاماژەی بە زۆرێك لە مەسەلە زانستییەکان داوە، وەك بابەتی بەدیهێنانی گەردوون، کات و شوێن... قورئان ئاماژە بەوە دەدات خوای گەورە لە شەش ڕۆژدا گەردوونی بەدیهێناوە، ڕۆژەکانیش لای خوا ماوەی زەمەنین نەك ڕۆژ بە ماناکەی سەر زەوی، لەبەرئەوەی کات ڕەها نییە و ڕێژەییە، ئەمەش لەگەڵ دەرەنجامەکانی زانستی نوێ و بیردۆزی ڕێژەییدا بەتەواوی دەگونجێت.

کات لە ژیانی زیندەوەران و تەنانەت نازیندووەکانیشدا نرخ و بایەخی گەورەی هەیە، هەموان گرنگی بە پێوانی کات دەدەین وەك سنووردانەرێك بۆ تەمەن. هەروەها ماددە تیشکدەرەکانی وەك ڕادیۆم و یۆرانیۆم کە بە تیشکدان هەڵدەوەشێن و دەگۆڕێن بۆ قورقوشم، هەموو توخمێکی تیشکدەریش کاتێکی دیاریکراوی خۆیی بۆ هەڵوەشان هەیە (ماوەی نیوەتەمەنی تایبەت بەخۆیی هەیە).

زانایان هەندێك ماددەی تیشکدەری یۆرانیۆم و کاربۆن (١٤) بۆ دیاریکردنی تەمەنی زەوی و مێژووی ژیان لەسەر زەوی بەکاردێنن، هەروەك چۆن دیاردەی کشانی گەردوون و فراوانبوونیان لە دیاریکردنی تەمەنی گەردووندا بەکارهێناوە.

"د. حسب النبی" لە تەمەنی گەردوون دوا وەك بابەتێك بۆ سەلماندنی بوونی خودا، چونکە ئەگەر گەردوون سەرەتایەکی زەمەنی هەبوو ئەوا بەدڵنیاییەوە دەبێت بەدیهێنەر و دەستپێکارێکی هەبێت (واتە خاوەن هێز و دەسەڵاتێك هەبێت سەرەتای بەدیهێنانی دەستپێکردبێت)، هەر بۆیە قورئانی پیرۆز بانگەوازێکی ڕوونی ئاڕاستەی مرۆڤ کردووە بۆ گەڕان بەدوای چۆنیەتی دروستبوونی گەردوون و سەرەتای بەدیهێنانیدا.

﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ﴾العنکبوت/٢٠، واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) پێیان بڵێ با بگەڕێن بە زەویدا تەماشابکەن و سەرنج بدەن چۆن ئەو زاتە دروستکراوانی بەدیهێناوە.

دەلالەتەکانی ئەم ئایەتە کورتدەکەینەوە لە چەند ئاماژەیەکی گرنگدا، لەوانە: گەڕان بە زەویدا ڕێمان پیشان دەدات بۆ زانینی سەرەتای بەدیهێنان، دەستەواژەی قورئان (سیروا في الارض- بگەڕێن بە زەویدا) نەك (سیروا علی الارض- بگەڕێن بەسەر زەویدا) ئاماژەی گەڕانە بە چینە

جیۆلۆجییەکانی زەویدا، ئەوەش بۆ زانینی چۆنیەتی دروستبوونی و دروستبوون و پەیدابوونی مەملەکەتی ڕووەکی و ئاژەڵی، بەڵکو زانینی سەرەتای بەدیهێنان بە سەرجەم جۆرەکانیەوە و لەوانەشدا گەردوون.

لەزۆرێك لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزدا هاتووە خوای گەورە گەردوونی لە شەش ڕۆژدا بەدیهێناوە، وەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴾ق/٣٨، واتە: بەڕاستی ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی لەنێوانیاندا هەیە بە شەش ڕۆژ دروستمان کردوون، هیچ جۆرە ماندوویەتییەکیش ڕووی تێنەکردووین.

مەبەست لە (أیام) لە ئایەتەکەدا، "قۆناغەکان" یان "ماوەی زەمەنی"ن لە بەدیهێنانی گەردووندا نەك ئەو ڕۆژانەی ئێمەی مرۆڤ دەیانژمێرین، بە بەڵگەی ئەوەی ئاماژە بە دەستەواژەی (مما تعدّون) نەکراوە لە هیچکام لەو ئایەتانەدا کە سەبارەت بە شەش ڕۆژی بەدیهێنانی ئاسمانەکان و زەوی دەدوێن، وەك لەم ئایەتانەدا ﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾الحدید/٤. هەروەها ﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا شَفِيعٍ ۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾السجدة/٤-٥.

ڕاڤەکارانی قورئان کۆکن لەسەر ئەوەی شەش ڕۆژەکەی بەدیهێنان دابەشکراوە بۆ سێ بەشی یەکسان، هەر بەشێك یەکسانە بەدوو ڕۆژ لە ڕۆژەکانی بەدیهێنان بەمەفهومی ڕێژەیی بۆ کات.

یەکـــەم: دوو ڕۆژ بـــۆ بـــەدیهێنانی زەوی لـــە ئاسمانـــە دووکەڵییـــە یەکەمییەکە، خوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿خَلَقَ ٱلْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ﴾فصلت/٩، واتـە: زەوی لـە دوو ڕۆژدا دروسـتکردووە... یـان دەفـەرموێت: ﴿أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾الانبياء/٣٠، واتە: ئایا کافر و خوانەناسان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبۆتـەوە کـە ئاسمانـەکان و زەوی یەکپارچە بوون و لەوەودوا لێکمان جیاکردنەوە؟

دووەم: دوو ڕۆژ بۆ ڕێککردن (تسوية)ی حـەوت ئاسمانەکـە چـین چـین. بەوتـــەی خـــوایی: ﴿فَقَضَىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ﴾فصـــلت/١٢، واتـــە: لـەماوەی دوو ڕۆژدا ئاسمـانی کـردە حـەوت چـین. ئەمـەش ئاماژەیـە بـۆ حاڵەتی دوکەڵی ئاسمـان: ﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾فصلت/١١. ئەمـە دوای تەقینەوە گەورەکە بە دوو ڕۆژ.

لەکاتێکـدا دوای ئـــەوە پێکهێنـــانی ئاسمانـــەکان دەســـتی پێکـــرد: ﴿فَقَضَىٰهُنَّ﴾ واتـــە: دروســـتکردن و بـــەدیهێنان... حـــەوت ئاسمـــان لـــە ماوەیەکی دیاریکراودا بە دوو ڕۆژی تر.

ســـێیەم: دوو ڕۆژ بـــۆ ڕێکخســـتنی جیۆلۆجیـــای زەوی و ڕامکردنـــی بـــۆ خزمـــەتی مـــرۆڤ، خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِيَ مِن فَوْقِهَا﴾فصلت/١٠، واتە: لەسـەر ڕووکـاری زەوی کێوەکـانی دامەزراندووە. ئەمەش ئاماژەیە بەشاخە نەیزەکییەکان، لە سەرەتادا کەوتونەتە خوارەوە و لەسەر توێکڵی زەوی جێگیربوون و بەزوویی ڕەق بوون. بەبەڵگـەی: ﴿مِن فَوْقِهَا﴾، واتـە لەسـەر ڕووەکـەی. پاشـان: ﴿وَبَٰرَكَ فِيهَا﴾، واتـە خـەیراتی

زیـادکردووە بـەوەی ئـاو و کێڵگـە و ئاژەڵـە سوودبەخشـەکانی تێـدا بـەدیهێناوە، ئەمـەش واتـە: ﴿أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا﴾ و ﴿وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقْوَٰتَهَا﴾، هـەموو ڕزق و ڕۆزییـەکانی تێـدا بڕیـار داوە. ڕۆزی خەڵکەکـەی و بـژێوی تێـدا بـەدیهێناوە، بـەوەی ڕووبارەکـان و درەخـت و ئاژەڵـەکانی دروسـتکردووە، وەك ئامادەباشـییەکی زەوی لـە پێشـوازیکردنی مرۆڤـدا. هەموو ئەمانەش ﴿فِىٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ﴾ لە ماوەی چوار ڕۆژدا تا نیاز و داخوازییەکانی مـرۆڤ جێبەجێـدەکات. چـوار ڕۆژی یەکسـان بـەبێ زیـاد و کەم بۆ ئەو مرۆڤانەی دەپرسن.

"د.حسـب الـنبی" جـەختی لەسـەر ئـەوە کـردەوە کـە زاناکـان بـە بەکارهێنانی هەڵوەشانی تیشکی توخمی یۆرانیـۆم و گـۆڕانی بـۆ قورقوشـم گەیشتونەتە ئەوەی تەمەنی بەردەکانی زەوی و نەیزەکەکان هەژمار بکەن، بۆیـان دەرکـەوتووە دروسـتبوونی تـوێکڵی زەوی (واتـە ڕەقبـوونی توێکڵەکەی) پێش (٤,٥ ملیار ساڵ) دەستی پێکـردووە، هـەر ئـەم ژمارەیـە تەمەنی بەردەکانی هەسارەی مانگیشە... هەروەها لەم دواییانـەدا زاناکـان کاربۆنی تیشکدەریان بەکارهێنا بۆ دیاریکردنی تەمەنی پاشماوە ڕووەکی و ئاژەڵییەکان و مێژووی دەستپێکردنی ژیان لەسەر زەوی. کەواتە پێکهاتن و ڕەقبـوونی زەوی پـێش (٤٥٠٠ملیـۆن سـاڵ) دەسـتیپێکردووە و مـرۆڤیش میـوانێکی زۆر دواکـەوتووە بـۆ سـەر هەسـارەی زەوی، دوای ئـەوەی پەروەردگار هەموو ئەوانەی لە زەویدا هەن بۆی ڕامکراوە.

﴿هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ حِينٌ مِّنَ ٱلدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا﴾الإنسـان/١، واتـە: ئایا زەمانێك بەسـەر مرۆڤـدا نـەهاتووە کـە شـتێك نـەبووبێت، ناوونیشـانی نەبووبێت؟

زانست دڵنیایی ئەوە دەدات مرۆڤ بەر لە دەیان هەزار ساڵەوە هێنراوەتە سەر زەوی، بەبێ دیاریکردنی یەکلاکەرەوانە. دەتوانین وا دابنێین پێکهاتنی جیۆلۆجی دەستپێکردووە لە داکوتینی شاخە نەیزەکەکان لەسەر توێکڵە ڕەقەکەیەوە و دەرچوونی ئاووهەوا لە ناواخنی زەوییەوە و هەروەها بەدواداهاتنی شانشینی ئاژەڵی و ڕووەکی هەتاکو دەرکەوتنی مرۆڤ، ئەمەش ماوەیەکی زەمەنی خایاندووە بە ئەندازەی (٤,٥ملیار ساڵ) کە لە قورئانی پیرۆز و سورەتی (الفصلت)دا ئاماژە بەم ماوەیە دراوە کە سێیەکی تەمەنی گەردوونە. لە کاتێکدا ڕێکخستنی جیۆلۆجی زەوی لەساتی دەستپێکردنی ڕەقبوونی توێکڵی زەوییەوە هەتاکو دەرکەوتنی مرۆڤ کاتێکی خایاندووە ئەندازەکەی (٤,٥ملیار ساڵ)ە... بۆیە دەتوانین حسابی تەمەنی گەردوون بکەین لە قورئانی پیرۆزەوە بە لێکدانی ئەم ماوە جیۆلۆجییە لە (٣) بەوپێیەی شەش ڕۆژەکەی بەدیهێنانی گەردوون دابەشن بە سێ بەشی یەکسانەوە و هەر بەشێك یەکسانە بە دوو ڕۆژ لە ڕۆژەکانی بەدیهێنان (بە لێکدانەوەیەکی ڕێژەیی بۆ کات)، لەمەوە تەمەنی گەردوون دەبێتە (١٣,٥ ملیار ساڵ).

"د.حسب النبی" ئاماژەی بەوە کردووە کە تائێستا نەگەیشتووەتە دابەشکردنی شەش قۆناغەکەی بەدیهێنانی گەردوون. هەموو لێکۆڵینەوەکان لەدەوری دیاریکردنی تەمەنی گەردوون دەسوڕێنەوە لە تەقینەوە گەورەکەوە، بەڕێگای جیاواز و بەڕای جیاوازەوە. کۆمەڵێك زانا تەمەنی گەردوون بەپێی دیاردەی کشانی گەردوون و لادانی ڕووەو سوور بە١(٠ –١٨ ملیار ساڵ) دیاریدەکەن. هەندێك زانای تر بە دوو ڕێگە ناوکیە جیاوازەکەی هەریەکە لە زانایان (فاولر) و (هابل) تەمەنی گەردوون بە (١٣ یان ١٥ ملیار ساڵ) دیاریدەکەن، ئەمڕۆش تەمەنی زەوی بە (١٣,٧ملیار)

تـاریکی گەردوون

تیشکی خۆر کە ناڕاستەوخۆ دێت، تاکو لەسەر تەنەکانـەوە نەدرێتـەوە، ناتوانرێت ببینرێن. هەربۆیە بەهۆی بوونی گـەردەکانی هـەوا و ئـاو و تـۆز و گـەردە هەڵواسـراوەکانی هـەواوە تیشـکی خـۆر پەرشـدەبێتەوە و بـەوەش گومەزی شینی ئاسمان دەردەکەوێت، بەڵام سەرەڕای کەمبوونی زۆری ئـەو گەردانە لە بۆشایی دەرەوەی بەرگەهەوای زەویدا، لەگەڵ ئـەوەش تیشـکی خـۆر هەیـە کەچـی کەشـتییەوانەکان هـەر بـەتاریك، وەك شـەوەزەنگێکی بەردەوام، دەیبینن.

جێی سەرسوڕمانە قورئانی پیرۆز پێشینەی هەیە لە دانـانی ئاسمـان بـە شەوێکی بەردەوام تاریك، زۆر تاریـك، وەك دەفـەرموێت: ﴿ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا﴾ النازعات/٢٧-٢٩.

لـە میانـەی مانـای ئایەتەکـەدا (ٱلسَّمَآءُ) گوزارشـت لـە تـەواوی بۆشـایی گـەردوون دەکـات، چـونکە دەقەکـە پەیوەسـتە بـە وەسـفی قۆناغـەکانی بـەدیهێنانی گـەردوون و دروسـتبوونی کۆمەڵـەی ئەسـتێرەکان و تەنـە ئاسمانییـەکان، بـەدەربڕینی (فَسَوَّىٰهَا) لەبارەیـەوە، واتـە ڕێکخسـتن پـێش کرداری فراوانبوونی گـەردوون. (رَفَعَ سَمْكَهَا) واتـە زیـاتر چـڕی و خەسـتی،

قورئان وەسفی شەوی بۆ ئاسمان داناوە، چونکە بەدڵنیاییەوە ڕاناوی (ها) لەوشەی (لَيْلَهَا)دا بۆ (ٱلسَّمَآءُ) دەگەڕێتەوە، کەواتە ئایەتەکە پەیوەندی بە شەوی بەردەوامی ئاسمانەوە هەیە کە تەواوی بۆشایی ئاسمان دەگرێتەوە نەك شەوی زەوی کە کاتەکەی بەر لە هەڵاتنی خۆرە، شەویش بەڵگەی ڕەشی و تاریکییە.

ڕاڤەکارانی قورئان دەڵێن: (وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا) واتە شەوەکەی زۆر ڕەش و تاریك و ئەنگوستەچاو کردووە، ئەمەش تەنها بە شاردنەوەی تۆزە گەردوونییەکانی نێوان هەسارە و ئەستێرە سەرەتاییەکان دەبێت، بەهۆی کێشکردن و چوونەوەیەکی ماددەکەیەوە. هەروەها (وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا) واتە تیشکی خۆری بەدیارخستووە.

جێگای سەرنجە، وێڕای ئەوەی خۆر بەردەوام هەڵاتو و بریقەدار بێت لە بۆشایی گەردووندا، کەچی شەوێکی زۆر تاریك لەگەردووندا بالادەستە کە وەك پۆشاکێك سەرجەم هەسارە و ئەستێرەکانی لە هەموو بەش و لاکانیەوە داپۆشیوە، بۆیە بەتەواوی وەك کۆمەڵە خاڵێکی بریقەدار لەسەر باکگراوندێکی ڕەشی تۆخ دەردەکەون.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا﴾النبأ/١٠.

تایبەتکردنی ئەو شەوە بەردەوامە بەوەی پۆشاکێکە و داپۆشینەکەی وەك سەرجەم هەسارە و ئەستێرەکانی تری گەردوون زەویش دەگرێتەوە، بە وشەی (لَكُم) لەو ئایەتەدا دیارە کە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِبَاسًا﴾الفرقان/٤٧. "ئیمام شەوکانی" دەڵێت: واتە

تاریکییەکـەیتان لەبەردەکـەین و بەهۆیـەوە داتاندەپۆشـین وەك ئـەوەی پۆشاك داتاندەپۆشێت.

کەواتـە ئـەو شـەوە بـە تاریکیـە زۆرەکەیـەوە بـە بۆشـایی گەردوونـدا درێژدەبێتـەوە تـاکو هـەموو تەنـە گەردوونییـەکان دابپۆشـێت، تەنانـەت خـۆریش کـە سەرچـاوەی ڕووناکییـە لـە هـەموو لاکانییـەوە دایدەپۆشـێت. خـوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿وَٱلشَّمۡسِ وَضُحَىٰهَا ۝١ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ۝٢ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ۝٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰهَا﴾ الشمس/١-٤.

(يَغۡشَىٰهَا) واتـە داپۆشـین، ئـەوەی کـە فرمانەکـە بـە ڕانـەبردوو هـاتووە بەڵگەیە لەسەر بەردەوامی حاڵەتەکە کە داپۆشینە... ڕاناوەکە دەگەڕێتەوە بـۆ خـۆر، واتـە شـەوە ناسـراوەکە بـە بـەردەوامی و تاریکیەکـەی خـۆر دادەپۆشـێت. هـەروەها (وَضُحَىٰهَا) واتـە ڕووناکییەکـەی (ڕووناکی خـۆر). قورئـانی پـیرۆز ڕووناکی و تیشـکدان دەبەسـتێتەوە بـە خـۆرەوە (بـەوەی سەرچاوەی ڕووناکییە)، مانگیش ڕووناکی ڕووەو زەوی پێچەوانەدەکاتەوە. (جَلَّىٰهَا) واتـە کەشـفی کـرد و ڕوونـی کـردەوە. مەبەسـت لێـرەدا ڕووناکی دەرچـووە لێیـەوە کـە لـەپێش بەرگەهـەواوە نـەبینراو بـووە. بەمشـێوەیە قورئانی پیرۆز فرمانی شـاراوەی بەرگەهـەوا دەردەخـات لـە ئاشـکراکردن و دەرخستنی تیشکی خۆر کە لەپێش بەرگەهەوادا واتە لەبۆشایی دەرەوەدا، دەرکی پێ ناکرێت. لەبـەر نـەبوونی دەرخسـتن و ڕوونکردنـەوە، سـەرەڕای بلاوبوونەوەی ڕووناکیش لە گەردووندا، کەچی تەنها تاریکی بوونی هەیە.

سەرەڕای جیاجیـایی دەقـەکانی قورئـانی پـیرۆز کـە وەسـفی دیـاردەی تاریکی بەربلاوی بۆشایی گەردوون دەکەن، هەموویان جەخت لە وەسفێکی جێگیر دەکەنەوە، ئەویش ئەوەیە هەمیشە شەو ڕووناکی ڕۆژ دادەپۆشـێت.

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿يُغْشِي ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ﴾الرعد/٣، الاعراف/٥٤.
ڕاڤەکارانی قورئان دەڵێن: ماناکەی ئەوەیە خوای گەورە شەوی داناوە کە تاریکییە، ڕۆژ دادەپۆشێت، واتە شەوی وەك بەرگی ڕۆژ دروستکردووە کە بە تاریکییەکەی ڕووناکی ڕۆژ دادەپۆشێت. کرداری (یغشی) واتە داپۆشین. دەمـــی ڕانەبردووەکـــەی بەڵگەیـــە لەســـەر بەردەوامیـــەتی و بـــەهێزیش دەگـەیێنێت، بـە مانـای زۆری و زیـادەڕۆیی کـە ئـەمیش بەڵگەیـە لەسـەر داپۆشینی تەواوی بەرگەهەوا بە تاریکی شەو.

لەزیاتر ڕوونکردنەوەی وەسفی ئەم دیاردە شاراوەیەی تـاریکی بـەربلاو لـــە گەردوونـــدا کـــە خـــۆر و ڕۆژ و ســـەرجەم ئەســـتێرە و هەســـارەکانی گرتووەتـــەوە، قورئـــانی پـــیرۆز کـــرداری (تغشـــیة) واتـــە داپۆشـــین، بـــەبێ تایبـەتکردنی بـۆ ڕۆژ، دەهێنێـت تـاکو داپۆشـینی شـەوەکە بـە تاریکییـە زۆرەکەیەوە سەرجەم ئەستێرە و هەسارە و تەنە گەردوونییەکان بگرێتـەوە وەك دەفەرموێت: ﴿وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾الليل/١.

ئاژانسی بۆشایی ئەمریکی (ناسا) دەرفـەت بـە کەسـانی ئاسـایی دەدات بۆ گەشتی بۆشایی ئاسمـان، تـاکو دیمـەنی پـڕ ئەفسـوناوی و سەراسـیمای ئاسمـان ببیـنن، دیمـەنی شـەوێکی بـەردەاوم سـەرەڕای هـەڵاتن و بـوونی تیشـکی خـۆر... قورئـانی پیرۆزیـش دەرفـەتێکی بێبەرامبـەر بـە هـەموو مرۆڤێکـی سـەرزەوی دەدات بـۆ چـێژوەرگرتن لـەو دیمەنـە ئەفسـوناوییەی تـاریکی گـەردوون لـە چـەند سـاتێکدا و بـەبێ مەترسـی و دوودڵـی گەشـتی بۆشـایی. ئـەویش ئەوەیـە لـە ڕۆژدا و لەگـەڵ هـەڵاتنی خـۆردا چـاوەکانی لێکبنێت و دیمەنی سیحراوی تاریکی گەردوون ببینێت. لەم وەسفە جـوان و درەوشـاوەیەدا بـۆ تـاریکی گـەردوون قورئـانی پـیرۆز پێشـینەی هەیـە لـە

هەواڵی توانایی گەشتی مرۆڤ بۆ بۆشایی دەرەوە، وەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّوا۟ فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوٓا۟ إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَٰرُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴾الحجر/١٤-١٥، واتە: (ئەو بێباوەڕانە) ئەگەر دەروازەیەکمان لە ئاسمانەوە بۆ بکردنایەتەوە تا پیایدا سەربکەون و تێپەڕ ببن، ئەوە دەیانوت: بێگومان چاوبەستمان لێکراوە، یاخود ئێمە کەسانێکی جادوو لێکراوین!!

(سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا) واتە چاوەکانمان داخراوە، بە مانا نقوم بووە و داپۆشراوە، یاخود ڕێی لێگیراوە و قەدەغە کراوە لە بینین، ئەو کەسەش کە چاوەکانی لێکنابێت جگە لەتاریکی هیچی تر نابینێت.

جێی سەرسامییە قورئانی پیرۆز وەها باس دەکات کە هەستکردن بە چاولێکنان و (سكرت الأبصار) لە ئاکامی تاریکی لەگەڵ بەرزبوونەوە لەسەر ڕێرەوی لولپێچی (لە کاتی ڕۆژدا) دەبێت، تاکو دڵنیایی ئەوە بدات دیمەنی تاریکی لەسەرو بەرگەهەواوەیە. هەر لەبەرئەوەیە کرداری (ظلّوا)ی لەجیاتی (باتوا) یان (أمسوا) بەکارهێناوە، تاکو بیگەیێنێت ئەو دیمەنە وێنەکراوەی قورئان پێشکەشی دەکات لەکاتی ڕۆژدایە، چونکە سێبەر تەنها لەڕۆژدا دەبێت.

بەر لە سەردەمی گەشتی فەزا، مرۆڤ هیچ بوونێکی لە بۆشایی ئاسماندا نەبووە و شوێنی بەردەوامی هەر زەوی بووە، واتە لەسەر ڕووی زەوی و لەژێر پێوەندێکی تەنکی بەرگەهەوادا. بەدڵنیاییەوە ئەم وەسفە درەوشاوانەی قورئانی پیرۆز بۆ تاریکی گەردوون گەواهین لەسەر ئەوەی لەلایەن خوای بەدیهێنەرەوە دابەزیوە، کە سەرجەم نهێنییەکانی بوون دەزانێت.

پێچانەوەی ئاسمان و زەوی

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿يَوْمَ نَطْوِي ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ﴾ الانبياء/١٠٤، واتە: ڕۆژێك دێت ئێمە ئاسمان دەپێچینەوە، وەكو چۆن كتێبی كراوە دادەخرێت و دەپێچرێتەوە، هەروەك چۆن لەسەرەتاوە دروستمان كرد وەك ئەوكاتەی لێدەكەینەوە، ئەوە پەیمان و بەڵێنی ئێمەیە بێگومان ئیمە ئەو كارە ئەنجام دەدەین.

ئەم ئایەتە پیرۆزە باس لە گرنگی بابەتی سەرەتای بەدیهێنان و كۆتایهاتنی دەكات و دەیدات بە گوێ و تەسەوری مرۆڤدا كە ڕووداوێكی بەبایەخە بۆ بوونی مرۆڤ و بوونی سەرجەم گەردوون. لێرەدا مەبەست لە سەرەتای دەستپێكردنی بوون، سەرەتای دەستپێكردنی گەردوونە بە هەموو ئەو شتانەی تێیدایە، ئەوانەی بەچاوی ئاسایی دەبینرێن و ئەوانەش كە تەنانەت بە بەتواناترین تەلەسكۆب و مایكرۆسكۆبەكانیش نابینرێن و دەگونجێت لە داهاتووشدا نەبینرێن، هەروەها ئەو شتانەی بە زانستی خۆمان دەیزانین و بە لۆژیك و حسابات پێی گەیشتوین و ئەوەش كە بە زانستیشمان نایزانین و نهێنییەكن لە نهێنییەكانی بوون و بەدیهێنان.

ئەوەش كە لە ئایەتە پیرۆزەكەوە تێیدەگەین ئەوەیە: ئەم گەردوونە دوورییەكانی بە زیاتر لە (٢٠ملیۆن ساڵی ڕووناكی) مەزەندە دەكرێت و

بارستاییەکەشـــی بـــە (١٠) و لەبـــەر دەمیـــدا (٥٥) ســـفر کیلـــۆگرام دەخـەملێنرێت، لەبـەر دەسـتی توانـایی خـوادا وەك پـەڕەکانی کتێبێکـە لەبەردەم خوێنەرەکەیدا. ئـەم لێکچونەی گـەردوون بـە پـەڕەکانی کتێبێك لێکچونێکی گەلێك جوان و وردە و پێویستە مرۆڤ هەڵوێستەی لەسەر بکات و بیری لێبکاتەوە.

لەئایەتە پیرۆزەکەوە چەند خاڵێکمان بۆ دەردەکەوێت:

یەکـەم: هەرچـەند گـەردوون فـراوان بێـت و ناوەرۆکەکـەی زیادبێـت و کێشەکەی قورستر بێت، بـەلام هـەرگیز لـە بەدیهێنەرەکـەی یـاخی نابێـت، بـەڵکو زۆر بەسـادەیی و ئاسـانی دەپێچـێتەوە، هـەروەك چـۆن خـاوەن پـەرتوکێك پـەڕەکانی پەرتوکەکـە دەپیچـێتەوە. خـوای بـەتوانا و خـاوەن دەسەلات لە ئایەتێکی تردا جەخت لەم ڕاستییە دەکاتەوە کە ئەم کارە بـۆ پـەروەردگار کـارێکی زۆر سـادە و ئاسـانە، وەك دەفـەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ﴾الـروم/٢٧، واتـە: هـەر ئـەو زاتـە لـە سـەرەتاوە بەدیهێنراوەکانی بەدیهێناوە، پاشان (بەجۆرێکی تر دروسـتیان دەکاتـەوە) بێگومان ئەو کارە لە دروستکردنی سەرەتا لای ئاسانترە، نموونـەی بـەرز و وەسفی بڵند هەر شایستەی ئەو زاتەیە، لە ئاسمانەکان و زەویدا، بەڕاسـتی زاتێکی زۆر بەدەسەلات و دانایە.

دووەم: ئایەتەکـە گـەردوون بـە پـەڕەی ئاسـۆیی تـەخت دەچـوێنێت، دەگونجێت بەڕاستیش گەردوون تەخت بێت وەك دۆخێك لەنێوان گەردوونی داخراو و کراوەدا، ئەمەش کاتێك چڕیی گەردوون یەکسان دەبێت بـە چـڕیی

مۆلەقە (زۆرێك لە زانایانی گەردوون ئەم بۆچوونە پەسەند دەكەن)... بەهۆی زۆر گەورەیی و فراوانی قەبارەی گەردوونەوە (بەگوێرەی ئێمەوە) وەك ڕووتەختێك وەهایە (ئەگەر لەڕاستیدا بەوجۆرەش نەبێت)، هەروەك چۆن لە سەرەتادا زەوی بە ڕوویەكی ئاسۆیی تەخت دادەنرا لەلایەن دانیشتوانەوە، تاكو ئەوە دۆزرایەوە كە زەوی گۆییە. بۆیە لێكچواندنی زەوی بە پەڕەكانی تۆمارێك نزیكە لەواقیعەوە بەوەی ئێمەی مرۆڤ لە هەموو لایەكیەوە گەردوون بەڕوویەكی تەخت دەبینین، هەتاكو وادێتە بیرمان لەڕاستیدا گەردوون شێوەكەی تەختە (زۆر دەگونجێت بەوشێوەیەش بێت) لە شێوەی تەختیی پەڕەكانی پەرتوكێكدا .

سێیەم: ئایەتەكە بیری مرۆڤ بەرەو كشانی گەردوون پاشان هاتنەوەیەك و داڕمانی دەبات. وێكچواندنی پێچانەوەی گەردوون بە پێچانەوەی پەڕەكانی پەرتوكێك وێكچواندنێكی ئێجگار جوان و بەرزترە لە هەر وەسفێك كە بۆ ئەو حاڵەتە بكرێت. بەشێوەیەك تەنها دەبێت ئەم وەسفە لەلایەن خوایەكی كاربەجێ و داناوە دەرچووبێت كە بەدیهێنەری ئەم گەردوونەیە.

دوای كشان و فراوانبوونی گەردوون تا ئەم حاڵەتەی ئێستای (یان ئەوەی لە داهاتوودا پێیدەگات) خوای بەدیهێنەری ئەم گەردوونە (بە هەموو ئەوەی تێیدایە) دەیپێچێتەوە و دوای ئەو زۆر فراوانبوون و گەورەبوونە دەیگێڕێتەوە بۆ دۆخی سەرەتای بەدیهێنانی، بەتەواوی وەك ئەوەی ئێستا فیلمێكی پێچەوانە بۆ كشانی گەردوون ببینیت، دەبینیت ئەستێرەكان لە لێكنزیكبوونەوەیەكی یەكبینەدان و گەلەستێرەكان دێنەوەیەك و قەبارەیان بچووك دەبێتەوە.

بەگشتی گەردوون دەیەوێت بەرەو باری سەرەتای بگەڕێتەوە. پاشان ئایەتەکە دڵنیایی ئەوە دەدات کە بەمشێوەیە گەردوون دەستپێکرد و بەمشێوەیەش کۆتایی دێت بۆ ئەو وێنەیەی لە سەرەتاوە هەیبووە.

﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ﴾.

ئەمە بڕیارێکی بەدیهێنەرە پێش دروستبوونی گەردوون، ڕۆژێك لە ڕۆژان گەردوون دەگێڕێتەوە بۆ شێوەی سەرەتای، بۆ خاڵێك کە چڕی و پلەی گەرمیەکی ناکۆتای هەیە یان بۆ شێوەیەکی تر کە تەنها لەزانستی خواییدا هەیە.

کرداری کشانی گەردوون و داڕمانی لەسەر خۆی، ئەو داڕمانە زۆر مەزنەی دەیگێڕێتەوە خاڵی سەرەتای بەدیهێنان، نزیکترین ڕاڤەیە زانست لەئێستادا دەتوانێت پێشکەشی بکات سەبارەت بە پێچانەوەی گەردوون یان پێچانەوەی ئاسمان وەك شێوەی سەرەتای بەدیهێنان.

لێرەدا چەند خاڵێك هەن پێویستە لەبەر چاو بگیرێن:

١. دەستەواژەی زانستی یان مرۆیی بۆ کرداری کشان و فراوانبوونی گەردوون کە داڕمانێکی زۆر گەورە بەدوایدا دێت، پێچەوانەکەرەوەی ئەو وێنانەن کە مرۆڤ دەیبینێت یان وێنای دەکات بۆ ئەم ڕووداوەی لە هێز و توندی و مەزنیدا لەسەرو وزە و توانایەوەیەتی، بەڵکو لەسەرو خەیاڵی مرۆڤیشەوەیە بۆ وەسفی کۆتایی گەردوون و ئەوەی تێیدایە (مرۆڤ وەك بەدیهێنراوێك لەسەر ئەم هەسارەیە، هەسارەی زەوی کە یەکێکە لە هەسارە پاشکۆکانی خۆر و خۆریش یەکێکە لەو چەندین بلیۆن ئەستێرەیەی گەلەستێرە پێکدێنن و بلیۆنەها گەلەستێرەش گەردوون پێکدێنن).

لەلایەکی دیکەوە لە دەستەواژە قورئانییەکەدا بۆ پێچانەوەی ئاسمان یـان گـەردوون هێمنیـەك دەبیـنین، ئەمـەش توانـا و دەسـەلاتی خـوای بەدیهێنـەری مـەزن دەنوێنێـت کـە ئـەم وتەیـەی فـەرمووە، کۆتاییهێنـان بەهەموو گـەردوون بـەلای بەدیهێننـەرەوە کـارێکی زۆر سانایە و ئاسانترە لەوەی ئێمە هـەموو رۆژێـك ئـەنجامی دەدەیـن، ئـەویش پێچانەوەی چـەند پەڕەی پەرتوکێکە، واتە پێچانەوەی گەردوون هیچ قورسییەکی تێدا نییـە بۆ خوای بەدیهێنـەر، هـەروەك چۆن پێچـانەوەی پـەڕەکانی پـەرتوکێك بـۆ ئێمەی مرۆڤ کارێکی گرا نییە.

٢. ئەگەر کۆتاییهـاتنی گـەردوون بـەپێی ڕاڤـە زانستییەکە بـە کشـان و پاشـان هاتنەوەیـەك و داڕمـانی، یارمـەتیمان بـدات لـە تێگەیشـتنی ئایەتـە پیرۆزەکـە و لەڕاڤـەی پێچـانەوەی ئاسمانـدا و گێڕانـەوەی گـەردوون بـۆ شـێوازی سـەرەتای بـەدیهێنان، ئـەوا زیـاد لـەوە وردەکـاری تـری تێـدا دەبینرێت، چونکە ئەمە تاکە ڕاڤە نابێت بۆ ئایەتەکە و پێچانەوەی خـوایی بۆ گـەردوون دەگونجێـت بەشـێوەی کشـان و داڕمـان بێـت و دەشـگونجێت بەهەر شێوەیەکی تر بێت کە لە داهاتوودا بیزانین یاخود هەر نەیزانین.

بەهەمان شێوە ئەو کاتەی کرداری پێچانەوەکە دەیخایەنێت هەمان ئـەو کاتە بێت کە کرداری کشان و داڕمانەکە خایاندوویـەتی و هـەمان ئـەو کاتـە بێـت کـە کـرداری فراوانبـوون و کشـان خایاندوویـەتی، واتـە دەوروبـەری (١٥ملیـۆن سـاڵ)، دەگونجێـت لـەو کاتـەش زیـاتر یـان کـورتتر یـاخود لـە چاوتروکاندنێکدا ڕووبدات.

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ﴾

الزمر/٦٨، واتە: (ڕۆژێك دێت ئـیتر بڕیـاری خـوایی دەبێـت ئـەنجام بـدرێت، بـەکۆتاییهێنان بـە ژیـانی دونیـا و بـەڕپاکردنی ڕۆژی قیامـەت) ئـیتر فـوو دەکرێـت بـە (صـور)دا و هەرکـەس لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا مابێـت دەستبەجێ دەمرێت، مەگەر کەسێك خوا ویستی نەبێت، لەوەودوا فوویەکی تری پێدا دەکرێتـەوە (هـەر هـەموو خـەڵکی) هەسـتاونەتە سـەرپێ و چـاو دەگێڕن (بە سەرسامییەوە) تەماشای یەکتر و دەوروبەر دەکەن.

بۆیە گەردوون (دەکرێت ناوبنرێت بۆشایی و کـات) دوو بـەدیهێنراون لـە بەدیهێنراوەکانی خوا و هیچیان سەرپێچی ناکەن لە بەجێهێنانی مەراسیمی گوێڕایەڵی و وەلائی تەواو بۆ بەدیهێنەرەکەیان، ئـەو خوایـەی ئاسمانـەکانی بـەدیهێناوە و بەتوانایـە لـە گێڕانـەوەی بەدیهێنانەکـەیان یـان بـەدیهێنانی نموونەی ئەوانە بەهەمان شێواز یان شـێوازێکی جیـاواز، لەهەمانکاتـدا یـان لەهەر کاتێکی تردا.

خوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّٰقُ ٱلْعَلِيمُ﴾يس/٨١، واتە: ئایا ئەو کەسـەی ئاسمانەکان و زەوی دروستکردووە ناتوانێت دووبارە دروستیان بکاتەوە؟! بەڵێ (زۆرچاك) دەتوانێت و ئەو لـە دروسـتکردن و داهێنانـدا زۆر بـەتوانا و زانایە.

هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر
پێشبینی دەکرێت (١١) بن نەك (٩)

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَٰجِدِينَ﴾يوسف/٤، واتە: کاتێك یوسف بە باوکی وت: باوکی بەڕێزم! من لە خەومدا یازدە هەسارە و خۆر و مانگم بینی کڕنوشیان بۆ دەبردم.

تائێستا زانایان نۆ هەسارە لە هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆریان دۆزیوەتەوە (ئەگەرچی ڕا وەهاش هەیە کە هەشتن) ، پێدەچێت لە داهاتووشدا دوو (یان سێ) هەسارەی تر، وەك سەلماندنی خەوەکەی یوسف، بدۆزنەوە.

لە ڕۆژانی دابەزینی قورئاندا پێنج هەسارە ناسرابوون. دوای داهێنانی بنکەکانی تێڕوانینی گەردوونی ژمارەی هەسارەکان گەیشتنە نۆ هەسارە. هاوسەنگی گەردوونی لە کەماڵدایە، هەربۆیە بەر لە دۆزینەوەیان پێشبینی هەبوونی هەریەکە لە هەسارەکانی نیبتۆن و بلۆتۆ کرابوون، واتە لە ڕێگای ئەژمارکردنە گەردوونییەکانەوە سەرەتا دۆزرانەوە و لە پاشانیش بەهۆی تێڕوانینەوە، بینران و ئاشکراکران.

شـایانی ئاماژەپێدانـە ئـەژمارکردنی کۆمپیوتـەری گـەردوونزانی نوێـوە بـوونی هەسـارەیەکی لـە دوای پلۆتـۆوە دۆزیوەتـەوە کـە تـا هەنووکـە نـەبینراوە، ئـەو هەسـارەیە نـاونراوە (بروسـوبینا) و دەوروبـەری (١٠ملیـار کیلۆمەتر) لەخۆرەوە دوورە.

هەروەها زانایان پێشبینی بوونی هەسارەیەکی تریشیان لەنێوان خـۆر و عـەتاردا کـردووە و ناویاننـاوە (فولکـانو) کـە ئـەویش تائێسـتا نـەبینراوە. ئەگـەر بـوونی ئـەم دوو هەسـارەیەش بەتـەواوی سـەلمێنرا، ئـەوا ژمـارەی هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر دەبێتە (١١) نەك (٩).

خۆرو مانگ بە حسابی ورد دروستکراون

خوای گەورە دەفـەرموێت: ﴿ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٍ﴾الـرحمن/٥، واتـە: خـــۆر و مانگیشـــی بـــە حســـابێکی ورد دروســـتکردوون و داینـــاون لەخولگەکانیاندا و لە سوڕانەوەدان.

ئەم ئایەتە ئاماژە بە ساڵی خۆری و ساڵی مـانگی نـادات، وەك هەنـدێك کەس گومان دەبەن، بەڵکو ئیعجازێکی گەورە ڕاڤە دەکات کە زانستی نـوێ ئاشکرایکرد، ئەویش ئەوەیە خۆر و مـانگ لـەڕووەکانی گـەرمی و قـەبارە و دوورییەوە سیستمێکی ورد و حساب بۆکراویان هەیە.

گـەر خـۆر کـەمێك گـەورەتر بێـت یـان نزیکتربـووەوە لـە زەوی ئـەوا گڕدەگرین. خۆئەگەر کەمێك بچـوکبووەوە یـاخود لـە زەوی دوورکەوتـەوە، ئەوکاتە دەیبەستین. بەهەمان شێوە مانگیش گەر کەمێك گـەورەتربوو یـان نزیکبـووەوە، بـەهۆی هەڵکشـانی دەریـاوە نقـومی ئـاو دەبـین، خۆئەگـەر کەمێك بچوك بێتەوە یاخود لە زەوی دوورتر بکەوێتەوە، دەریاکان نامێنن.

حەوت ئاسمانی چین چین

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿تَبَارَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ ۖ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾ الملك/١-٤.

ئێمە لێرەدا لەسەر ئەو بەشەی ئایەتەکە دەوەستین کە دەفـەرموێت: ﴿ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا﴾ واتە: ئەو زاتـە ئاسمانـەکانی بەحـەوت چـین دروستکردووە.

زانایانی گەردوون دەڵێن: چینی یەکەم چینی هەوای ژێرەوەیە کـە مـرۆڤ و زیندەوەرانی تێدا دەژی، لـە باڵنـدە و ئـاژەڵان و درەخـت و ڕووەکـەکان. ئەم چینەش دیسانەوە لە چەند چینێکی تر پێکهاتووە، لـە دۆخێکـەوە بـۆ دۆخێکـی تـر و لـە جێگایەکـەوە بـۆ جێگایـەکی تـر دەگۆڕێـت، لـە دۆخـی گەرمییەوە بۆ دۆخی سارد و بۆ دۆخی هەورەکان، بۆ حاڵەتی باران، زریان، ئەو پەستان بەرزیی و نزمییانەی کەش کە لە جێگایەکەوە بۆ جێگایەکی تر دەگوێزرێنـــەوە و هـــەر ئـــەو گواســـتنەوەیەش بنـــەمای پێشـــبینییەکانی ئاووهەوایە.

چینی دووەم چینی گەردە گازییە کبریتییەکانە، ئەم گەردانە کرداری داباریینی باران ئاسان دەکەن، گەر ئەم چینە نەبوایە باران نەدەباری و ژیانیش لەسەر ڕووی زەوی نەدەبوو.

لەم چینەی دووەمدا چینی ئۆزۆن هەیە کە بریتییە لە بەرگێك و لە ئۆکسجینی سیانی پێکدێت و تیشکی سەرووەنەوشەیی کوشندە دەمژێت. لە تیشکی هاتوو لە خۆرەوە تیشکی سەرووەنەوشەیی هەیە چینی ئۆزۆن دەیمژێت و ڕێی پێنادات تێپەڕبێت تەنها بەبڕێکی زۆرکەم نەبێت. جێی باسە ئەو بڕە کەمەی تیشکی سەرووەنەوشەیی کە چینی ئۆزۆن ڕێ بەتێپەڕبوونی دەدات هەندێك لە میکرۆبی زیانبەخشی زیندەوەران دەکوژێت، بۆیە بەرکەوتن بە تیشکی خۆر بەسوودە و پاکژکەرەوەیە.

چینی سێیەم وێکچوی کورەیەکی ئەتۆمی کلێپەسەندووە. گەر ئەم چینەش نەبێت بەردە گەردوونییەکان و هەسارۆکە بەربووەوەکان هەموو شتێکی سەرزەوی خاپور و وێران دەکەن، بەلام ئەم چینە هەموو شتێك دەتوێنێتەوە لە نەیزەك و کانزا و هەسارۆکە و بەردەکان. دواجار بەهۆی هێزی کێشکردنی زەوییەوە دەگەنە زەوی (دوای سوتانیان لەو چینەدا)، بەلام دوای ئەوەی بوونەتە وردە تەپوتۆزی ئەوتۆ تەنها بە وردبین دەبینرێن.

چینی چوارەمی چینەکانی بەرگەهەوا چینی (ئایۆنۆسفێر)ـە واتە چینی ئایۆنکار. ئەم چینە ئایۆنکارە بەرکەوتەی تیشکی خۆر دەبێت بە تیشکی سەرووەنەوشەیشەوە کە کاردەکاتە سەر تێکشکاندنی گەردیلەکانی گازی ئۆکسجین و نایترۆجین، بەوەش یەکێك لە ئەلیکترۆنەکان وندەکات و دەبێتە ئایۆن، واتە بارگاوی دەبێت. ئەو گەردیلانە پێیاندەوترێت ئایۆنی بارگاوی.

ئـەم ئایۆنانـە کـاری ملیۆنـان ئاوێنـەی کـەش دەکـەن، هەڵدەسـتن بـە پێچەوانەکردنەوە (دانەوە)ی شەپۆلە بێتەلـەکان لـە زەوییـەوە و بـەدەوری زەویدا پەخشی دەکەن. هەر ئـەم ڕێگەیـەش بـەکاردێت بـۆ نـاردنی پەیامـە بێتەلەکان لە کیشوەرێکەوە بۆ کیشوەرێکی تر، هەروەها بە هەموو جیهـان و بە هەموو ئاڕاستەکاندا.

چینی پێنجەم لە هەزار کیلۆمەترەوە درێژدەبێتەوە تاکو شەست و پێنج هەزار کیلۆمەتر. لەم چینەدا بەپلەبەندی هەوای تێدا کـەم دەبێتـەوە، تـاکو ئیتر نامێنێت. ئەستوری چـینی هـەوای دەوری زەوی زیـاترە لـە (٦٥هـەزار کیلۆمەتر) و زیاتر.

بەرگەهـەوا بەربەسـتێکی ڕاسـتەقینەیە، لـە ڕاسـتیدا چـڕییەکەی کەمـە، بەڵام زۆر ئەستورە، تیشك ڕادەگرێت و شوهبەکان دەسوتێنێت. ژیانمان لە مەترسی دەپارێزێت، چونکە جگە لـە سوودبەخشـەکان ڕێ بـە تێپـەڕبوونی هیچ شتێکی زیانبەخش بەنێویدا نادات.

ئەمەی باسکرا یەکێکە لە لێکدانەوەکانی حەوت چینەکەی ئاسمان...

ڕێنمویی بەهۆی ئەستێرەکانەوەیە نەك هەسارەکان

لەوکاتـەدا کـە زانسـتی ئـەزمونکاری جیـایی ناکـات لـەنێوان ڕووناکی و نـووردا، قورئـانی پـیرۆز وەسـفی خـۆر دەکـات بـەوەی ڕووناکیبەخشـە و مـانگیش نووربەخشـە. پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا﴾یونس/٥.

ڕووناکی (ضوء) ڕاستەوخۆ لەو تەنەوە دەردەچێت کە خـۆی ڕووناکیی دروسـتدەکات، کاتێـك ئـەو ڕووناکییـەش دەکەوێتـە سـەر تـەنێکی تاریـك نوورەکەی دەداتەوە.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَعَلَٰمَٰتٍ ۚ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾النحـل/١٦، واتـە: و نیشـانەی زۆر و زەبەنـدی لـە زەویـدا دابینکـردووە و بـەهۆی ئەستێرەکانەوە خەڵکی ڕێی خۆیان دەربیەن.

یـان دەفـەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهْتَدُوا۟ بِهَا فِى ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ﴾الانعام/٩٧، واتە: هەر ئەو زاتە، ئەستێرەی بۆ فەراهەم هێنـاون تـا ببێتـە هـۆی ڕێنمویتـان لـەناو تاریکییـەکانی سـەر ڕووکـاری وشـکانی و دەریاکاندا.

قورئانی پیرۆز ئاماژەی بەوە داوە کە ڕێنمویی لە تاریکییەکاندا بەهۆی ئەستێرەکانەوەیە نەك هەسارەکان، لەگەڵ ئەوەشدا هەسارەکانیش نوور و ڕۆشناییان وەك ئەستێرەکان دەگاتە زەوی.

زانستی نوێ سەلماندوویەتی ئەستێرەکان سەرچاوەی ڕووناکی بنەڕەتین لە ئاسماندا، چونکە ئەوانە تەنی ئاسمانی کلێپەسەندوون و پلەی گەرمییان دەگاتە ملیۆنان پلەی سەدی، لەبەرئەوە ڕووناکی لە خودی خۆیەوە بەرهەم دێنێت و بەرەو دەرەوە دەریدەکات و بەوەش گۆی زەوی ڕووناك دەکاتەوە.

بەلام ڕۆشنایی (ڕووناکی) هەسارەکان بنەڕەتی نین، بەڵکو نوور و ڕۆشنایی لە ئەستێرەکانەوە وەردەگرن و بەرەو زەوی دەیدەنەوە، ئەوەش لەبەرئەوەی هەسارەکان تەنی ئاسمانی ساردن و ئاگریان لەنێودا نییە و ناتوانن لە خودی خۆیانەوە ڕووناکی پەخش بکەن.

لێرەدا تێبینی دەکرێت کە قورئانی پیرۆز هەسارەکانی ناونەبردووە بەوەی هۆکاری ڕێنمونی بن لە تاریکییەکاندا، بەڵکو تایبەتی کردووە تەنها بە ئەستێرەکانەوە، ئەوەش لای مرۆڤ بەر لە ١٤سەدە بەدڵنیاییەوە نەزانرابوو.

کۆتـایی مانگ لە ڕۆژی دواییدا

پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ۝٨ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ﴾ القيامـة/٧-٩، واتـە: کاتێـك دێـت، چـاو ئەبڵـەق دەبێـت، مـانگیش دەگیرێت و تاریك دەبێت، خۆر و مانگ کۆدەکرێنەوە.

لەبەرئەوەی خـۆر بـە بـەردەوامی بارسـتاییەکەی کەمـدەکات، هەربۆیـە دەبێت زەویش بەشێك لە بارستاییەکەی ون بکات لەپێناو مانەوەی دووریی نێوانیانـدا بـەجێگیری، لەبەرئـەوە زەویـش ملیۆنـان تـۆن لـە گـاز و تـۆز وندەکات.

بـــەوەی زەوی بـــە بـــەردەوامی بارســـتاییەکەی کـــەم دەکـــات بـــۆ پارێزگاریکردن لە دووریی جێگیری لەگەڵ خۆردا، هەربۆیە دەبێت مـانگیش بۆ پاراستنی دووریی نێوان خۆی و زەوی بارستاییەکەی کـەم بکـات، بـەڵام ئەمە ڕووناداتە، مانای ئەمەش وایە دووریـی نێـوان زەوی و مـانگ جـێگیر و چەســـپاو نابێـــت، بـــە دروســـتی هـــەر ئـــەوەش ڕوودەدات. توێژینـــەوە گەردوونییەکان سەلماندویانە مانگ بەردەاوم لە زەوی دووردەکەوێتەوە.

زانایان ڕاڤـەی هۆکارەکـانی ئـەم دیاردەیـەیان کـردووە بـەوەی خێرایـی سوڕانەوەی بەدەوری تەوەرەکەیدا بە پلەبەندی کەمـدەکات بـەهۆی (بـا) و کـرداری هەڵکشـــان و داکشـــان، ئـــەوەش دەبێتـــەهۆی زیـــادبوونێکی زۆر

لـەخێرایی سـوڕانەوەی مـانگ بـەدەوری تەوەرەکەیـدا و ئـەو زیـادبوونی خێراییەش هۆکاری دوورکەوتنەوەیەتی لە زەوی.

زانایـانی فەلـەك دەڵێن: مـانگ کـە دووریـی (٣٨٥هـەزار کیلۆمـەتر) لـە زەوییـەوە دوورە، هـەموو سـاڵێك (٣ سـانتیمەتر) بـە بـەردەوامی دوورتـر دەکەوێتەوە.

ئـەم دوورکەوتنـەوە بەردەوامـە لـە داهاتوویـەکی دووردا مـانگ دەخاتـە بواری کێشکردنی خۆرەوە، لە دواییشدا ئەوە دەبێتەهۆی تەقینەوەی مانگ لەسەر ڕووی خـۆر. ئـەم زانیارییـە زانسـتییە بەتـەواوی لەگـەڵ ئایەتەکـەدا دێتەوە کە دەفەرموێت: ﴿وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ﴾القيامة/٩.

لە ئایەتی ﴿وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ﴾یشدا، (خسف) بە مانـای ونبـوون دێـت، واتـە نەمانی ڕووناکی. تێبینی دەکەین ﴿وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ﴾ پێش ﴿وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ﴾ دێت لە ئایەتە پیرۆزەکەدا، واتە ونبوونی ڕۆشنایی مانگ پێش کۆبوونەوەی لەگەڵ خۆردا ڕوودەدات.

ئەمەش یەکێکی ترە لە ئیعجازە گەردوونییەکانی قورئانی پیرۆز. زانایان دەڵێن: لەکاتی دوورکەوتنەوەی لە زەوی، مانگ بە پلەبەندی ڕووناکیدانەوە لە ڕووەکەیەوە کەمدەکات تاکو بەتەواوی دیارنامێنێت و وندەبێت، ئەوەش مانای (خسوف القمر) دەگەیەنێت.

مردنی ئەستێرە

زاراوەی ئەستێرە بە تەنێکی گەردوونی پرشنگداری گۆیی دەوترێت کە بەردەوام کارلێکی ناوکەیەکبوونی تێدا ڕووبدات، ئەویش بە یەکگرتنی ئەتۆمە سوکەکانی گازی هایدرۆجین، کە ئەم گازە پێکهاتەی ئەستێرەکانە. لە ئەنجامی ئەم کارلێکەدا گەرمی و ڕووناکی و تیشکەکانی تر پەیدادەبن و هایدرۆجینیش بۆ هیلیۆم دەگۆڕێت.

بۆنموونە خۆر پلەی گەرمی چەقەکەی (١٥ملیۆن پلەی سەدی)یە. زانایان پێیان وایە خۆرەکەی خۆمان بڕێکی زۆر هایدرۆجینی هەیە. هەروەها خۆر لە هەر چرکەیەکدا (٦١٦ملیۆن تۆن) هایدرۆجین دەکات بە (٦١٢ملیۆن تۆن) هیلیۆم، بەمەش (٤ملیۆن تۆن) کەمدەکات کە دەبێتە وزە بەشێوەی گەرمی و ڕووناکی و تیشکەکانی تر.

بەم شێوەیە بڕی (٥٣,٢٢٢,٤٠٠,٠٠٠,٠٠٠ تۆن) هایدرۆجین سوتەمەنی ڕۆژێکی خۆرە، هەروەها لە هەر مەترێکی چوارگۆشەی خۆردا نزیکەی (٦٤ملیۆن وات) وزە دەنێرێتە دەرەوە. کەواتە خۆر بەردەوام لە کەمبووندایە و ڕۆژێك دێت دەکوژێتەوە و دەبێتە تەنێکی ئاسمانی وەك کونی ڕەش یان نیوترۆنە ئەستێرە، یان گرگنی سپی.

ئەستێرە بە قۆناغەکانی ژیانی خۆیدا تێپەڕدەبێت، لە سەرەتای دروستبوونیەوە لە تەمگەلەوە، پاشان لەوپەڕی گەنجیدا کە کارلێکەکانی

بەردەوامە و بڕێکی زۆر هایدروجینی هەیە و لە کۆتاییشدا پاش نەمانی هایدرۆجینەکەی و گۆڕانی بۆ تەنێکی ئاسمانی تر کە سیفەتی ئەستێرەی تێدا نییە. ئەستێرەکان لەم قۆناغەدا دەگۆڕێن بۆ زەبەلاحی سوور یان نیوترۆنە ئەستێرە یان گرگنی سپی یاخود کونی ڕەش... خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ﴾التکویر/١-٢، دیارە کوژانەوەی خۆر واتای نەمانی کارلێکی ناوکە یەکبوونەکانیەتی کە ئەوکاتە هیچ ڕووناکییەك نادات، هەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ﴾النجم/١، واتە: سوێند بە ئەستێرە کاتێك دەمرێت.

خۆر گەورەترە لە مانگ

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَكَذَٰلِكَ نُرِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلۡمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيۡهِ ٱلَّيۡلُ رَءَا كَوۡكَبٗاۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّيۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلۡأٓفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلۡقَمَرَ بَازِغٗا قَالَ هَٰذَا رَبِّيۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمۡ يَهۡدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمۡسَ بَازِغَةٗ قَالَ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَآ أَكۡبَرُۖ فَلَمَّآ أَفَلَتۡ قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُشۡرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجَّهۡتُ وَجۡهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ حَنِيفٗاۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴾الأنعام/٧٥-٧٩، واتـە: بـەو شـێوەیەش دەسـەلاتی تۆکمەمان لـە ئاسمانەکان و زەویدا نیشانی ئیبراهیم دەدەین بۆئەوەی بەڵگە بەدەست بێت و لەڕیزی دڵنیاکاندا بێت، ئینجا کاتێك شەو باڵی کێشا بەسەر ئیبراهیمدا ئەستێرەیەکی (گەشی گەورەی) بینی، بۆیە وتی: ئاگادار بن وادابنێین ئەمەیان پەروەردگارمە، کاتێك ئەستێرەکەی لێ ئـاوابوو وتـی: من شتی لەبەرچاو ونبـووم خۆشـناوێت و نایپەرستم. ئینجا کاتێك مـانگی بینی هەڵهات، وتی: ئاگادار بن، وادابنـێین ئەمـەیان پەروەردگارمـە، کاتێك ئەویش ئاوابوو وتی: سوێند بەخوا ئەگەر پەروەردگارم هیدایەتی نەدامایـە، ئەوە بێگومان لەڕیزی دەستەی گومڕاکانـدا دەبـووم. ئینجـا کاتێك خـۆری بینی هەڵهات، وتی: ئاگـادار بـن، وادابنـێین ئەمـەیان پەروەردگارمـە، ئەمـە

گەورەتریشە کاتێك ئەویش ئاوابوو وتی : ئەی خەڵکینە، ئەی خزمینە، بەڕاستی من بەریم لەو شتانەی ئێوە کردوتانە بە هاوەڵ و هاوبەش بۆ (پەروەردگار). بەڕاستی من ڕووی خۆم و دڵم لە پەرستندا کردووەتە ئەو زاتەی ئاسمانەکان و زەوی فەراهەمهێناوە، لەکاتێکدا ڕووم لە هیچ شتێکی تر ناکەم، بە دڵئارامی تەواویشەوە (دەڵێم کە): هەرگیز من لەڕیزی هاوەڵگیراندا نیم بۆ پەروەردگار.

ئیبراهیم پێغەمبەر (سەلامی خوای لیبێت) چاو بەئاسماندا دەگێڕێت بەو نیازەی بەدیهێنەری بدۆزێتەوە کە گەورەترە لە هەموو شتێك. بۆیە لە

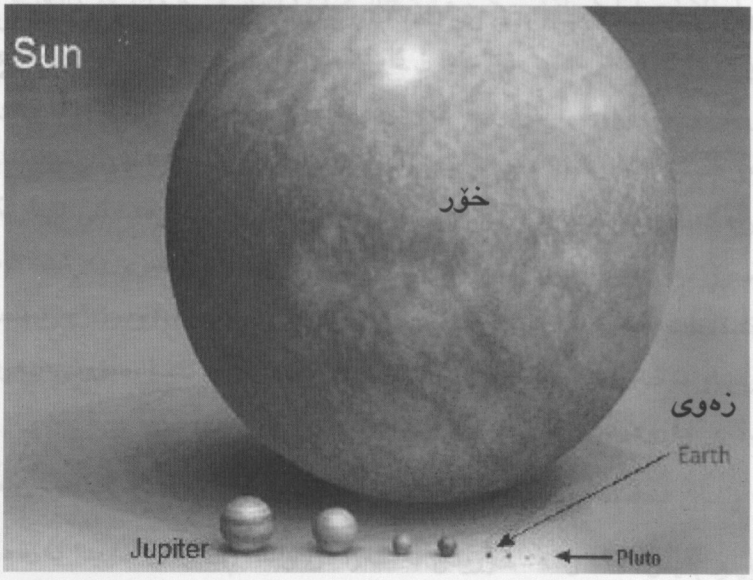

تێڕاماندا بە پلەبەندی لە بچوکەوە تا پایەبەرزەکان دەچێت، بە هەسارەی ڕۆشن دەستپێدەکات کە بەبچوکی دەیبینێت و پاشان ئاوڕ بۆ مانگی درەوشاوە دەداتەوە لە چواردە شەویدا کە ڕووناکییەکەی ئاسمانی پڕ کردبوو، بەڵام زۆری نەبرد ئەویش ونبوو، لەدواییدا دیدو هزری بەرەو خۆر

ئاڕاستە دەکات، بە گەورەتر لە هەسارە و مانگیش دەیبینێت... ئەمە سەبارەت بە ئیبراهیم (سەلامی خوای لێبێت) و پلەبەندی بیرکردنەوەی مرۆییانە، بەڵام ئایەتە پیرۆزەکە ئاماژە بە خۆر دەدات بە دەستەواژەی (أکبر) و ئەو دەربڕینەی بۆ مانگ بەکارنەهێناوە گەرچی پەپکە دیارەکەشی کەمێك گەورەترە لە پەپکەی خۆر، زۆریش لە هەسارەکان گەورەتر دەردەکەوێت. خوای زانا و دانا و دابەزێنەری قورئان فێرمان دەکات خۆر لە مانگ و هەموو هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر گەورەترە.

زانستی نوێ سەلماندویەتی مانگ زۆر لە خۆر بچوکترە، تیرەکەی (٤٣٦ جار) لە تیرەی خۆر بچوکترە و (٣٣٣هەزار جار) لە هەسارەی زەوی بچوکترە.

خۆر دەجوڵێت و مەلە دەکات

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى رَفَعَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُم بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾الرعـد/٢، واتـە: خـوا ئـەو زاتەیـە کـە بەچـاوی خۆتـان دەیبیـنن چـۆن ئاسمانـەکانی بـەبێ کۆڵەکـە و سـتوون بەرزکردووەتەوە و ڕایگرتووە، لەوەودوا چووە سـەر تـەختی فـەرمانڕەوایی بـەو شـێوەیەی کـە لایـەق بەخۆیـەتی، خـۆر و مانگیشـی ڕامهێنـاوە، هەریەکەیان لـە چـەرخ و خـولی خۆیانـدا بێوچـان تـا ماوەیـەکی دیـاریکراو دەسوڕێنەوە، هەر ئەو زاتـە کاروبـاری جیهـان هـەر هـەمووی بەڕێـدەکات و ڕێکدەخات، هەروەها ئایەتـەکانی قورئـان بـەوردی و دوورودرێـژی دەخاتـە بەرچـاو بۆئـەوەی دڵنیـابن لـە بەخزمـەت گەیشـتن و ئامـادەبوونی بـەردەم دادگای پەروەردگارتان (بۆ لێپرسینەوە).

یـــان دەفـــەرموێت: ﴿وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ﴾یس/٣٨، واتـە: خۆریش لە گەردش و سوڕانەوەی خۆیدا بەردەوامە و بەرەو سـرەوت دەچـێت، یـاخود بـەدەوری چـەقی خۆیـدا دەسـوڕێتەوە، بێگومان ئەوە توانای زاتێکی باڵادەست و زانا دەردەخات.

ڕاڤـەکارانی قورئـان (وەك ڕازی و طـبري و قـرطبي) لـە ئایەتـەکانی قورئانـەوە ئـەو ڕاسـتییەیان هـەڵهێنجاوە کـە خـۆریش وەك زەوی و

هەسارەکانی تر لە باری جوڵە و مەلەی بەردەوامدایە، لە خولگەی تایبەت بەخۆیدا.

چینی و یابانییەکان توانییان پێشبینی خۆرگیران و مانگگیران بکەن و لەپاشان گرنگیدان بە زانستی گەردووننـاسـی لـە سەردەمی یۆنانـدا زیـاتر بوو... تالیس و بەتلیمۆس و ئەرستۆ وتیان زەوی جێگیر و چەسپاو و بێ جوڵەیە، زەوی چەقی گەردوونە و خۆر و هەموو هەسارەکان لە خولگەیەکی گۆیی داخراودا بەدەوریدا دەسوڕێنەوە. لـە سەرەتای سەدەی سێیەمی پێش زایندا "ئەریستادکوس" تیۆریکی تری هێنا و وتی زەوی بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە، بەڵام وایدانا خۆر جێگیر و بێ جوڵەیە.

خەڵکی ئەم تیۆرەیان ڕەتکردەوە و بانگەشەکارانی تیۆرەکەیان بە گومڕا و سەرلێشێواو دانا و توندترین سزایان دەدان... مەسەلەکە هەروەك خۆی مایەوە تا کۆتایی چاخی ناوەڕاست (لەساڵی ١٥٤٣ز)، کاتێك زانای پۆڵەنـدی "کۆپـەرنیکۆس" کتێبەکـەی خـۆیی لـەبارەی گـەردوون و هەسارەکانەوە بڵاوکردەوە، لە کتێبەکەیدا بیردۆزی سوڕانەوەی زەوی بە دەوری خۆردا جێگیرکرد، بەڵام دیسانەوە ئەمیش خۆری بە وەستاو دانا.

لەپاشان و لەدوای داهێنانی تەلەسکۆب ئەم تیۆرەیە بووە ڕاستییەکی زانستی و وردەوردە زانایان مەیلیان بەرەو ئەو هـزرە ڕۆیشـت تـاکو زانـای گەردووننـاسی ئیتاڵی "گالیلۆ" توانی بگاتە ئەم ڕاستییە، بەهۆی چاودێری و تەماشاکردنی بـەردەوامی جوڵـەی ئەستێرە وهەسـارەکان (لـە سـەدەی حەڤدەدا).

لە هەمان سەدەدا زانای گەردووننـاسی ئەڵمانی "کیپلـەر" گەیشـتە ئـەو ڕاسـتییەی هەسـارەکان تـەنها بـەدەوری زەویـدا ناسـوڕێنەوە، بـەڵکو لـە خولگـەی تایبـەتی هێلکـەیی (أهلیلیجـی)دا بـەدەوری خـۆردا (سـەنتەر) دەسوڕێنەوە.

زانای ئینگلیزی "ڕیچارد کارینگتۆن" لـە ناوەڕاسـتی سـەدەی نـۆزدەدا ئاشـکرایکرد خـۆر بـەدەوری خۆیـدا دەسـوڕێتەوە بـە مـاوەی (٢٨ ڕۆژ و ٦ کاتـژمێر و ٤٣ خولـەك)، ئـەوەش لـەڕێی شـوێنکەوتنی خۆرەپەڵـە (البقـع الشمسية) کە لە خۆردا دۆزرایەوە.

"کیپلـەر" ئاشـکرایکرد خـۆر و هەسـارەکانی لـە خولگـەی تایبەتیانـدا مەلەدەکـەن بـەپێی ڕژێمێکـی زۆر ورد و نایـاب کـە "ڕیچـارد کـارینگتۆن" دۆزییەوە (خۆر بەدەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە).

لـە ئینسـایکلۆپیدیای ئەمریکیـدا هـاتووە: خـۆر بـەخێرایی (٢٢٠ ملیـۆن کیلۆمەتر لـە چـرکەیەکدا) بـەدەوری چـەقی گەلەسـتێرەی ڕێـی کاکێشـاندا دەسوڕێتەوە، هەروەها هەسارە گەڕۆکەکانیش لەگەڵیدا مەلەدەکەن کە هەر سوڕێکی تـەواو بـەدەوری گەلەسـتێرەکەیدا بـە مـاوەی (٢٥٠ ملیـۆن سـاڵ) تەواو دەکات.

هەر لەکاتی لەدایکبوونیەوە کە دەگەڕێتەوە بۆ (٤,٦ ملیار ساڵ) خۆر و پاشـکۆکانی هـەژدە خولیـان بـەدەوری گەلەسـتێرەی ڕێـی کاکێشـاندا تەواوکردووە.

هەر لەهەمان ئینسایکلۆپیدیادا هاتووە کە گەلەستێرەی ڕێی کاکێشـان (١٠٠ بلیۆن) ئەستێرە لەخۆدەگرێت (ئێستا هەندێك لە زانایان بە ٢٠٠بلیـۆن ئەستێرە لەقەڵـەمی دەدەن) هەریـەك لـەو ئەسـتێرانە لەگـەڵ گـاز و تـۆزی گەردوونیدا کە لەنێوانیاندایە بەدەوری چـەقی گەلەسـتێرەدا دەسـوڕێنەوە. خۆر ملیاران کیلۆمەتر (٢,٧ × ١٠^١٧ کیلۆمەتر) لە چەقی گەلەسـتێرەکەوە دوورە و بـەخێرایی (٢٢٠ کیلۆمـەتر/چـرکە) دەجوڵێـت... هـەر خـولێکی تەواوی سـوڕانەوەی خـۆر بـەدەوری چـەقی گەلەسـتێرەی ڕێـی کاکێشـاندا نزیکەی (٢٥٠ ملیۆن ساڵ) دەخایەنێت.

مانگیش لە جوڵەی بەردەوامدایە

زانستی نوێ سەلماندویەتی خۆر و مانگیش دەجوڵێن، لە ئایەتی (٢)ی سورەتی (الرعد)دا پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾... کەواتە هەریەکە لە خۆر و مانگیش لەجوڵەدان.

پەروەردگار دەفەرموێتت: ﴿لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾يس/٤٠، واتە نە خۆر بۆی هەیە بە مانگ بگات، نە شەویش پێش ڕۆژ دەکەوێت، بەڵکو هەریەکەیان لە خولگەی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن و بەئاسانی دەسوڕێنەوە.

هەریەکە لە خۆر و مانگ بەخێرایی تایبەت بەخۆیان دەسوڕێنەوە:

١. خێرایی جوڵەی خۆر ١٢ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

٢. خێرایی جوڵەی مانگ ١٨ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

٣. خێرایی جوڵەی زەوی ١٥ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

ئێستا بڕوانە... بەدڵنیاییەوە هەستی پێدەکەیت کە هۆی ئەوە چییە هەرگیز خۆر بە مانگ ناگات.

گەر سەرنجی خێرایی هەریەکەیانمان دا بەتەواوی لە ئیعجازی وتەی خوایی: ﴿لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ﴾ تێدەگەین.

شەفەقی جەمسەری

خوای پەروەردگار دەفەرموێت:﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ﴾الإنشقاق/١٦، واتـە: سوێند بە شەفەق (ئەو ڕەنگە سوورەی کە لەکاتی خۆرئاوابووندا پەیدا دەبێت).

کاتێك تیشکی خۆر دەکەوێتە سەر بەرگەهەوای دەوری زەوی و بەو کریستاڵە بەفرییە بچوکانەدا تێپەڕدەبێت کە لەشێوەی وردە شوشەدان و بەنێو بەرگەهەوادا بلاودەبنەوە، ئەودەمە تیشکی خۆر بۆ حەوت ڕەنگەکەی شەبەنگەبەڕۆژ شیدەکەنەوە و پەلکەزێڕینە دروستدەکەن.

بەلام دیاردەی شەفەقی جەمسەری کە لەجەمسەرەکانی زەویدا ڕوودەدات، لە ئاکامی چەند کردارێکی ئاڵۆزدا دەبێت. خۆر ملیۆنان تەن لە بەرهەمی تەقینەوەکانی خۆی فڕێدەدات و لە ئاکامی ئەو تەقینەوانەشەوە پشتێنەیەکی زۆر بەهێز بۆ خۆر دروستدەبێت. هەرکات ئەو پشتێنە موگناتیسییەی خۆر لەگەڵ پشتێنە موگناتیسییەکەی زەویدا پێکدەگەن، کارلێك دەکەن و لە ناوچەی جەمسەرەکاندا دەڕەوێتەوە، لە ئەنجامی ئەوەشدا دیاردەی شەفەقی جەمسەری زەوی ڕوودەدات کە بەڕاستی دیاردەکە دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش و ئایەتێکی زۆر نایابی خوای مەزنە.

زانایان ئەو ڕاستییە زانستییەیان دۆزییەوە کە زەوی لە هەموو لایەکانیەوە بە پشتێنەیەکی موگناتیسی دەورەدراوە، خۆریش گەردەلول و

بایەکی زۆر بەهێز دەردەکات و ئەو با توندەش ڕووەو زەوی دێن و لێی نزیك دەبنەوە ، بەڵام ئەو پشتێنە موگناتیسییە ڕێ بە نزیکبوونەوەی ئەو گەردەلولە بەهێزانە لەزەوی نادات.

کاری پشتێنەی موگناتیسی زەوی نەهێشتنی کاریگەری گەردەلولی خۆرە، کارلێکی لەگەڵ دەکات و دەیڕەوێنێتەوە، ئەم کردارەش دەبێتەهۆی ئەوەی بەشی دەرەوەی بەرگەهەوای زەوی کڵپەیەك بکات و ئەو دیمەنە نایابانە دروست بکات.

لەتبوونی مانگ

یەکێك لە نایابترین موعجیزەکانی پێغەمبەر (ﷺ) موعجیزەی لەتکردنی مانگە، بێباوەڕان هەوڵیانـدا بـەدرۆی بخەنـەوە، بـەڵام بـەهۆی گـەورەیی ڕووداوەکەوە بوێریی ڕەتکردنەوەی یەکجارەکی ئەو موعجیزەیـەیان نـەبوو، وتیان سەرەتا با چاوەڕوانی کاروانییەکان بکەین، محمد سیحری لەچاومان کردووە، بەڵام هەواڵەکانی ئـەوان ڕاسـتییەکە دەردەخـات، دواجـار هـەواڵی کاروانچیان ڕاستێتی موعجیزەکەی سەلماند.

بەپێی ڕای زانایانی جوگرافیا، باشترین ناوچە بۆ بینینی لەتبوونی مانگ (بە دانانی ئەوە کە ڕوویداوە ! !) لەدوای نیوەدورگـەی عـەرەبی هیندسـتان بووە، جێی سەرسامی زانایانی مێژوویی ڕۆژئـاوایی بـوو کاتێـك لـە تۆمـاری ئەو ماوەیەدا بینیان باس لەوە کراوە کە:

أ- لەشـاری دهـار (Dhar)ی هینـددا پادشـاکەی (Bjoh Raj) و گەلەکەی (بە سەرجەم چین و توێژەکانەوە)، موعجیزەی لەتبوونی مانگیان بینیوە.

ب- لە کەنار چامال (Chamal) پادشای ناوچـەکە لـە کۆشـکەکەیەوە لەتبوونی مانگی بینی، توشی ترس و فۆبیایەکی گەورە بوو چونکە گومانی دەبـرد ئـەوە کۆتـایی دونیایـە، بـەڵام لـەپاش ماوەیـەك بیسـتی کـە ئـەوە موعجیزەی پێغەمبەرێکە لە نیوەدورگەی عەرەبی دەرکـەوتووە. وەزیرێکـی

خۆی بۆ چاوپێکەوتنی پێغەمبەر (ﷺ) نارد و وەزیرەکە دڵنیابوو لە باسەکە و لەسەر دەستی پێغەمبەر (ﷺ) موسڵمان بوو... لە ئەمڕۆدا لایەنگران و شوێنکەوتوانی ئەو پادشایە لە هەندێك ناوچەی شاری دهار (Dhar)ی هیندستان دەژین.

ج- تەنها دەسەڵاتداران نەبوون، بەڵکو زۆرینەی دانیشتوانی هیندستان ڕووداوەکەیان بینیوە، هەندێکیان ئەو ساڵەیان وەك ساڵێکی جیاکەرەوەی مێژوویی بەکارهێناوە، لە هەندێك کتێبیشدا ئاماژەیان پێکردووە. بۆنموونە یەکێك لە پەیکەرە (شوێنەوارییەکان)ی ئەو ماوە زەمەنیە لەسەری نووسراوە (لەو ساڵەدا دروستکراوە کە تێیدا مانگ بوو بە دوو لەتەوە).

د- لەدوای چوارده سەدە تێپەڕبوون بەسەرموعجیزەکەدا و لە (٤ی مایسی ساڵی ١٩٦٧ز) دا و لە بنکەی گەردوونی کوپە کەنەدی (Cope Kennedy) یەکێك لە کەشتییە فەزاییەکان وێنەی ڕووی تاریکی مانگی گرت (کە لەلای ئێمەوە نابینرێت) لە دووری (٣٠٠٠ کیلۆمەتر)، لەبەرئەوەی لە دووریەکی کەمەوە وێنەکان گیران، ئەو وێنانە زۆر بەڕوونی ڕووی مانگیان پێشاندا (بە وردیی ٩٥٪ و وێنەکان لە ئەرشیفدا بە ژمارەی (١٨٠٥-٦٧) دانران... ئەو تایبەتمەندیەی ئەم وێنانە لە وێنەکانی تر

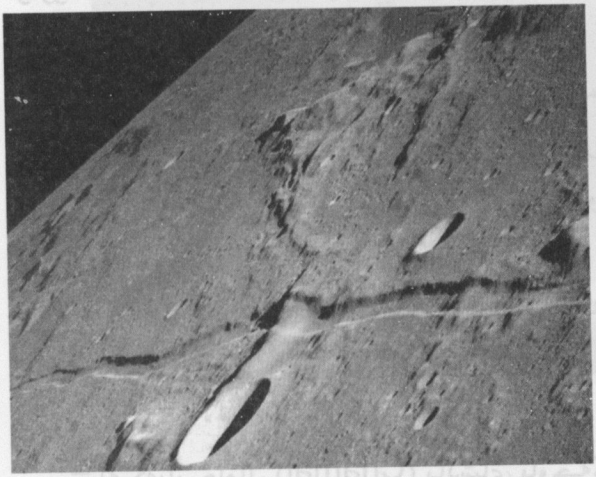

جیادەکاتەوە ئەوەیە کە وردەکاری زۆری لەخۆگرتبوو. زانایان بینیان درز یان قلیشانێك لەسەر ڕووی مانگ هەیە وەك پشتێنەیەك بەدرێژیی (٢٤٠ کیلۆمەتر) و فراوانی (٨ کیلۆمەتر) و چەقی ئەم لەتبوونەش دەکەوێتە سەر (٦٥ پلە) باشور و (١٠٥ پلە) خۆرهەلات.

ئەو لەتبوونانەی لە هۆکارە سروشتییەکانەوە دروستدەبن شێوەی شەپۆلیان هەیە و لە ئاڕاستە و درێژیدا ڕێکوپێك نین، بەلام ئەوەی زانایانی سەرسام کردووە تەنها لەتبوونەکە نییە (گەرچی تەنها لەتبوونەکەش بەسە بۆ وروژانی هەزاران پرسیار)، بەڵکو ئەو لەتبوونەیە (درزەیە) کە بەنزیکەیی هێڵێکی ڕاستی ڕێك پێکدێنێت.

هەر هەمان ئەو دیاردەیە بیری (نیل ئارمسترۆنگ)ی سەرسام کرد کە یەکەمین کەسە پێیەکانی خستە سەر خاکی مانگ، تا ئەودەمەی زانایانی میسر موعجیزەی لەتبوونی مانگیان تێگەیاند.

لەو وێنانەی مانگ کە کەشتییەوانە فەزایی یان مانگە دەستکردەکان گرتونیان بەڕوونی ئەو درز و کەلێنە دەبینرێت کە وەك پشتێنێك دەوری مانگی داوە. یەکێك لەو نەخشانە نەخشەیەکی زانای ئیتاڵی کاسینی (Cassini)ـە کە مێژووەکەی بۆ زیاتر لە (٣٠٠ ساڵ) پێش ئێستا دەگەڕێتەوە.

هەروەها هێڵێکی ڕاستی هاوشێوە لەسەر ڕووی مانگ دەبینرێت و بەپێی ڕای زانایانی گەردووننناس ئەو هێڵە دەبێت پڕبێت لە (magma)، کاتێك ڕووناکی خۆری دەکەوێتە سەر بریقەدار دەبێت.

نەخشەکەی (کاسینی) لای زانایانی ئەم چەرخەش بە یەکێك لە بەڵگەنامە باوەڕپێکراوە گرنگەکان دادەنرێت کە هیچ گومان لەسەر ڕاستو دروستییەکەی نییە، چونکە بە بەراوردکردنی بە وێنە و نەخشەکانی

ئەمڕۆمان، هاوتاییەکی نایاب لەنێوانیاندا دەبینرێت، بەڵام زانایانی ئەم سەردەمە بێدەنگن لە باسکردنی ئەم ڕاستییە بینراوە.

لەڕاستیدا دەستێکی شاراوە هەیە هەڵدەستێت بە دانانی تێورگەلێك بۆ شاردنەوەی کۆمەڵێ ڕاستی زانستی کە ئاینی ڕاستەقینە (ئیسلام) پاڵپشتی دەکات. یەکێك لەوانە دیاردەی لەتبوونی مانگە کە زۆرکەم نەبێت باسی لێوە نەکراوە، وێڕای ئەوەش کە لە دیارترین و سەرنجڕاکێشترین دیاردەکانی مانگە.

دیارە ئەم هێڵی کەرتبوونە لە سەردەمە نزیکەکان لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) زۆرتر ڕوون و ئاشکرا بووە، چەند لەسەردەمی پێغەمبەرەوە (ﷺ) دوورتر بکەوینەوە بەرەو سەردەمی ئێستامان، دەبینین هێڵەکە بە پلەبەندی کاڵ دەبێتەوە و دیارنامێنێت، چونکە ڕووی مانگ کاریگەر دەبێت بە:

١. لێشاوی ئەو نەیزەکانەی دەکەونە سەر ڕووەکەی.

٢. ئەو گۆڕانە زۆر گەورەیەی پلەی گەرمی کە ڕۆژانە لەسەر ڕووەکەی ڕوودەدات.

٣. ئەو شلە گەرمیانەی کە هەندێجار لێرە و لەوێ دەتەقن.

جگە لەوانەش هۆکارگەلێك هەن وادەکەن ئەو هێڵەی لەسەردەمی (کاسینی)دا ئەو ڕوونییەی هەبوو، ئێستا زۆر لەو ڕوون و ئاشکراییەی نەمابێت. لە بەرامبەر ئەوەدا هۆکارە تەکنەلۆژیاکانی ئێستا دەتوانن تەنانەت پێکهاتەی ناوەکی مانگیش (بۆ قوولی دەیان مەتر) ئاشکرا بکەن، بۆیە سەردەمی ئێستا باش و باشترە بۆ زانین و ئاشکراکردنی ئەو درز و کەلێنە گەورەیە، بەڵام!!!

ماددە و دژە ماددە

خوای گەورە مرۆڤی بە نێر و مێ بەدیهێناوە، وەك دەفەرموێت: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْ﴾ الحجـــرات/١٣، واتە: ئەی خەڵکینە ئێمە هەمووتانمان لە نێر و مێیەك دروستکردووە و کردومانن بە گەلان و تیرە و هۆزانی جۆربەجۆر تا یەکتر بناسن.

پەروەردگار مرۆڤی بە نێر و مێ دروستکردووە هەتاکو هاوەڵێکی هەبێت، هەتاکو یەکتر بناسن و خۆشەویستی لەنێو بەدیهێنراوەکانیدا هەبێت. ئەم سیستمە تەنها لای مرۆڤ نییە، بەڵکو شانشینی ئاژەڵانیشی گرتووەتەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ﴾ النجم/٤٥-٤٦، واتە: هەر ئەو زاتەیە کە جووت و دوانە، نێر و مێی بەدیهێناوە، لە نوتفەیەك و گەشە بکات.

هەروەها دەفەرموێت: ﴿قُلۡنَا ٱحۡمِلۡ فِيهَا مِن كُلّٖ زَوۡجَيۡنِ ٱثۡنَيۡنِ﴾ هود/٤٠، واتە: وتمان-ئەی نوح- لە هەموو نێر و مێیەك دوان هەڵبگرە.

مرۆڤ و بەشە جیاوازەکانی ئاژەڵان و ڕووەك و سەرجەمیان لە شێوەی نێر و مێ بەدیهێنراون، ئەمە ئەو زانیارییەیە کە قورئان هەواڵ دەدات و زانستی زیندەوەرزانی جەختی لەسەر دەکاتەوە.

سەرەڕای ئەوانە، لەم ئایەتەدا ئاماژەیەکی گشتگیرتر دەبینین کاتێك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمِن كُلِّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَا زَوۡجَيۡنِ لَعَلَّكُمۡ

نَذَكَّرُونَ﴾الذاريات/٤٩، واتە: لە هەموو شتێك ئێمە جووتمان دروستكردووە، بەڵكو بیربكەنەوە و یاداوەری وەربگرن.

دەربارەی وشەی (الشیء) لێرەدا، ئەوانەی پێش ئێمە و ئێمەش زۆربەمان واتێیگەیشتوین تەنها مرۆڤ و ئاژەڵ و ڕووەك دەگرێتەوە، قورئان لەم ئایەتەدا كۆی كردوونەتەوە و هەواڵی لەبارەیانەوە داوە كە خوای گەورە سەرجەم بەدیهێنراوە زیندووەكانی بە نێر و مێ دروستكردووە، بەڵام ئەگەر فراوانتر بڕوانینە وشەی (شیء) گشتگیرییەكی زیاتر لە ڕووەك و ئاژەڵ و مرۆڤی تێدا دەبینین، بەڵكو (بێگیان) یش دەگرێتەوە... پرسیار لێرەدا ئەمەیە: ئایا نێر و مێ لە بێگیاندا هەیە؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە پێویستمان بە گەشتێكی خێرا هەیە بە نێو فیزیای تەنۆلكە سەرەتاییەكاندا.

لەنیوەی یەكەمی سەدەی بیستەمدا یەكێك لە فیزیاییە ئینگلیزەكان بەناوی "دیراك Dirac" لێكۆڵینەوەی لەسەر هاوكێشەكانی ئەلكترۆن كرد. ئەلیكترۆن وەك دەزانین تەنۆلكەی بارگە سالبن بەدەوری ناوكی گەردیلەی ماددەدا و لە خولگەی تایبەتدا دەسوڕێنەوە. "دیراك" لەكاتی ئەنجامدانی ئەم لێكۆڵینەوانەدا بۆیدەركەوت كە هاوكێشەكان دوو شیكاریان هەیە نەك تەنها شیكارێك. هەر یەكێك لە ئێمە مامەڵەی لەگەڵ هاوكێشەی پلە دوودا كردبێت بەئاسانی لەم حاڵەتە تێدەگات. هاوكێشە پلە دووەكان دووجای بڕێكی نەزانراویان تێدایە و بڕی دووجایش هەمیشە موجەبە و هەمان ئەنجام دەدات. مانای ئەوەش وایە كە ڕەگی دووجای بۆنموونە ژمارە (٤) یان (٢)دەبێت یان (−٢) دەبێت.

هەڵبەتە هاوكێشەكانی "دیراك" لەم نموونەیە ئاڵۆزترن، بەڵام بنەمای سەرەكییان هەر یەكە. "دیراك" گەیشتە دوو كۆمەڵە هاوكێشە، كۆمەڵەی

یەکەم بۆ ئەلیکترۆنە بارگە سالبەکان و ئەوانی تر بۆ تەنێکی نەزانراو کە بارگەی موجەبی هەیە. "دیراك" چەند هەوڵێکی سەرنەکەوتوی دا بۆ لێکدانەوەی ئەم تەنۆلکە نەزانراوە... ئەو باوەڕی بە بوونی هەبوو، بەڵام فیزیاییەکانی تر دانیان نەدەنا بە بیرۆکەی هەبوونی تەنۆلکەی بارگە موجەبدا کە دەگونجێت بەتەواوی دژی ئەلیکترۆن بێت. بەتەواوی وەك ئەوەی ئەندازیارێك مامەڵە لەگەڵ هاوکێشە پلە دووەکاندا دەکات، دژی بوونی درێژی و بارستایی سالبە.

پاش چەندین ساڵ لە هەوڵ و کارەکانی بیردۆزی "دیراك" و لە سەرەتای سییەکاندا شوێنەواری ئەم تەنە نەزانراوە دۆزرایەوە، لە ئامێرێکدا کە پێیدەوترێت (Cloud Chamber) ژووری هەڵم. لەکاتی لێکۆڵینەوەی کاریگەری بواری موگناتیسی لەسەر ئەم شوێنەوارانە، دۆزرایەوە کە بارستایی ئەم تەنۆلکەیە یەکسانە بە بارستایی ئەلیکترۆن، بارگەی موجەبی هەیە و یەکسانە بە بارگەی ئەلیکترۆن، لەبەرئەوە ئەم تەنۆلکەیە ناونرا بە دژ. لەپاش ئەمەوە دەستکرا بە لێکۆڵینەوە لە دژە تەنۆلکەکانی تر... مانای بوونی دژ بۆ ئەلیکترۆن (Positron) یان (Anti-electron) واتە بوونی دژ بۆ تەنۆلکەکانی تریش. کرداری دۆزینەوەی ئەم دژانە یەك لەدوای یەك دەستیپێکرد و بۆ چەند جۆرێك دابەشکران، ئێمە لێرەدا ناچینە نێو درێژەی ئەم باسەوە و تەنها ئاکامی کۆتایی باس دەکەین کە هەموو تەنۆلکەیەك دژی هەیە، بەڵکو هەموو تەنێك دژی خۆی هەیە.

زانا "پاوڵ دیفیز" لەساڵی (١٩٩٥ز) دا خەڵاتێکی جیهانی وەرگرت (نرخەکەی یەك ملیۆن دۆلار بوو) بەرامبەر بەو لێکۆڵینەوانەی جەخت لەسەر پەیوەندی نێوان زانست و ئایین دەکەنەوە. "پاوڵ دیفیز" چەند دانراوێکی هەیە، دیاریترینیان (خوا و فیزیای نوێ) یە. تیایدا دەڵێت:

"ڕاستییەکانی زانستی فیزیای نوێ باوەڕبوون بە خوا و ڕۆژی دوایی و غەیب لەدەروونی مرۆڤدا قووڵ دەکەنەوە".

دۆزینەوەی دژە ماددە، هەواڵی ئەگەری بوونی جیهانێکی تر دەدات کە هاوتای جیهانە ماددییەکەی خۆمانە و لە دژە تەنۆلکەکان پێکدێت، واتە لە دژەماددە پێکدێت.

ئایا ئەو جیهانە کامەیە کە لە دژەماددە پێکدێت؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە کە تائێستا هیچ کەس نەیتوانیوە وەڵامی بداتەوە. زەوی لەبنەڕەتدا لە ماددە پێکدێت نەك دژەماددە، بەڵام دژەماددە کە لە تیشکە گەردوونییەکانەوە (Cosmic rays) پێکدێن، کاتێکی زۆر لە کەشی زەویدا ناژین.

تەنها لە تاودەرەی تەنۆلکەکاندا (Particle Accelerator) خێراییەکەیان هەندێك کەمدەکات، تا دەگاتە ئەو حاڵەتەی کە ناتوانێت لێی دەربازبێت ئەویش لەناوچوون و فەنابوونە بەهۆی ماددەی بەرامبەریەوە کە لە کەشی زەویدا بەبڕێکی ئێگجار زۆر هەن. کاتێك تەنۆلکەیەك لەگەڵ دژەکەیدا یان ماددەیەك لەگەڵ دژەکەیدا بەیەکدەگەن، هەریەکەیان ئەوی تر لەناو دەبات و هەردووکیان دیارنامێنن، وەك تەقینەوەیەك هەردووکیان دەگۆڕێن بۆ وزە کە گەورەترینیان لەشێوەی تیشکی (گاما)یە.

یەکێك لەو پەنهانانەی فیزیاییەکانی سەرسام کردووە بڕی دژەکانە کە هاتوونەتە پێکهاتەی ئەم گەردوونەوە... ئایا زەوی بە نموونەیەکی بچوککراوە دادەنرێت بۆ بەشەکانی تری گەردوون؟ واتە ئایا ڕێژەی ماددە لە هەموو گەردووندا لە ڕێژەی دژەکانیان زیاترە وەك ئەوەی ئێستا لەزەویدا هەیە؟ دەتوانین ئەوە یەکلایی بکەینەوە کە ڕێژەی دژەماددەکان لە گەلەستێرەکەماندا ڕێژەیەکی کەمە، ئەگەر وانەبوایە ئەوا زۆربەی ئەو ماددانەی لەنێوان ئەستێرەکاندا هەن لەناو دەچوون و چاودێرە

گەردوونییەکانیش بڕێکی زۆر زیاتر لە تیشکی (گاما)یان تۆمارده‌کرد، بەڵام کـێ زانیاریمـان دەداتـێ ئـەم مەسـەلەیە جیـاواز نییـە بـۆ گەلەسـتێرە دوورەکانی تر کە دەکەونە لێـوارە دوورەکـانی گەردوونـەوە؟! دەگونجێـت گەلەسـتێرە هـەبن بەتـەواوی لـە دژەئەسـتێرە پێکبـێن و پێیـان بوترێـت دژەگەلەستێرە.

ئەگـەر دانمانـنـا بـەبوونی دژێـك بـۆ گەلەسـتێرە، خۆمـان لەبـەردەم پرسـیارێکی تـری سەرسـوڕهێنەردا دەبینینـەوە، ئـەویش : چـی ڕێ لـە نزیکبوونەوەی گەلەستێرە دەگرێت لە دژەکەی و پاشان لەناوچوون و فـەنا بوونیان؟ ئایا ئەم بـیردۆزە لێکدانـەوە و ڕاڤەیـەکی نوێمـان بـۆ ئـەو ئایەتـە دەداتـێ کـە دەفـەرموێت: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُمۡسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ أَن تَزُولَاۚ وَلَئِن زَالَتَآ إِنۡ أَمۡسَكَهُمَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورٗا﴾فـــاطر/٤١، واتـــــە: بەڕاستی هـەر خوایـە ئاسمانـەکان و زەوی ڕاگرتـووە و نایـەڵێت تێکبچـن و لەیەك بترازێن، خۆئەگەر تێکبچن و لەیەك بترازێن، کێ دەتوانێت جگـە لـەو زاتە فریایان بکەوێت و بەڕاستی هەر ئەو زاتە هەمیشە و بەردەوام خـۆگر و ئارامگر و لێخۆشبووە.

ئەگـەر ئـەو حاڵەتـە ڕووبـدات ئـەوا پەرشـبوونی گەلەسـتێرەکان و دژەکانیان و لەناوچوونیان بەم ڕێگایە لەچەند ساڵێکدا تـەواو دەبێـت و لـە ئاکامـدا بڕێکـی ئێگجـار گـەورە لـە وزە دەردەچـێت، وەك ئـەوەی ئاسمـان ڕۆنێکـی قرچـاو بێـت، خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتۡ وَرۡدَةٗ كَٱلدِّهَانِ﴾الرحمن/٣٧، واتە: کاتێك دێت ئاسمان لەت دەبێـت و وەکو گوڵێکی سوور دێتە بەرچاو، یاخود وەك ڕۆنی قرچاوی لێدێت.

ئێمە ناتوانین وێنای لەتبوون (إنشقاق)ی ئاسمـان بکـەین، چـۆن پـەرت دەبێت؟ کام بەشەی لەت دەبێت؟ بەڵام ئەگەر ڕوویـدا و گەلەسـتێرەکەمان

لەگـەڵ دژەکەیـدا پەرشـبووەوە، ئەمـە مانـای پەرشـبوونەوەی هـەموو ئاستەکانی گەلەستێرەیە کە ئێمە لەناویدا دەیبینین، وەك ئەوەی گـەردوون بکاتە دووبەشەوە، ئەمەش وەك ئەوەی کە ئاسمـان قڵیشـابێت، لەمکاتـەدا ئەستێرەکان وندەبن و دەکوژێنەوە. هەر ئەستێرەیەك کاتێك لـە دژەکـەی نزیك دەبێتەوە لەناو دەچێت و پەرش دەبێتەوە. پەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتۡ ۝٨ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ﴾المرسلات/٨-٩، واتە: کاتێك دێت ئەستێرەکان ڕووناکییان نامێنێت، ئاسمانیش لەت دەبێت و لێکدەترازێن.

کـاتێکیش ئەسـتێرەکان بـەم ڕێگایـە پـەرش دەبـن و بارسـتەکەیان دەگۆڕێت بۆ وزە، لەمکاتەدا ئەو هێزی ڕاکێشانە نامێنێت کـە هەسـارەکان بـەرەو ئەسـتێرەکان لـە ڕێڕەوەکانیانـدا کـێش دەکـات، هەسـارەکان لـە ڕێڕەوەکانیـان دەردەچـن و پـەرش و بڵاودەبنـەوە. خـوای پـەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ۝١ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ﴾الإنفطـــار/١-٢، واتە: کاتێك ئاسمان لەتلەت و پارچە پارچە دەبێت، کاتێك کـە ئەسـتێرە و هەسارەکان پەرش و بڵاودەبنەوە و ورد و خاش دەبن. ئـەنجامی ئەوانـەش تێکچـونێکی گەورەیـە لەسـەر زەوی، خـوا دەفـەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ سُجِّرَتۡ﴾التکویر/٦، واتە: کاتێك دەریاکـان گـڕ دەدرێـن. یـان دەفـەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ﴾التکویر/٣، واتە: کاتێك کە کێوەکان لە شوێنی خۆیان هەڵدەکـــەنرێن و بـــەملاولادا بـــران. یـــان دەفـــەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡقُبُورُ بُعۡثِرَتۡ﴾الأنفطـــار/٤، واتـــە: کاتێـــك کـــە گۆڕەکـــان ژێـــرەوژوور دەکـــرێن (مردووەکانی ناویان دەهێنرێنە دەرەوە و زیندوو دەکرێنەوە).

ئەمانە لە نیشانەکانی هـاتنی ڕۆژی دوایـین کـە خـوای گـەورە هـەواڵمان لەبارەیانـــەوە پێـــدەدا و بابـــەتی فیزیـــای تەنۆلکـــەکان و دژەکانیـــان

لێکدانەوەیمان دەدەنێ، لەناوچوونی ماددە و دژەکەی بووەتە ڕاستییەکی زانستی کە ڕۆژانە لە تاودەرەی تەنۆلکەکاندا ڕوودەدات و وزە بۆ ماددە دەگۆڕێت.

ئێستا ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ ئایەتە پیرۆزەکە: ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ دەبینین وەلامەکەمان دەبێتە ئەوەی کە بێگیان یاخود ماددە بەشێوەی جووت یان دوانە هەن (ماددە و دژەکەی). بەدیهێنەری توانا تەنها مرۆڤ و ئاژەڵ و ڕووەکی لەشێوەی نێر و مێ یان دوانەدا نەخوڵقاندووە، بەڵکو لە هەموو شتێك دوانەی بەدیهێناوە، تەنانەت لە بێگیان و ماددەیشدا، ئەمەش ئەو لێکدانەوە گشتگیرە تەواوەیە کە لەئایەتەکەدا دەبینرێت.

"محمد عبدالسلام"ی بە ڕەگەز پاکستانی کە فیزیاییەکی موسڵمانە و لە ساڵی (١٩٧٩ز)دا خەڵاتی نۆبڵی لە فیزیادا وەرگرتووە، لێکۆڵینەوەیەکی گرنگی هەیە لە بابەتی تەنۆلکەکان و دژەکاندا و ڕۆڵێکی گەورەی هەبووە لە دانانی بیردۆزی یەکخستنی هەردوو هێزی سەرەکی لەنێوان چوار هێزە کاریگەرەکەی گەردوون، ئەوانیش هێزی کارۆموگناتیسی و هێزی ناوکە ئەتۆمی لاوازە. دوای بەدەستهێنانی خەڵاتەکەی، ئەم زانا موسڵمانە دەڵێت ئەو ئایەتەی قورئان کە دەفەرموێت: ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ بەجێگەی سروشێکی بەهێزبووە بۆی لەکاتی لێکۆڵینەوەکانیدا لەسەر دژەکانی تەنۆلکە ماددییەکان.

پوختەی ئیعجازی ئایەتەکە ئەوەیە: وەك چۆن سیفەتی دوانەیی لە جیهانی ئاژەڵ و ڕووەکەکاندا و نێر و مێ لە مرۆڤدا هەیە، بەهەمان شێوە سیفەتی دوانەیی لە دونیای ماددەشدا هەر بوونی هەیە.

گواستنەوەی عەرشەکەی بەڵقیس

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿قَالَ ٱلَّذِى عِندَهُۥ عِلْمٌ مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ النمل/ ٤٠، واتە: (یەکێك لە پیاوچاکان) کە زانست و زانیاری لە (نهێنیەکانی) کتێبی تەورات هەبوو وتی: من بە چاوتروکاندنێك بۆت دەهێنم.

چیرۆکی سولەیمان (سەلامی خوای لێبێت) و بەڵقیس (پادشای سەبەء) و بابەتی گواستنەوەی عەرش بابەتێکی سیحرئامێز بوو. چۆن مەخلوقێك (لەوسەردەمەدا) دەتوانێت عەرشی پادشای (سبأ) ئامادەبکات لەدووری هەزاران کیلۆمەترەوە، لەبەشێکی چرکەیەکدا، واتە بەر لەوەی سولەیمان چاو بتروکێنێت؟ بەڵام زانستی نوێ هەواڵمان دەداتێ کە ڕوودانی ئەو کارە لەڕووی زانستییەوە دەکرێت ڕووبدات، یاخود بەلایەنی کەمەوە لەڕووی تیۆرییەوە، بەگوێرەی توانایمانەوە لە سەدەی بیست و یەکدا... دەبێت ئەوە چۆن ڕووبدات؟ ئەوە باس و بابەتەکەمانە ! !

ماددە و وزە دوو وێنەی جیاوازی یەك شتن، دەکرێت ماددە بۆ وزە و وزەش بۆ ماددە بگۆڕرێت، ئەوەش بەپێی هاوکێشەیەکی ناسراو... مرۆڤ سەرکەوتوو بووە لە گۆڕینی ماددە بۆ وزە، ئەوەش لە کارلێکە ناوکییەکاندا کە کارەبا دروست دەکەن، گەرچی دەستبەسەرداگرتنی ئەم گۆڕانە، تائێستاش گۆڕانکاری نوێی بەسەردا دەکرێت ڕووەو باشترکردن و

گەشـەپێدان... بەهـەمان شـێوە مـرۆڤ سـەرکەوتووش بـووە (گەرچـی بەڕادەیـەکی کەمیشـە) لـە گـۆڕینی وزە بـۆ مـادده، ئـەوەش لـە تەنۆلکـە تاودەرەکاندا (particle accelerator) ئەم کرداره تا هەنووکە لەسـەر ئاستی تەنۆلکەکاندا ئەنجام دەدرێت، بۆیە گۆڕینی مادده بۆ وزە و وزە بـۆ مادده کارێکە لەڕووی زانستی و کرداریشەوە گونجاوە.

لەڕاستیدا گەیشتن بەڕێگاگەلی زانستی و هۆکارگەلی کرداریـی شـیاو بـۆ گۆڕینی وزە بۆ مادده و مادده بۆ وزە بەسوك و ئاسانی، بە پێشـکەوتنێکی زانستی و هونەری مەزن دادەنرێت. ئاستی ئێستای زانستی و کرداریمان لەم بوارەدا تەنها لـە ئاسـتی منداڵێکدایـە کـە تـازە فێـری خوێندنـەوە دەبێـت. ئەگەر ڕۆژێك لەڕۆژان مرۆڤ توانی بە سوك و ئاسانی لە نێوان مادده و وزەدا ئاڵوگۆڕ بکات، ئەودەمە گۆڕانی ڕیشەیی بەڵکو شۆڕشی مـەزن لـە شـێوازی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤدا ڕوودەدات. یـەکێك لـەو هۆیانـە ئەوەیـە کـە دەکرێـت وزە بـەخێرایی ڕوونـاکی لەسـەر شـێوەی شـەپۆلی مـایکرۆیی بـۆ هـەر جێگایەکی خواستراو بنێررێت، لەپاشان دەیگەڕێنینەوە و دەیگۆڕینەوە بـۆ مادده! بەوەش دەتوانین هەر ئامێرێك، تەنانەت ماڵێك بەتەواوی بنێرین بـۆ هەر بەشێکی سەرزەوی، یاخود تەنانەت بـۆ سـەر مـانگ یـان مـەریخ، ئـەو کارە لە ماوەی چەند چرکەیەك یان چەند خولەکێکدا بەئاکام دەگات.

ئەو ئاستەنگەی فیزیاییەکان بۆ بەدیهێنانی ئەم خەونە دەیبینن ڕیزبەند بوونەوەی گەرد یاخود گەردیلەکانی ماددەکانـە بەتـەواوی لەسـەر شـێوەی بنەڕەتییەکانیان. یەکێکی تر لـە ئاسـتەنگەکان کـە زانسـت ئێسـتا پێیـەوە گرفتارە چوسـتی (کەفائـەی) و وەرگـرتنی شـەپۆلە کارۆموگناتیسـییەکانی ئێستایە کە لە (٦٠٪) تێپەڕ ناکات، ئەوەش لەبەر پەرشبوونەوەی زۆری لـە هەوادا. هەموو ئەوەی باسکرا دەرخستێکی کورتی هەڵوێستی زانست بـوو و

بەرتوانایی ئێستا لە گۆڕینی ماددە بۆ وزە و بەپێچەوانەشەوە... با ئێستا بۆ بابەتی گواستنەوەی عەرشی بەڵقیس شا بگەڕێینەوە.

ڕاڤەی لۆژیکی ئەو کارەی پیاوچاکەکە ئەنجامیدا (ئەوەی زانستی لە تەورات هەبوو) -جا مرۆڤ بێت یان پەری- بەپێی زانستی ئێستامان ئەوەیە: ئەو هەستاوە بە گۆڕینی عەرشی پادشای (سبأ) بۆ جۆرێك لە وزە، کە مەرج نییە لەسەر شێوەی وزەی گەرمی بووبێت، وەك ئەو وزەیەی لە بنکەکانی کارلێکە ناوەکییەکانی ئێستادا چنگ دەکەون. وزە وێکچوی وزەی کارەبایی یان ڕووناکیە و دەکرێت بەهۆی شەپۆلی کارۆموگناتیسییەوە بۆ جێگای مەبەست ڕەوانە بکرێت.

هەنگاوی دووەم ئەوەیە کە هەستاوە بە ناردنی ئەو وزەیە لە سەبەئەوە بۆ سولەیمان پاشا، لەبەر ئەوەی خێرایی بلاوبوونەوەی شەپۆلە کارومۆگناتیسییەکان هەمان خێرایی بلاوبوونەوەی ڕووناکییان هەیە (واتە ٣٠٠ هەزار کیلۆمەتر لە هەر چرکەیەکدا)، ماوەی گەیشتنی بۆ لای سولەیمان (سەلامی خوای لێبێت) سێ هەزار کیلۆمەترە.

هەنگاوی سێیەم و کۆتایی گۆڕینی ئەو وزەیەیە لەکاتی گەیشتنیدا جارێکی تر بۆ ماددە، بۆ هەمان شێوەی پێشووی، واتە هەموو گەردیلە و هەموو گەردەکان بۆ شوێنی یەکەمجار و سەرەتایان گەڕاونەتەوە.

مرۆڤی ئەم سەردەمە ناتوانێت ئەو کارە بکات کە کەسەکە (ئەو کەسەی زانستی لەتەورات هەبوو) بەر لە دوو هەزار ساڵ کردی. توانای ئێستای مرۆڤ لەوە زیاتر تێپەڕ نابێت کە هەوڵی ڕاڤەکردن و تێگەیشتنی ڕووداوەکە بدات. ئەوەی مرۆڤ تێیدا سەرکەوتوو بوو گۆڕینی بەشێك بووە لە ماددەی توخمە قورسەکانی وەك یۆرانیۆم بۆ وزە بەهۆی کەرتبوونی گەردیلەکانی ئەو توخمانەوە، بەڵام کارلێکە ناوەکییەکانی تر کە بە یەکبوونی توخمە

ســوکەکانی وەك هایـدرۆجین و هیلیـۆم دروسـت دەبێـت (وزەی خـۆر و ئەســتێرەکان بەرهـــەم دێنێـــت) تـــا هەنووکـــەش مـــرۆڤ توانـــای دەستبەسەرداگرتنی تەواوی نییە. تەنانەت ئەگـەر مـرۆڤ لـە کـۆنترۆڵکردنی وزەی یەکگرتنی گەردیلەییدا سەرکەوتوو بوو، هێشتا وزەی بەرهەمهاتوو لە شێوەی سەرەتاییدایە و گرانە بەبێ لەدەستدانی بەشێکی زۆر لە وزەکە بـۆ دووریی زۆر بنێردرێت.

گۆڕانی ماددە بۆ شەپۆلی مایکرۆیی ئێستا بەشێوەیەکی ئاسایی ئەنجام دەدرێت (لە دیمەنێکی سەرەتاییدا) کـە پێویسـتی بـە گـۆڕانی ماددەیـە بـۆ وزەی گـەرمی پاشـان بـۆ وزەی میکـانیکی پاشـان بـۆ وزەی کارەبـایی و دواجاریش ناردنی لەسەر شەپۆلی مایکرۆیی. لەبەرئەوە دەبینین بەشێکی زۆری ئەو ماددەیەی سەرەتا بـەکارمان هێنـا لـەرێی ئـەو گۆڕانانـەوە لـەناو دەچـێت تـەنها بەشـێکی کـەمی دەمێنێتـەوە و دەتـوانین لـەرێی شـەپۆلە مایکرۆییەکانەوە بینێرین. چوستی گۆڕینی ماددە بۆ وزەی گـەرمی پاشـان وزەی میکانیکی دواتر وزەی کارەبایی لە(٢٠٪) زیاتر نییە. تەنانەت ئەگـەر لاوازیی ئێستای تەکنەلۆژیامان تێپەڕاند لە گۆڕانی یۆرانیۆم بۆ وزە، ئەوەی دەگۆڕێت بۆ وزە بەشێکی کەمی بارستایی یۆرانیۆمەکەیـە، بـەڵام بەشـێکی زۆری لە سوتەمەنی ناوەکیدا دەمێنێتەوە و بە درێژایی هـەزاران و ملیۆنـان سـاڵ وزەکـەی تیشـکدەدات و بـۆ چـەند تـوخمێکی تـر دەگۆڕێـت کـە کۆتاییەکەی بریتییە لە قورقوشم.

لەلایەکی تریشەوە دەبێت ئەو شـەپۆلانە وەربگیرێـن و پاشـان دووبـارە بگۆڕدرێنـەوە بـۆ وزە و پاشـان بـۆ مـاددە، هـەموو گـەرد و گەردیلـە و تەنۆلکەیەك بچێتەوە جێگا بنەڕەتییەکەی خۆی، چوستی کۆکردنەوەی ئەم تیشـکەش (ئێسـتا) و گـۆڕینی بـۆ وزەی کارەبـایی بەهـەمان شـێوەی

نێردراوەکە لە (٥٠٪) پتر نییە، واتە: ئەوەی تا ئێستا لە ماددە بنەڕەتیەکە ماوەتـەوە، لـەدوای گۆڕانی لـە مـادەوە بـۆ وزە و نـاردنی لـەڕێی شـەپۆلە کارۆموگناتیسییە مایکرۆییەکانەوە وەرگرتن و جارێکی تـر گـۆڕانی بـۆ وزە بریتییـە لـە (١٠٪)، ئەمـەش بەرلـەوەی هـەنگاوی کۆتـایی تـەواو بکرێـت، ئەویش گۆڕینی ئەو وزەیەیە بۆ ماددە.

ئەم قۆناغەی کۆتایی (واتە گۆڕانی ئـەم وزەیـە بـۆ مـاددە بنەڕەتیەکـە) تائێسـتا مـرۆڤ توانـای تـەواوکردنی نییـە، لەبەرئەوەیـە ئێمـە چوسـتی تەواوکردنی ئەم هەنگاوەی کۆتایی نازانین. ئەگەر وامانـدانا لـەژێر باشـترین بارودوخدا مرۆڤ توانی (٥٠٪) ی ئەو وزە ماوەیە بۆ ماددە بگۆڕێت، ئاکـامی کۆتـایی ئـەوەی پێـی دەگـەین کـەمترە لـە بـڕی (٥٪) ی ئـەو ماددەیـەی کارەکەمان پێ دەستپێکردووە.

ئەمەش مانای وایە ئەگەر بە عەرشەکەی بەڵقیس دەستمان پێکرد و بـە هەر ڕێگایەك گۆڕیمان بۆ وزە و ئەم وزەیەمان بەشێوەی شەپۆلی مایکرۆیی نارد، پاشان ئەو شەپۆلانەمان وەرگرتەوە و جارێکی تر گۆڕیمانەوە بۆ وزە یاخود ماددە، ئەوا تەنها(٥٪) ی عەرشـەکەی "بـەڵقیس شـا"مـان دەسـت دەکەوێتەوە، ئەوەی تری لەمیانەی ئەو گۆڕانانەدا لەناودەچێت، ئەو بڕەش (٥٪ی ماددەی بنەڕەتی) بەس نییە بۆ دروستکردنەوەی بەشێکی بچـووکی عەرشەکەش، وەك قاچ یاخود دەسکی کورسیەکەی عەرشی پاشا.

ئایەتـەکانی قورئـانی پـیرۆز کەسـایەتی ئـەو کەسـەی کـە (زانسـتی لـە تەورات هەبوو) دیاری ناکات ئایا مرۆڤ بووە یان پەری؟!

لە زۆرێك لە تەفسیرەکاندا باس لەوە کـراوە: ئـەو کەسـەی عەرشـەکەی "بـەڵقیس شـا"ی گواسـتەوە مـرۆڤ بـووە، بـەناوی (آصـف بـن برخیـاء)، بۆچوونیش هەیە ئەوەی کارەکەی کردووە یەکێکی تـر بـووە لەپەرییـەکان.

ئەگەری هەبوونی مرۆڤێك لەو سەردەمەدا بەو پلە بەرزەی زانست و زانیاری ئەگەرێکی زۆر کەمە.

ئەو پەرییە سەرکەوتوو بووە لە گۆڕینی عەرشـەکەی بـەڵقیس بـۆ وزەو پاشان ناردنی بۆ دووریی هەزاران کیلۆمەتر، پاشان دووبارە گۆڕینەوەی بۆ وێنە بنەڕەتیەکەی (ماددە)، ئەمەش لەماوەی کەمتر لە چرکەیەکدا، یـاخود لە چـەند چـرکەیەکدا، ئەگـەر پێشـنیارەکەی پـەریی یەکـەم وەربگـرین کـە ئامـادەیی هـەبوو عەرشـەکە بهێنێـت بـەر لـەوەی سـولەیمان لەسـەر کورسیەکەی هەستێت.

ئاستی زانیاری و توانای هەریەکە لەو دوو پەرییە (یەکەم و دووەم) بـەر لە دوو هەزار ساڵ لە ئاستی زانیاری و توانای هونەری و زانستی مرۆڤی ئەم سەردەمە زۆر بەرزتر بووە.

سەرچاوەکان

١. تەفسیری ئاسان، بورهان محمد أمین
٢. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، عبالرحيم المارديني
٣. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن الكريم و السنة المطهرة، يوسف الحاج أحمد
٤. الموسوعة الذهبية في إعجاز القرآن الكريم و السنة المطهرة، د.أحمد مصطفى متولى
٥. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن و السنة، م.نايف منير
٦. موسوعة الإعجاز القرآنى في العلوم والطب و الفلك، د.نادية طيارة
٧. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن، هيثم جمعة بلال
٨. حقائق العلم الحديث (١-١٠)، عبدالرحمن العصافي
٩. الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، محمد سامي محمد علي
١٠. معجزات القرآن، هارون يحيى
١١. الإعجاز العلمي في القرآن، السيد الجميلي
١٢. الإعجاز العلمي في السماء و الأرض، الشيخ أسامة نعيم
١٣. من آيات الإعجاز العلمي (السماء في القرآن الكريم)، د.زغلول راغب محمد النجار
١٤. مجلة الإعجاز، الهيئة العالمية للإعجاز العلمي
١٥. چەند پێگەیەکی ئینتەرنێت، بەتایبەت هەردوو پێگەی ئەلیکترۆنی:
www.55a.com
www.kaheel7.com